

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav asijských studií

Diplomová práce

Bc. Tereza Velká

**Chápání významu somatismů v idiomech u japonských
a českých mluvčích**

Speakers' understanding of the meaning of names of body parts in
Czech and Japanese idioms

Praha 2020

Vedoucí práce: Mgr. Petra Kanasugi, Ph.D.

Poděkování:

Na tomto místě chci poděkovat vedoucí práce, paní Mgr. Kanasugi Ph.D., za odborné připomínky, neutuchající trpělivost a šíření motivace mezi své studenty. Zároveň děkuji Jakubu Stříbrnému za vytrvalou IT podporu při realizaci a analýze průzkumu a Janu Fišerovi za technické zázemí a laskavou podporu. Bez těchto lidí by tato práce nikdy nemohla vzniknout.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 7. srpna 2020

Tereza Velká

Abstrakt

Cílem práce je porovnat reálné chápání významu somatismů hlava, oko, ucho, nos, ústa a srdce v idiomech u mluvčích českého a japonského jazyka. Za tímto účelem je sestaven seznam idiomů v obou jazycích obsahujících dané části těla. Mluví idiomy řadí do libovolných kategorií na základě toho, jak vnímají význam somatismů v idiomech. Výsledná data jsou zpracována metodou multidimenzního škálování a následně vyhodnocena.

První velká kapitola je věnována nastínění oboru idiomatiky a frazeologie v Evropě a v Japonsku za účelem komparace chápání toho, co jsou idiomy a jak jsou klasifikovány. Druhá velká kapitola představuje východisko pro přístupy k idiomům s následným zaměřením na somatické idiomy. Ukázány jsou dva různé přístupy k somatickým idiomům. Metoda introspekce je zde zastoupena teorií pojmových profilů I. Vaňkové a idealizovaným kognitivním modelem děje Arizono T. Korpusový přístup je zastoupen výzkumem F. Čermáka, Hašimotem Č. a kol. a Linem W.

Následuje představení praktické části, jejíž první část se věnuje metodě multidimenzního škálování. Dále je popsáno provedení průzkumu a jeho vyhodnocení, po kterém následuje shrnutí. Celkové vyhodnocení výsledků v souvislosti s cílem práce se nachází v závěru.

Klíčová slova:

japonský jazyk, český jazyk, somatismy, idiomy, multidimenzní škálování

Abstract

The aim of this thesis is comparison of speakers' understanding of meaning of names of body parts head, eye, ear, nose, mouth and heart in Czech and Japanese language. To achieve this goal a list of idioms consisting of mentioned body parts in both languages is created. Speakers sort the idioms into arbitrary categories based on their understanding of meaning of name of body part. Resulting data is processed by multidimensional scaling and evaluated afterwards.

The first bigger chapter is dedicated to introduction of idiomatics and phraseology in Europe and Japan in order to compare understanding of idioms and their classification. The second bigger chapter introduces a base for approaches to idioms, following by focus on somatic idioms. Two different approaches are introduced. The method of introspection is represented by a theory of conceptual profiles by I. Vaňková and by an idealized cognitive model of act by Arizono T. The corpus approach is represented by F. Čermák, Hashimoto Ch. et al. and by Lin W.

The introduction of practical part follows. The first part is dedicated to the method of multidimensional scaling. After that the survey realization and its evaluation is described. The overall evaluation of results in terms of the aim of this thesis is placed in conclusion.

Keywords:

Japanese language, Czech language, names of body parts, idioms, multidimensional scaling

Obsah

Úvod	7
I. Teoretická část	10
1. Idiomatika a frazeologie v jazyce	10
1.1 Idiomatika a frazeologie v Evropě – vznik, definice a klasifikace	12
1.2 Idiomatika a frazeologie v Japonsku – vznik, definice a klasifikace	18
1.3 Komparace české a japonské definice a klasifikace idiomů	22
2. Somatismy v idiomech	27
2.1 Východisko pro přístupy k idiomům	31
2.2 Somatismy v idiomech zkoumané introspekci	33
Pojmové profily	33
Idealizovaný kognitivní model děje	36
2.3 Korpusový přístup k idiomům	44
Automatická identifikace idiomů	44
Další možnosti korpusu	46
II. Praktická část	49
1. Multidimenzí škálování (MDS)	49
2. Provedení průzkumu	51
3. Vyhodnocení	54
4. Shrnutí výsledků	71
Závěr	72
Seznam použité literatury	74
Internetové prameny	76
Přílohy	78
Příloha 1 – původní diagramy k IKM děje	78
Příloha 2 - Seznamy idiomů s kódy	79
Příloha 3 – Významy idiomů	91
Příloha 4 – Grafy MDS	100

Úvod

Na idiomy je možné nahlížet z několika perspektiv. Z lingvistického hlediska mohou být rozebírány po formální stránce, kde je kladen důraz na jejich formální odlišnost od pravidelného jazyka, nebo také po sémantické stránce, u níž se lingvisté snaží vyzkoumat, do jaké míry má původní význam komponentů vliv na celkový význam idiomů. V idiomech se nepochybně promítají tradice společnosti a způsob, jakým lidé obecně nahlízejí na různé jevy. Můžeme se zaměřit na skupiny idiomů a zkoumat motivaci užití jednotlivých komponentů, dále užití těchto idiomů v kontextu a podobně. Lidé v určité fázi vývoje jazyka idiomy vytvořili, ale jakým způsobem je zpracovávají, když se s nimi setkají?

Titone a Connine (1999) popisují dva přístupy ke zpracování idiomů z lingvistické a psycholingvistické perspektivy. Prvním je nekompoziční přístup, který zastává názor, že sémantická charakteristika slovních komponentů idiomů neovlivňuje nebo jinak nenavádí jejich porozumění. Idiomy patří do skupiny figurativního jazyka a jsou charakterizovány jako výrazy, jejichž ne-doslovný význam je spojen často s arbitrární konfigurací komponentů. Idiomy jsou zde vnímány jako dlouhá slova a pro jejich porozumění je třeba si vybavit jejich stanovený význam. K tomuto vybavení si významu by měl sloužit pomyslný seznam idiomů, který si nosíme v hlavě a dostáváme se k němu přes speciální mód na zpracování idiomů. Do tohoto módu se dostaneme, když se snažíme nejdříve idiom zpracovat doslova, ale zjistíme, že to tímto způsobem nefunguje. V tom případě přepneme do módu na zpracování idiomů a ze svého seznamu idiomů získáme správný figurativní význam.¹

Naproti tomu stojí kompoziční přístup, který tvrdí, že doslovný význam slovních komponentů idiomů je určující pro jejich interpretaci. Tento názor je postaven na představě, že idiomatický význam je konstruován simultánně z doslovného významu slov a specifické interpretace tohoto významu slov v určitém kontextu.²

Na základě výzkumů o rychlosti zpracování idiomů rodilými mluvčími Titone a Connine (1999) zastávají názor, že na každém z těchto přístupů je něco relevantního. Idiomy je možné zjednodušeně na základě jejich kompozičnosti, tedy toho, do jaké míry je idiom možné analyzovat na části zpětně, rozdělit na rozložitelné

¹ Titone, Connine 1999, s. 1656-1661

² IBID, s. 1661-1666

a nerozložitelné. Přičemž rodilí mluvčí rychleji zpracovávají rozložitelné idiomy, neboť doslovný význam slovních komponentů není tak vzdálený od jejich idiomatického významu. Jsou tedy schopni rychleji vyvolat idiomatický význam ve chvíli, kdy si uvědomí, že slova nejsou použita doslovně.³

Významné pro tuto diplomovou práci je, že v rámci kompozičního přístupu ke zpracování idiomů bylo zjištěno, že sémantické charakteristiky slovních komponentů idiomů hrají velkou roli v inovativním užití dokonce i u nerozložitelných idiomů.⁴ Tato schopnost inovativního užití, aniž by došlo k narušení srozumitelnosti idiomů, vychází z modelu PIP (Phrase Induced Polysemy – mnohoznačnost navozená frází). Jeho základem je, že jednotlivé slovní komponenty v idiomatických výrazech se stávají polysémními kvůli jejich frekventovanému užití v těchto výrazech (tzn. jsou vytvářeny nové smysly slov vyvozováním z jejich kompozičního významu v idiomatickém kontextu).⁵ Proto když se setkáme s novým idiomem, máme na základě jeho komponentů představu o možném významu. Pokud jsme si tedy vědomi toho, že propozice *Česká republika je srdcem Evropy* nám sděluje, že se Česká republika nachází v jejím centru, budeme vědět, že propozice *V srdci Prahy se nachází Staroměstské náměstí* odkazuje k jeho centrálnosti v rámci města.

To, že jsou mluvčí schopni rozumět idiomu, se kterým se do té doby nesešli, však nevychází pouze z explicitní znalosti významu jednotlivých slovních komponentů idiomu, ale hlavně z toho, že se při nějaké příležitosti předtím již pravděpodobně setkali s podobným použitím těchto komponentů a na základě toho jsou schopni v tomto kontextu odhadnout význam, který by dával smysl. Mluvčí je obzvláště schopen rychle posoudit idiomatický význam u frekventovanějších idiomů.⁶ Toto posouzení významu v určitém kontextu souvisí s tacitní znalostí jazyka. Tacitní znalost je v opozici k explicitní znalosti definována jako praktická či osobní znalost závislá na kontextu avšak konceptuálně strukturována. Právě uchopení významu slova, které je předem obecně kodifikováno explicitní znalostí, znamená schopnost rozpoznat a umístit správné slovo do správného kontextu. Rozumět jazyku tedy znamená mít tacitní znalost teorie významu.⁷ Vyjadřuje to kompetenci mluvčího

³ IBID, s. 1670

⁴ IBID, s. 1662

⁵ IBID, s. 1663

⁶ IBID, s. 1664

⁷ Gascoigne, Thornton 2013, s. 167-168

k úsudku závislém na kontextu, jaký význam je za daných okolností rozumný.⁸

Existuje mnoho teorií dělení idiomů na základě jejich kompozičnosti i jiných klasifikátorů. Některé z nich budou představeny v následujících kapitolách. Tato diplomová práce se konkrétně zaměřuje na idiomy obsahující jako klíčovou složku název vybraných částí těla (konkrétně hlava, oko, nos, ucho, ústa a srdce), a to v českém a japonském jazyce. V dalších kapitolách budou nastíněny některé přístupy k významu somatismů v idiomech. Zejména pojmové profily Ireny Vaňkové a idealizovaný kognitivní model děje Arizono Tomomi⁹, oba vycházející z introspekce. Dále budou popsány některé korpusové přístupy k idiomům. Dva, jejichž účelem je rozpoznávání idiomů v textu, jeden vycházející ze společného výskytu komponentů a jejich frekventovanosti a další zakládající na vytvořeném korpusu idiomů a procesu *machine-learning*. Také budou představeny další možnosti korpusového výzkumu somatických idiomů.

Hlavní náplní této diplomové práce však je průzkum kompetence rodilých mluvčích českého a japonského jazyka, tedy reálného chápání významu somatismů v idiomech. Otázkou práce je, zda skutečně rodilí mluvčí daných jazyků vnímají somatismy jako jednotlivé komponenty v idiomech a rozdíly v jejich významu nastíněné například teorií pojmových profilů. Průzkum bude probíhat formou *card sortingu*, tedy rozřazování idiomů do libovolných kategorií a následně zpracován metodou multidimenzního škálování.

⁸ IBID, s. 178

⁹ Japonská osobní jména jsou uvedena v české transkripci v pořadí příjmení jméno.

I. Teoretická část

1. Idiomatika a frazeologie¹⁰ v jazyce

Idiomy jsou produktem zvláštních, anomálních kombinací běžných jazykových jednotek vždy bezprostředně nižší roviny a jejich vznik je dán neustálým vývojem a proměnou jazyka, pro který jsou charakteristické jeho kombinační schopnosti a vysoká entropie jakožto komunikačního systému. Tento spontánní vývoj je možné pozorovat i u umělých jazyků po určité době jejich vývoje.¹¹ Toto jen dokazuje neschopnost člověka vyjádřit se prostřednictvím pravidelného jazyka, který nepostačuje pro verbální uchopení všech jevů, které člověka obklopují. Idiomy jsou tedy pozorovatelné v mnohých oblastech lidského života a potažmo je také nalezneme ve slovní zásobě odkazující k některým vědním oborům. „Idiomatika a frazeologie (...) jako svérázný soubor pojmenovávacích jednotek zachycuje a mapuje, často s nepřekonatelnou výstižností, mnohé společenské jevy, vztahy, ale také události, zkušenosti a normy, kam sice odborná terminologie nedosahuje, které však přesto svou obecnou platností a závažností jazykové vyjádření potřebují.“¹²

V oblasti psychologie můžeme idiomy nalézt v souvislosti s vyjádřením citů, pocitů (př. *závidět někomu nos mezi očima*), inteligence a psychických procesů (př. *lovit v paměti proti sypat něco z rukávu*). „Jejich nápadnou stránkou (zde i jinde) je právě podchycení jinak nepojmenovaných smíšeních, přechodných situací, jež nebývají ve středu vědomého zájmu psychologie, a přesto jsou velmi typické a časté. (...) jde o schopnosti a stavy velmi dobře známé. Prostá metafora, přenesený význam apod. pojmenovaný jev nebo vztah obvykle zvágnují, činí méně zřetelným a určitým.¹³ Z jiného hlediska však tu jde o pojmenování složitějších a dobře známých poměrů způsobem velmi ekonomickým. Lze si tu všimnout postojů člověka a různých forem jeho chování (srov. situace skryté za výrazy přehazovat si něco jako horký brambor, hodit to někomu krk, být z obliga), nebo jeho duševních vlastností a jejich projevů (srov. vyjádření pozdní lítosti,

¹⁰Pro idiomatiku a frazeologii (případně idiom a frazém) se používá zkratka „IF“, kterou poprvé najdeme u F. Čermáka, který začal v 2. pol. 20. st. tuto problematiku obsáhle a systematicky zkoumat. Od té doby je možné ji spatřit i u jiných autorů. Rozdíl mezi idiomem a frazémem je ten, že u frazému je na kombinatorický útvar nahlíženo z hlediska formálního, zatímco na idiom z hlediska sémantického. Tato terminologie však není striktně dodržována.

¹¹parafráze Čermák 1982, s. 19-20

¹²Čermák 1982, s. 15

¹³ Zde Čermák pravděpodobně naráží na generalizaci významu, tzn. ztrátu specifikace.

malicherné hádavosti, poslušnosti až pod hrozbou, nedostatku krutosti nebo neoficiálního hrdinství ve výrazech plakat nad rozlitym mlékem, hádat se o chlup, sekát latinu, neublížit ani kuřeti a nasadit vlastní kůži) a podobně.“¹⁴

Čermák dále odhaluje vztah IF i k dalším vědním oblastem. Do IF se promítají postavy a události z historie (*jako sedláci u Chlumce*), ze světových kulturních nebo literárních dějin (*znám své pappenheimské*), zrcadlí aktuální události, vynálezy či prostě třeba jen určitý populární sport (*mrkat na drát, zahrát něco do autu*). Zde je patrný zásah nejen do terminologie techniky, ale i dalších oborů jako například logika, kterou zajímá množství obměn, jež je možné nalézt např. v synonymních příslovích, stojící proti jediné schematické formuli, a také smysluplnost v nesmyslném, kde se logické vztahy již ruší (*pospíchej pomalu, být pátým kolem u vozu*).¹⁵

Idiomatika a frazeologie (IF) postihuje věcnou kulturu lidu, řemesla (př. *je to na jedno brdo*), reálie (př. *být dlouhý jak Lovosice*), staré zvyky, pověry (př. *mluvit do někoho jak do dubu, držet modrý pondělek*) i náboženství¹⁶ (př. *číst někomu levity*).¹⁷ Na IF můžeme pozorovat, které oblasti měly v životě lidí velký význam, a jejich koncepty se tak promítly do jejich jazykového spektra, a zároveň je na jejich aktuálnosti (frekvenci užívání) patrný vývoj společnosti a tedy posun jejich zájmu do jiných sfér. Mrhačová při tvorbě svých tematických frazeologických slovníků ověřovala dotazníkovou cestou životnost jednotlivých frazeologických jednotek, přičemž výsledkem bylo, že se změnou společenských podmínek ubývá v mluvené řeči mnoho frazeologických jednotek spojených se staršími pracemi. Současná mladá generace nezná, není schopna interpretovat případně interpretuje neadekvátně celou řadu frazeologických jednotek, které používají jejich rodiče.¹⁸

Než se vůbec dostaneme k tématu somatismů v idiomech, je potřeba nejdříve objasnit, co to idiomy jsou a jaké je jejich místo v českém a japonském jazyce, jak je na idiomy v obou jazycích nahlíženo, jak jsou definovány a klasifikovány.

¹⁴Čermák 1982, s. 16-17

¹⁵Čermák 1982, s. 17

¹⁶Frazémy s náboženskými motivy a mírou jejich ekvivalence v češtině a ruštině se blíže zabývá A. Kovaleva ve své bakalářské práci *Frazémy s náboženskými motivy v češtině a ruštině*, FF UK, Ústav bohemistických studií, 2016.

¹⁷Čermák 1982, s. 16

¹⁸Mrhačová 2000, s. 4-5

1.1 Idiomatika a frazeologie v Evropě – vznik, definice a klasifikace

O frazeologických jednotkách nejrůznějšího typu (přirovnání, rčení, ustálené charakteristiky, průpovídky včetně lidových pranostik, pořekadla, přísloví) používaných dodnes buď v nezměněné formě anebo s jistou modifikací se zmiňuje již J. A. Komenský ve svém díle „Moudrost starých Čechů“ z roku 1631. Z toho vyplývá, že již v jeho době to byly formálně i obsahově ustálená, smluvně závazná a svým původem obrazná spojení slov znakové povahy. (Př. *jest mu trn v očích, jest v tom po uši, krve by se v něm nedořezal, Čeho oči nevidí, toho srdce neželí, Hlavou zdi neprorazíš* aj.).¹⁹ Je však nutné podotknout, že taková spojení měla tradici již v antice, kde byly v oblibě poučné mravní a jiné zásady, postřehy a myšlenky o životě. Zejména sbírky přísloví²⁰ byly velmi četné (např. latinská sbírka přísloví Erasma Rotterdamského, „Českých přísloví sbírka“ od J. Dobrovského z roku 1804).²¹ Přestože tyto sbírky nijak neosvětlují přístup k frazeologii a idiomatice, staly se cennými záznamy dobové lidové slovesnosti a bohatosti tehdejšího jazyka s přesahem do jazyka dnešního.

Idiomatice a frazeologii začala být cílená pozornost věnována v 19. století. Jsou zde patrné dva přístupy – slovníková praxe a teorie, tedy snaha o pochopení principu idiomů a frazémů. Přestože frazeologické a idiomatické výrazy byly do slovníků zařazovány již dříve, byly zařazovány jakožto rozšířené významy některého z jejich komponentů, proto nebylo zřejmé, pod kterým heslem je hledat. V 19. století začaly tedy vznikat samostatné frazeologické (?) slovníky, terminologie a pojetí frazeologie a idiomatiky však byly velmi rozrůzněné, a proto ani tyto slovníky problematiku příliš nevymezily.²²

Co se týče vývoje v oblasti teorie, v první řadě zde nacházíme nejednotnost pojmenování idiomatických a frazeologických jednotek. Například ve francouzštině se užíval pojem *locution*, ale původně nebyl spojován s pojmem frazeologie, který byl spíše chápán jako terminologie určitého oboru, významově i strukturně zcela pravidelná. V jednotlivých jazycích existovaly různé názvy. V anglosaské oblasti však nalézáme název *idiom*, teprve který začal ukazovat na nepravidelný význam výrazu, a od toho byl později odvozen název pro celou oblast – idiomatika. Zajímavostí je, že ve francouzštině se mluvilo o tzv. *idiotismech*, které se používaly pro označení nepřeložitelnosti některých

¹⁹parafráze Mrhačová 2000, s. 3

²⁰Oblast zabývající se sběrem a zpracováním přísloví se nazývá *paremiologie*.

²¹Čermák 1982, s. 11-12

²²Čermák 1982, s. 11

výrazů. Podobně nejasný jako název *idiotismus*, či spíše obsahově rozsáhlejší je i sám pojem frazeologie, který odkazuje k výrazům užívaným v konkrétních oborech a také souvisí se slovem fráze, jež může být užito s pejorativním zabarvením (př. otřepaná fráze) případně odborně užito jakožto úzus v generativní gramatice.²³ V obou případech se však jedná o pravidelné jazykové jednotky.

Za otce frazeologie je mnohdy považován Charles Bally, který navázal na lingvistický kurz²⁴ o syntagmatu²⁵ svého učitele Ferdinanda de Saussurea.²⁶ V kapitole o syntagmatických vztazích Saussure uvažuje o volnosti syntagmat a poukazuje na velké množství výrazů, „na nichž úzus zakazuje cokoliv měnit, i když u nich po určité úvaze významové součásti lze rozlišit.“²⁷ Obvyklá povaha těchto výrazů vyplývá ze zvláštnosti jejich významu či jejich syntaxe. Mluvčí je pokaždé znovu nevytváří, jsou dodávány tradicí hotové.²⁸ Saussure však v tomto kontextu nemluvil pouze o slovních spojeních, ale také o morfologických anomáliích, které byly zkonstruovány analogicky podle pravidelných formulí na základě dostatečného množství podobných slov (př. francouzské *indécorable* „nevyzdobitelný“ proti *impardonnable* „neodpustitelný“, *intolérable* „nesnesitelný“ atd.).²⁹

Mimo Švýcarsko, odkud Bally i Saussure pocházeli, se intenzivně idiomatické věnovali jazykovědci ve Velké Británii, kde v první polovině 20. století vyšlo mnoho idiomatických slovníků, příruček a sbírek týkajících se anglického jazyka. Dnešní podoby však lingvistické bádání v této oblasti začalo nabývat až po 2. světové válce, kdy na přístup Ch. Ballyho navázali sovětsí jazykovědci jako například Viktor Vladimirovič Vinogradov, kteří došli k názoru, že sféru idiomatické a frazeologie je potřeba vymezit v rámci lexikologie i lexikografie na pozadí širší teorie slovní kombinatoriky, tj. slovních kolokací, a na pozadí gramatické, zvláště generativní, stratifikační a do jisté míry i tagmémické teorie³⁰ jako anomální a běžnému popisu se vymykající, kvůli čemuž

²³Čermák 1982, s. 13-14

²⁴ směřování nastíněno v publikaci Kurs obecné lingvistiky (1996), na jejímž vydání se Bally podílel

²⁵syntagma = kombinace minimálně dvou (obvykle různých) znaků, resp. i jejich figur téže roviny jazyka, založená na jejich kompatibilitě; dva větné členy spojené např. vztahem determinace nebo predikace, syntaktická (skladebná) dvojice; struktura skládající se z jednoho nebo (jde-li o syntagma valenční) několika členů dominovaných a z členu bezprostředně dominujícího, avšak vždy na témž principu syntagmatický vztah = vztah lineárního charakteru mezi jednotkami v rámci promluvy, srov. paradigmatický vztah (Lotko 2003, s. 113-114)

²⁶Čermák 1982, s. 14

²⁷Saussure 1996, s. 152

²⁸Saussure 1996, s. 252-253

²⁹Saussure 1996, s. 153, více podrobně s. 195

³⁰tagmém je nejmenší významovou jednotkou v rámci gramatické kategorie, analogicky k morfému, který je nejmenší významovou jednotkou v rámci lexikální kategorie

vznikaly problémy spojené především se strojovým překladem.³¹

V 2. pol. 20. st. je patrná soustředěná snaha o analýzu kritérií a hlavních názorů, které se na poli lingvistiky dosud objevily³². Některá kritéria se později ukázala neudržitelnými. Čermák tato kritéria sloučil do několika vlastností, kterými jsou vlastnosti **ustáleného pojmenování**, různé **aspekty syntagmatickosti**, **spojitelnosti slova** (popř. jiných jednotek) **z hlediska významového i formálního** a s jeho **aspekty paradigmatickými**³³. Dále jsou důležité aspekty, kterými přispěla generativní a transformační gramatika - princip **transformace** a pojem **anomálie**.³⁴ Anomálie stojí v opozici k sémantickým a formálním poměrům v pravidelném jazyce a je chápána jako negenerovatelná odchylka od pravidel založených na analogii. Například z hlediska sémantického a funkčního je anomální výraz *otevřená hlava*, jelikož hlava nepatří do paradigmatu prvků, které se běžně dají otevírat a zavírat, a analogicky zde není možné ve stejné funkci či významu nahradit slovo *hlava* jiným členem stejného paradigmatu (př. *otevřené oko*). Anomálie se výrazně projevuje také v gramatických transformacích. Některé idiomy a frazémy nelze transformovat například do otázky, imperativu, pasivu apod. na rozdíl od pravidelných jazykových syntagmat.³⁵

Čermák se snažil přehodnotit a sjednotit dosud uváděná kritéria a později dochází k definici, že „frazém a idiom je takové nemodelové a ustálené syntagma prvků, z nichž (aspoň) jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného a zavřeného paradigmatu (formálně a většinou i sémanticky).“³⁶

Což v podstatě označuje „ustálené a reprodukovatelné spojení slov, popř. jiných jednotek, jehož význam je zpravidla (zčásti nebo zcela) neodvoditelný z významu jeho složek a které je svou povahou víceméně jedinečné v tom smyslu, že některá (popř. žádná) z jeho složek stejným způsobem v jiném spojení nefunguje, popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném.“³⁷ Například v idiomu *nechat (někoho) na holičkách* figuruje výraz *holičkách*, který sám o sobě nenese žádný význam a nelze jej použít v žádném jiném slovním spojení, je tedy monokolokabilní. Zároveň jej není možné žádným způsobem

³¹Čermák 1982, s. 15

³² Např. V. V. Vinogradov, N. M. Šlanskij, A. Makkai ad., jak se o nich zmiňuje Čermák (1982), s. 18-19

³³paradigma = systémová třída (množina) prvků libovolné roviny, založená na jejich společném rysu, jejíž členy mohou být v textu vzájemně substituovatelné (např. paradigma flektivní, slovtvorné, lexikální); flektivní vzor pro určitý podtyp slov

paradigmatický vztah = vertikální vztah mezi jednotkami jazyka, vztah mezi systémovými, navzájem zaměnitelnými jazykovými jednotkami téže roviny, srov. syntagmatický vztah (Lotko 2003, s. 85)

³⁴Čermák 1982, s. 19

³⁵Čermák 2007, s. 30-31

³⁶Čermák 2007, s. 32

³⁷Čermák 1982, s. 17

transformovat například do singuláru nebo jiného pádu.

Mrhačová (2000) frazeologickou jednotku popisuje jako „formálně i obsahově ustálené, závazné, obrazné spojení slov (od spojení dvojčlenných až po mikrotexty) znakové povahy, mající složku sémanticko-funkční (idiomatickou) a výrazovou (v textu vystupuje jako frazém).“ Dále „je pro tyto útvary příznačná emocionalita, expresivnost a dále posun lexikálního významu, tj. fakt, že jejich celkový význam nebývá totožný s významem jednotlivých jejich komponentů, ale je novou zakódovanou kvalitou, novým znakem.“³⁸

Podle *Slovníku lingvistických termínů pro filology* je idiom „frazém, v němž aspoň jeden prvek má jedinečnou funkci, významově není přímo odvoditelný z významu tvarů; úžeji též frazém typický pro určitý jazyk, zpravidla nepřeložitelný, např. *dělat si z něčeho psinu*“ a idiomatika je potom „nauka o idiomech; soubor idiomů v určitém jazyku“.³⁹ Frazém je ve *Slovníku* popsán jako „ustálené spojení slovních tvarů, v němž alespoň jeden tvar má jedinečnou funkci a význam spojení není přímo odvoditelný z významů tvarů (např. *mít obě ruce levé*); funkční a formální jednotka frazeologie, frazeologismus.“⁴⁰

Jednotky IF jsou tedy spojení dvou a více významových jednotek (jazykovědci se neshodnou, zda je nejmenším možným komponentem morfém nebo lexém⁴¹), které se stejným způsobem nepojí s žádnou další jednotkou (jednotkami), případně s omezeným počtem jednotek, a která v tomto spojení ztrácí svůj původní význam a celá jednotka nabývá významu nového. Charakteristická je pro tyto jednotky anomálnost na jedné nebo více úrovních. Jedním z druhů anomálie je nemožnost určit slovní druh některého komponentu případně nemožnost gramatické transformace jednotky IF např. ve slovních útvarech *být hin* nebo *být k duhu*.

Hranice mezi IF a pravidelným jazykem není ostrá, neboť míra idiomatičnosti se u jednotlivých jednotek IF může lišit, výše zmíněné vlastnosti jsou zastoupeny v různé míře. Proto v této souvislosti Čermák mluví o tzv. kvaziidiomech a kvazifrazémech. Jedná se především o výrazy se specifickou omezenou kolokabilitou jednoho členu (např. *otevřít dokořán, zarytě mlčet*).⁴² Přesto jejich anomálnost nemusí být vysoká a mluvčí jsou mnohdy schopni vytvořit je ad hoc.

³⁸Mrhačová 2000, s. 3

³⁹Lotko 2003, s. 47

⁴⁰Lotko 2003, s. 38

⁴¹Čermák jako lexikální frazém, kde se anomálie realizuje na morfologické úrovni, uvádí slovo *přestřelit* s komponenty *pře-střelit* proti pravidelnému *pře-hodit*. (Čermák 2007, s. 33)

⁴²Čermák 1982, s. 116

Pro určení, zda je dané spojení jednotkou IF či nikoli, Čermák využívá komutačního testu⁴³, jehož princip spočívá v zaměnitelnosti jednotlivých komponentů IF, přičemž minimálně jeden komponent jednotky IF by měl být nezaměnitelný bez ztráty původního významu. Pro pravidelný jazyk, k němuž je IF komplementární, je charakteristická možnost paradigmatické záměny. Například ve výrazu *černá hodinka* znamenajícím „podvečerní sousedské besedování a vyprávění se zpěvy“⁴⁴ nelze výraz *černá* nahradit například výrazem *temná*, protože spojení tím dostává úplně jiný význam (biblického původu), případně výraz *hodinka* nahradit výrazem *doba*, kde spojení postrádá význam úplně.

Idiomy a frazémy jsou klasifikovány z mnoha pohledů a podle hledisek klasifikace jsou pod tyto pojmy řazeny různé útvary, které podle jiného autora pod IF již nepatří.

Pojetí frazeologie Evy Mrhačové je velmi široké, neboť do svých slovníků řadí „všechny víceslovné útvary, jimž je společná *ustálenost (formální i obsahová)*, *závaznost a obraznost*, tj. celou škálu víceslovných pojmenování od takových *součástí textu*, jakými jsou lexikalizovaná přirovnání a rčení různého původu a charakteru (lidová, knižní, literární včetně biblismů) sloužící jako „stavební materiál“ textu, až po *samostatné mikrotexty*, jakými jsou lexikalizované charakteristiky (nadávky, lichotky), pořekadla (včetně lidových pranostik) a přísloví, tedy jednotky paremiologické.“⁴⁵ Takto dělí frazeologické jednotky na **A. Frazeeologické jednotky jako součásti textu**, které se dále větví na **1. ustálená přirovnání s komparátorem** (*hlava jako koleno, opatrovat jako oko v hlavě*), pro které je charakteristická přítomnost spojky *jako* a **2. rčení (lidová, literární, biblismy)** (*Achillova pata, mít máslo na hlavě*), přičemž jednotky v každé skupině ještě vyděluje na jednotky nominální a jednotky verbální povahy. Dále je dělí na **B. Frazeeologické jednotky jako ucelený, samostatný mikrotext** a tuto skupinu dále na **3. ustálené charakteristiky (nominální a verbální povahy)** (*Ty hlavo skopová!, To je ale huba nevy máchaná!*) a **4. pořekadla a přísloví** (*Líná huba holé neštěstí*).⁴⁶

Idiomy a frazémy na základě sémantického hlediska rozčlenil Vinogradov na tři skupiny a Nikolaj Šanskij k tomu doplnil ještě skupinu čtvrtou. Těmito skupinami jsou

⁴³Více o komutačním testu obecně viz Niko, Roman: „Invariant a varianty v teorii lingvistiky“,

Masarykova univerzita, 2006, s. 11, online <https://is.muni.cz/th/f09bi/Bakalarska_prace.txt>

⁴⁴Lidový slovník pro chalupáře: <<http://lidovyslovník.cz/index.php?dotaz=%E8ern%E1%20hodinka>>

⁴⁵Mrhačová 2000, s. 3

⁴⁶Mrhačová 2000, s. 20

1. frazeologické srůstý, které zahrnují zcela nedělitelná, nerozložitelná spojení, ze kterých už není možné pochopit, proč nesou zrovna tento význam. Jsou ekvivalentem slova a není možné je bez ztráty významu rozložit (př. *mít něco v malíčku* = umět něco dobře). Další skupinou jsou **2. frazeologické celky**, které se od srůstů liší tím, že jejich význam můžeme logicky odvodit. Zároveň můžou být přeloženy do cizího jazyka a jejich význam přitom zůstane zachován (př. *pomíchat (zamíchat) karty (někomu)* = zabránit někomu v něčem). Následují **3. frazeologická spojení**, která se mohou skládat z jinak významově nezávislých slov, přičemž některá z nich zde získávají nový význam. Zároveň tato slova nebo slovní spojení mohou být ve výrazu zaměněna za synonymní (př. *chudý jako kostelní myš* = velmi chudý). Šlanskij potom rozdělení doplnil o skupinu **4. frazeologické výrazy**, které se skládají zcela z významově svobodných slov. Komponenty v těchto útvarech není možné zaměnit se synonymy, tzn. jejich význam a složení jsou pevně dány. Do této skupiny spadají termíny a přísloví.⁴⁷

Čermák klasifikoval idiomy a frazémy z formálně strukturního hlediska do tří skupin. První skupinu tvoří **lexikální frazémy**, které jsou jednoslovným lexémem, tj. jsou tvořeny komponenty na rovině morfémů a mají jedinou syntetickou formu (př. *předsevzetí*). Druhou skupinou jsou **kolokační frazémy**, které dále dělí do tří skupin a zvláště vyděluje **přirovnání**. Těmito skupinami jsou **dvojčlenné struktury autosémantických komponentů** (plnovýznamových slov, př. *jablko sváru*), **dvojčlenné struktury sysémantických komponentů** (neplnovýznamových slov, př. *co když*), kam mohou spadat i citoslovce a monokolokabilní slova (vyskytují se pouze v určitém slovním spojení), a struktury vzniklé **kombinací sysémantických a autosémantických komponentů** (př. *od oka*). Třetí skupina představuje **propoziční frazémy**, které Čermák podrobněji člení podle množství zúčastněných mluvčích na monosubjektové (př. *Do třetice všeho dobrého.*) a intersubjektové (př. *A: Proč? - B: Pro slepičí kvoč.*) a podle množství promluv na propoziční a polypropoziční. Monosubjektové idiomy a frazémy dále dělí ještě podle jejich pragmatické funkce. Do této skupiny jsou zpravidla řazena i přísloví.⁴⁸

⁴⁷Kovaleva 2016, s. 16-17

⁴⁸Čermák 2007, s. 42-60

1.2 Idiomatika a frazeologie v Japonsku – vznik, definice a klasifikace

Lin (2017) výzkum idiomů v japonském jazyce dělí do pěti fází s tím, že jeho počátek datuje do roku 1942, kdy Širaiši Daidži 白石大二 vydal svůj článek *Kanjó to kanjógo – kokugo kanjógo ron oboegaki* 「慣用と慣用語—国語慣用語論覚書—」 v publikaci *Gendai nihongo no kenkjú* 『現代日本語の研究』.

Lin tuto první fázi nazývá „klíčový výzkum idiomů“ (*kanjóku kenkjú no hóga ki* 慣用句研究の萌芽期) a právě Širaišiho považuje za průkopnickou osobnost této fáze. Podle Širaišiho je idiomatika (*kanjó* 慣用) z pohledu gramatiky specifickou záležitostí, která se na jejím základě nedá analyzovat. O idiomatických výrazech (*kanjógo* 慣用語) píše, že jsou to doslova slova používána ze zvyklosti (*nareru* 慣れる – zvyknout si, *močiiru* 用いる – používat), jazyk používaný lidmi z jedné společnosti a země, jazyk jedné oblasti, výrazy pro tento jazyk charakteristické.⁴⁹ Mezi tzv. idiomatické výrazy (*kanjógo* 慣用語) řadí každodenní fráze, které se používají při zdravení a obdobných formalizovaných situacích (*arigató zondžimasu* ありがとう存じます⁵⁰ – zdvořilá fráze vděku). Dále sem řadí termíny s pevně danou strukturou, které jsou využívány institucemi (*džidó* 児童 - dítě z pohledu školní docházky 6-12 let, z hlediska zákona o zajištění péče dítěte označuje dítě do 18 let). Jako další sem zařadil různé literární výrazy, zejména obrazná pojmenování v poezii (*aki no júgure* 秋の夕暮 – podzimní soumrak) a také ustálená slova z akademického prostředí (*heionsecu* 閉音節 – uzavřená slabika). V neposlední řadě sem řadil autorské výrazy (tzv. okřídlená slova, Čermák 1982, s. 12) a nakonec výrazy charakteristické v nějakém jazyce⁵¹ (například japonská zvukomalebná slova jako *kon kon* こんこん⁵² - „štěkání“ lišky). Idiomatické výrazy v širokém smyslu zahrnovaly všechny ustálené fráze s navykklým užitím, které nesou specifické zabarvení a význam. V Širaišiho slovníku idiomů z roku 1969 však již poetická obrazná pojmenování a formalizované termíny včetně slov z akademického prostředí nejsou zahrnty. Co se týče terminologie, setkáváme se zde s dichotomií *kanjógo* 慣用語 a *kanjóku* 慣用句, které ovšem podle Širaišiho označují to samé a sám se přiklání

⁴⁹ Širaiši 1969, s. 1

⁵⁰ Širaiši 1969, s. 23

⁵¹ Lin 2017, s. 11

⁵² Širaiši 1969, s. 98

k pojmenování *kanjóku*.⁵³

Širaiši několik let po vydání *Kanjó to kanjógo – kokugo kanjógo ron oboegaki*, v roce 1950 idiomy (*kanjóku*) rozdělil z hlediska sémantické kompozice do čtyř skupin.⁵⁴ Toto rozdělení je možné nalézt i v jeho další publikaci *Kokugo kanjóku džiten* 国語慣用句辞典 z roku 1969. Do první skupiny zařadil idiomy, u kterých je sice možné celkový význam pochopit z významu jednotlivých komponentů, ale jelikož jsou významy jednotlivých komponentů reprezentovány abstraktně (metaforicky), celkový význam je patrný, až poté co se spolu spojí (př. *ki ga kiku* 気が利く – být ohleduplný). Ke druhé skupině náleží idiomy, jejichž celkový význam lze sice pochopit z významu jednotlivých komponentů, ale význam jednoho z komponentů vychází z metafory, a proto je celkový význam jasně patrný až po spojení komponentů (př. *cumaranai koto ni handžicu o cubusu* つまらないことに半日をつぶす – zabít půl dne nad něčím triviálním, kde výraz *cubusu* je ve významu „zabít čas“ užit z etymologického hlediska metaforicky). Do třetí skupiny patří takové idiomy, ve kterých činnost, kterou popisují, implicitně zahrnuje cíl či důvod samotné činnosti, a proto přirozeně tento výraz na sebe navázal i význam této cílové činnosti (př. *toko ni hairu* 床に入る – doslovně: vlézt do postele, typicky: jít spát). Poslední skupinou jsou takové idiomy, jejichž celkový význam nelze pochopit z významu jednotlivých komponentů (př. *hone ga oreru* 骨が折れる – být namáhavé, doslovně: „kosti se lámou“, *hara ga tacu* 腹が立つ – být našťvaný, doslovně: „břicho se staví“).⁵⁵

Širaiši podotýká, že pokud by byly idiomy definovány pouze jako výrazy, jejichž celkový význam nelze získat prostým poskládáním významů jednotlivých komponentů, spadaly by pod ně skupiny první a čtvrtá, ale u třetí skupiny by se spíše jednalo o zvláštní užití výrazu *cubusu* a třetí skupinu by bylo jen těžké do idiomů zařadit, a proto definici specifikuje spíše následovně:

„Takové výrazy, které jsou v jednom jazyce navyklým užitím uznány a v mnoha případech nesou význam, který je v rozporu s gramatickým a logickým významem.“⁵⁶

⁵³ Lin 2017, s. 11-12

⁵⁴ Lin 2017, s. 12

⁵⁵ Širaiši 1969, s. 71

⁵⁶ 「一言語の慣用によって是認されてはいるが多くの場合文法的、論理的な意味とは異なる意味をもっていることばづかい」 Širaiši 1969, s. 78

Navyklým užitím má na mysli ustálené užití výrazů v určité formě jako například výrazy ze staré japonštiny (př. *iki wo korasu* 息をこらす – zadržet dech), výrazy, které se vždy užívají v záporu (př. *okubi ni mo dasanai* おくびにも出さない – nic neprozradit) nebo v pasivu (př. *džó ni hodasareru* 情にほだされる – soucítit s někým).⁵⁷ O omezenosti či přímo nemožnosti gramatické transformace se zmiňuje i Čermák (viz výše).

Druhou fází Lin (2017) počítá od 70. let 20. st. a nazývá ji „fází hledání“ (*kanjóku kenkjú no mosaku ki* 慣用句研究の模索期) a ani v této fázi nebyla sjednocena terminologie, přestože, jak bylo patrné u Širaišiho, začíná všeobecně převládat pojem *kanjóku*. Nastává však diskuze o vymezení kategorie „idiomy“. Mijadži Jutaka 宮地裕 v roce 1974 například klasifikuje fráze (*seiku* 成句) jako útvary ze dvou a více větných úseků případně jako věty, které potom dělí na **1) rčení a přísloví** (*kakugen, kotowaza* 格言・ことわざ), **2) idiomy** (*kanjóku* 慣用句) a **3) kolokační fráze** (*rengo seiku* 連語成句). Rčení a přísloví jsou podle něj fráze, které mají historickou a společenskou hodnotu. Idiomy nenesou takovou hodnotu jako rčení a přísloví, slova jsou užitá obrazně a abstraktně a celkový útvar má odvozený význam. Pod pojmem kolokační fráze se potom ukrývají fráze s vyšším stupněm ustálenosti, než mají běžné kolokace. Mijadži použil klasifikaci z hlediska ustálenosti s tím, že nejvíce jsou ustálená rčení a přísloví, potom idiomy a nakonec kolokační fráze, u kterých je možnost alespoň jeden z komponentů nahradit (př. *guči o kobosu* 愚痴をこぼす proti *guči o iu* 愚痴を言う – stěžovat si).⁵⁸

Třetí fází Lin (2017) nazývá „dobou ustanovovací“ (*kanjóku kenkjú no kakuricu ki* 慣用句研究の確立期), kterou datuje od 80. let 20. st. a je podle něj charakteristická sjednocením definice idiomů. Významnou osobností této fáze byl opět Mijadži se svou publikací z roku 1982, který zde pojem idiom popisuje následovně:

„Termín idiom se běžně široce užívá, ale jeho koncept není zcela zřejmý. Všeobecně se jím však rozumí srovnatelně ustálenější kombinace dvou a více slov, která nese význam jako celek.“⁵⁹

⁵⁷ Širaiši 1969, s. 72

⁵⁸ Lin 2017, s. 13-14

⁵⁹ 「慣用句という用語は、一般に広く使われているけれども、その概念がはっきりしているわけではない。ただ、単語の2つ以上の連結体であって、その結びつきが比較的固く、全体で決まった意味を持つ言葉だという程度のところが、一般的な共通理解になっているだろう」

Již v této definici je patrný rozpor s předchozím Širaišiho pojetím idiomů, který ve své definici nestanovil nejmenší možný komponent idiomu, ale v jeho slovníku jsou v malé míře zahrnuty i jednoslovné výrazy jako již zmíněná zvukomalebná slova.

Mijaždi dále přehodnocuje své předchozí rozdělení a mezi idiomy řadí kromě figurativních idiomů (*hijuteki kanjóku* 比喩的慣用句) také kolokační idiomy (*rengo (seiku)teki kanjóku* 連語(成句)的慣用句). Rozdělení potom vypadá následovně:

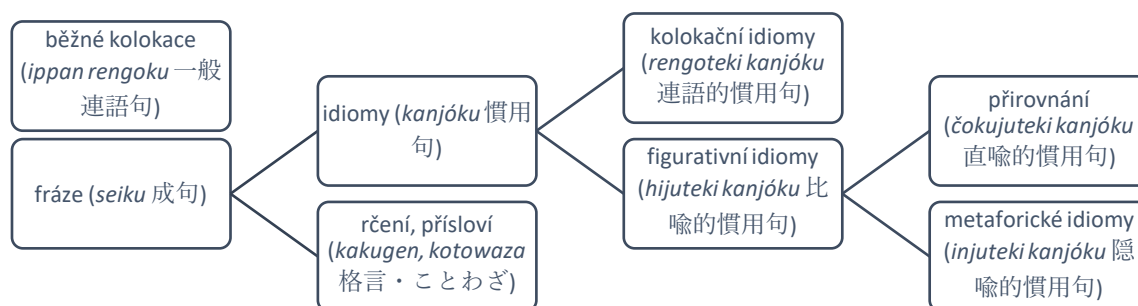

Diagram 1 Rozdělení idiomů podle Mijadžiho (původní tabulka: Mijadži 1982, s. 238 in Lin 2017, s. 14)

Ve čtvrté fázi, kterou Lin (2017) nazývá „období rozvoje“ (*kanjóku kenkjú no seičó ki* 慣用句研究の成長期) a počítá ji od 90. let 20. st., začali jazykovědci významy idiomů interpretovat z pohledu kognitivní lingvistiky. Sakamoto Cutomu ve své publikaci z roku 1982 zkoumá spojitost mezi idiomy a obrazným pojmenováním, protože si všimá toho, že u obou případů celkový význam útvaru nelze získat sesbíráním významů jednotlivých komponentů. Právě kvůli spojitosti mezi idiomy a metaforou kritizuje definice idiomů založené pouze na této vlastnosti. Jak bychom potom odlišili, co je pouze metafora a co už je idiom? Metaforická interpretace samotná z žádného výrazu ještě nedělá idiom. Tím se stane až poté, co „zakoření“ v jazykovém světě některé společnosti a zařadí se do běžného gramatického systému. Tomuto procesu se říká idiomatizace a ta má různou míru, kterou je možno měřit možností gramatické transformace nebo paradigmatické záměny, které jsme mohli vidět již v předchozí kapitole u Čermáka.⁶⁰

(Mijadži 1982 in Lin 2017, s. 14)

⁶⁰Sakamoto 1982

Momijama Jósuke potom v roce 1997 analyzuje formování významu idiomů na základě metafory, metonymie a synekdochy.⁶¹

Poslední pátou fází Lin (2017) nazývá „obdobím rozmachu“ (*kanjōku kenkjū no hatten ki* 慣用句研究の発展期) a řadí sem studie od počátku 21. století. Do této fáze vstupují analýzy idiomů na základě korpusu a jazykovědci se pomocí nich snaží například o zachycení posunu významu a užití idiomů v průběhu času (např. Sasaki 2013⁶²). Nebo například Murata a Jamazaki (2011)⁶³ demonstrují možnost rozlišit žánr textu na základě použitých idiomů.⁶⁴ Co je však pro korpusový výzkum idiomů stěžejní a dosud činí velké problémy, je automatická identifikace idiomů. O tu se pokusili například Hašimoto a Kawahara (2008), kteří se snažili eliminovat nejasnost mezi doslovným a figurativním významem vytvořením korpusu japonských idiomů. U každého idiomu označili užití ve figurativním významu (označili 正例) a doslovném významu (označili 負例) a také tento význam uvedli. Např. u idiomu *hone o oru* 骨を折る, je to 正例: *dorjoku suru* 努力する – snažit se ze všech sil, *kuró suru* 苦勞する – dřít, 負例: *kossecu suru* 骨折する – zlomit si kost(i).⁶⁵ Následně na základě syntaktických vztahů pomocí metody SVM⁶⁶ nechali určit, zda je výraz použit idiomaticky, nebo doslovně. Celková přesnost výsledků byla 89,19 %. Dále vzniklo mnoho prací porovnávajících vybrané somatismy v různých jazycích (např. japonština a korejština: Imubaru 2000⁶⁷, „krk“ v japonštině a čínštině: Fang 2010⁶⁸, čeština a japonština: Doucková 2018).

1.3 Komparace české a japonské definice a klasifikace idiomů

Systematický výzkum idiomů, respektive sjednocení terminologie a první definice lze v Evropě i v Japonsku pozorovat zhruba v období po 2. světové válce, kdy postupně

⁶¹Lin 2017, s. 15-16

⁶² 佐々木文彦 (2013) 「コーパスを利用した言葉の意味・用法の変化の研究—『敷居が高い』を例に一」『第4回コーパス日本語学ワークショップ予稿集』2013年9月国立国語研究所pp.1-10

⁶³ 村田年・山崎誠 (2011) 「『手』の慣用句を指標とした文章ジャンルの判別—現代日本語書き言葉均衡コーパスを用いて—」『日本語と日本語教育』39 慶應義塾大学日本語・日本文化教育センター紀要 pp.75-88

⁶⁴ Lin 2017, s. 17-18

⁶⁵ Hašimoto, Kawahara 2008, s. 3

⁶⁶ Support Vector Machine – metoda používaná mimo jiné pro statistickou analýzu anomálií

⁶⁷ 林八龍「日・韓国語の慣用句的表現の対照研究—身体語彙慣用句を中心として—」, Osaka University Knowledge Archive: OUKA, 2000

⁶⁸ 方小賛「日本語と中国語における「首」を含んだ慣用句の比較」、宇都宮大学国際学部研究論集 2011 第31号、137–150

přibývají studie nahlízející na idiomy z různých hledisek (sémantické, formální aj.), což formuje/zpřesňuje a ustáluje chápání charakteru idiomů.

Stejně jako se v českém jazyce mezi idiomy řadily jakékoli ustálené výrazy, tak i v Japonsku sem byly řazeny všechny ustálené výrazy s navyklym užitím nesoucí specifické zabarvení a význam.

Již od poloviny 20. století se v Japonsku upřednostňuje pro idiomy název *kanjóku*, který i nadále jazykovědci využívají. Mijadží (1982 in Lin 2017) je popisuje jako srovnatelně ustálenější kombinace dvou a více slov, které nesou význam jako celek, čímž navázal na svou definici z roku 1974, kde pod pojmem idiom označuje fráze, ve kterých jsou slova užitá obrazně či abstraktně a celkový útvar má odvozený význam. Těmito definicemi se přiblížil výše zmíněné definici od Mrhačové (2000), která frazeologické jednotky popisuje jako formálně i obsahově ustálené, obrazné spojení slov, jehož celkový význam nebývá totožný s významem prostého součtu jednotlivých jejich komponentů, ale je novou zakódovanou kvalitou, novým znakem.

Společné pro japonské i české zkoumání idiomů je, že ani na jedné straně se všichni jazykovědci neshodnou, zda mohou být idiomy i jednoslovné. Čermák, Širaiši, ale i jiní jazykovědci mezi idiomy řadí také lexémy, kde idiomacie probíhá na morfológické úrovni, a dělí je tedy na lexikální a ne-lexikální idiomy (idiomy vyšší úrovni)⁶⁹. Na druhou stranu Sakamoto (1982) lexikální idiomy řadí do znakové kombinace (*džukugo* 熟語⁷⁰, př. *išiatama* 石頭 – paličák), kde dané slovo patří pouze do jedné gramatické kategorie (V, N, Adj, atd.). Zatímco ne-lexikální idiomy jsou vyjádřeny dvěma a více řetězenými gramatickými kategoriemi. Jako typickou konstrukci ne-lexikálních idiomů chápe N + pádová partikule + V/Adj (př. *abura wo uru* 油を売る – zahálet).⁷¹ Sakamoto však zároveň zkoumá rozsah idiomatizace pomocí možností transformace idiomů např. nominalizací (*hara ga tacu* → *haradači* – zlobit se) a za idiomy považuje také složená slova jako *atamauchi* 頭打ち (stabilizování se, dosažení vrcholu/stropu), u kterých v současném jazyce neexistuje slovesná podoba

⁶⁹ např. Katz 1973, s. 360 in Sakamoto 1982, s. 2

⁷⁰ Zde může také vyvstat problém s pojmenováním, neboť *džukugo* kromě znakové kombinace může také znamenat idiom. Pro pojmenování složeného slova o více kmenech se používá výraz *fukugógo* 複合語. <<https://ejje.weblio.jp/>>

Také by mohl vzniknout problém se zařazením tzv. *jodži džukugo* 四字熟語, frázích o čtyřech znacích, jejichž význam je metaforický a podoba ustálená. Sakamoto by je sem nezařadil kvůli formální stránce, Mijadží by je sem nezařadil kvůli pragmatické stránce, protože přísloví a rčení vyděluje od idiomů, a ani Širaiši je ve svém slovníku idimů neuvádí.

⁷¹ Sakamoto 1982, s. 2

s idiomatickým významem (*atama wo ucu* 頭を打つ – pouze doslovně: udeřit do hlavy). Na tyto výrazy je podle něj potřeba nahlížet, jako by mohly existovat i v idiomatickém významu, protože jejich existence v minulosti se nedá vyloučit.⁷²

Čermák jako jeden z hlavních aspektů idiomů označuje jejich anomálnost, tedy rozpor se sémantickými a formálními poměry v pravidelném jazyce. Sakamoto tuto odchylku nazývá deviací (*icudacu* 逸脱). Deviace může označovat například rozpor neživotného podmětu s volným přísudkem. Dále Čermák v souvislosti s idiomy zmiňuje omezené možnosti transformace a paradigmatické záměny. Sakamoto (1982) možnosti transformace idiomů testuje na jejich převedení do nominálního ekvivalentu a pozoruje posuny významu. U slovesných idiomů takto rozlišil idiomy schopné vytvořit jmenné idiomy (složeniny), idiomy neschopné vytvořit jmenné idiomy (složeniny), idiomy, u nichž při přeměně na jmenné idiomy (složeniny) dochází k posunu významu, a na složeniny s idiomatickým významem, proti nimž neexistuje slovesný idiom (př. *mačigai* 間違い - chyba, *kučidome* 口止め - umlčet, *kioči* 気落ち – sklíčený).⁷³ Možnost paradigmatické záměny testuje na substituci slov *noha* a *ruka*. Výsledkem jsou tři skupiny idiomů, z nichž poslední jmenovaná má vyšší stupeň idiomatizace než předchozí dvě. (1) Když se *ruka* vymění za *nohu*, dojde ke ztrátě idiomatického významu (př. *te ga kakaru* 手がかかる – stát spoustu práce, být “kvítko” proti *aši ga kakaru* 足がかかる – bez zjevného významu). (2) Když se *noha* vymění za *ruku*, dojde ke ztrátě idiomatického významu (př. *aši ga muku* 足が向く – mířit kupředu proti *te ga muku* 手が向く – bez zjevného významu). (3) Je možná vzájemná substituce bez ztráty idiomatického významu⁷⁴ (př. *te ga suberu* 手がすべる – uklouzla (mi) ruka, upustit něco proti *aši ga suberu* 足がすべる – uklouzla (mi) noha)⁷⁵. Podle Sakamota je zde možné uplatnit myšlenku, že v prvních dvou případech je idiomatický význam vázán na podstatné jméno a ve třetím případě na sloveso, a proto ani po záměně podstatného jména idiomatický význam nevymizel. Idiomy, v nichž idiomatický význam nese pouze jeden z komponentů, by bylo možné zařadit do Širaišioho druhé skupiny idiomů, kde najdeme např. *džikan wo cubusu* 時間をつぶす – zabíjet čas. Zde by šlo slovo *čas* nahradit podobným podstatným jménem vyjadřujícím čas jako např. *celý den* (*ičiniči* 一日). Stejně jako v češtině jsou

⁷² Sakamoto 1982, s. 11-12

⁷³ Sakamoto 1982, s. 10-12

⁷⁴ Sakamoto 1982, s. 15-17

⁷⁵ Poslední příklady jsou ze Širaišioho slovníku idiomů (1969).

v japonštině také idiomy, v nichž se jeden z komponentů nepojí s žádným jiným komponentem (př. *dodži wo fumu* どじをふむ – zpackat něco, *mizubara wo kiru* 自腹をきる – platit něco z vlastní kapsy).⁷⁶

Dále by bylo možné porovnat klasifikace podle Čermáka a Mijadžiho, kteří jsou významnými postavami v oblasti zkoumání idiomů u nás a v Japonsku.⁷⁷ Přestože Čermákova klasifikace vychází z formálně-stukturního hlediska a Mijadžiho klasifikace spíše z hlediska sémanticko-funkčního, je patrný rozdíl v rozsahu oblasti idiomů, tedy toho, co je za idiom ještě považováno a co již ne (zde již nezmiňuji lexikální idiomy). Mijadžiho tabulku vidíme výše a kdybychom měli analogicky Čermákovu rozdělení formulovat v diagramu, vypadalo by to následovně.

⁷⁶ Sakamoto 1982, s. 16

⁷⁷ Za zmínku zde stojí rovněž Vinogradovova klasifikace, přestože se nedá považovat za českou klasifikaci idiomů (Vinogradov pracoval s jiným slovanským jazykem – ruštinou). Avšak podobnost mezi jeho a Širaišeho klasifikací idiomů je zajímavá, a proto ji zde zmíním. Jak Širaiši (1950), tak Vinogradov (1977 in Kovaleva) potažmo Šlanskij (1996 in Kovaleva) klasifikovali idiomy ze sémantického hlediska a mezi jejich klasifikacemi je možné vidět paralely, neboť všichni tři idiomy rozdělili do skupin podle toho, do jaké míry je význam celkového útvaru pochopitelný z hlediska významů jednotlivých komponentů. Vinogradov do jedné skupiny nazvané frazeologickými srůsty řadí nerozložitelná spojení, z nichž není možné pochopit, proč nesou daný význam, a Širaiši do jedné skupiny řadí idiomy, jejichž celkový význam nelze pochopit z významu jednotlivých komponentů. Do další skupiny nazvané frazeologická spojení Vinogradov řadí spojení, která se mohou skládat z jinak významově nezávislých slov, přičemž některá z nich zde získávají nový význam. Širaišeho obdobná skupina sestává z idiomů, jejichž celkový význam lze sice pochopit z významu jednotlivých komponentů, ale význam jednoho z komponentů etymologicky vychází z metafory, a proto je celkový význam jasně patrný až po spojení komponentů. Co se týče další skupiny, v klasifikacích Šlanského a Širaišeho tato spojení sestávají ze zcela významově nezávislých slov. Šlanskij zde však zdůrazňuje nemožnost paradigmatické záměny, zatímco Širaišeho myšlenkou bylo rozšíření významu spojení i na činnost logicky navazující na původní činnost, tedy rozšíření významu na základě metonymie, o kterém mluví například Arizono (2013) ve své studii zabývající se přenášením významu somatismů oko, ucho a nos.

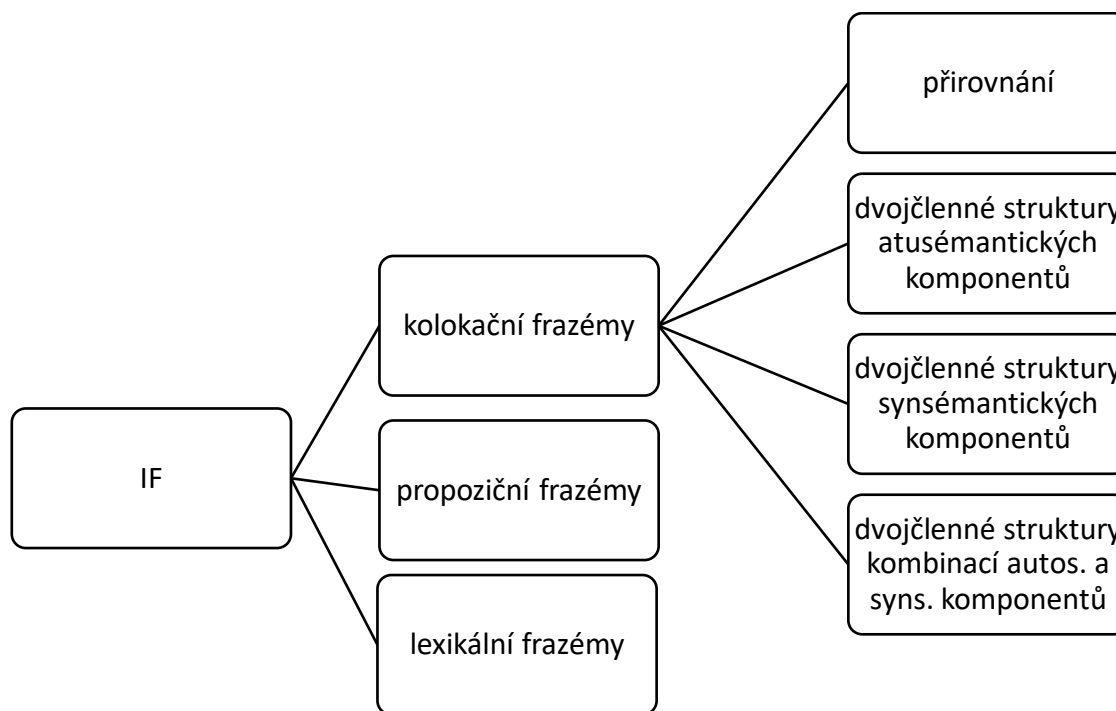

Diagram 2 Zjednodušené rozdělení idiomů podle Čermáka

Čermák klasifikuje IF nejdříve podle toho, na jaké úrovni dochází k idiomacii. A to na frazémy kolokační se dvěma členy a přirovnání, dále frazémy propoziční, kam spadají také přísloví, pozdravy aj., a na frazémy lexikální, jejichž idiomacie probíhá na morfologické úrovni. Některé skupiny potom dělí ještě podrobněji. Zatímco Mijadži rčení a přísloví vyděluje zvlášť od idiomů a idiomy dělí do dvou skupin na kolokační idiomy a figurativní idiomy, a ty dále dělí na přirovnání, které Čermák rovněž řadí mezi IF, a na metaforické idiomy. Mnoho případů z Čermákových propozičních frazémů by spadalo do Mijadžiho běžných kolokací a mezi idiomy nebylo zařazeno. Čermákova představa spíše odpovídá Širaišiho představě idiomů, kam byly zahrnuty i běžné ustálené fráze.

Stejně jako u českých idiomů i u těch japonských je možné vydělit velké skupiny idiomů, které obsahují části lidského těla (*kao wo tateru* 顔を立てる – zachovat si tvář), názvy zvířat, tvz. zooapelativa⁷⁸ (př. *neko wo kaburu* 猫をかぶる – hrát si na něco), nebo idiomy, ve kterých nějaký děj vyjadřuje psychologické okolnosti (př. *te wo momu* 手を揉む – podlézat).⁷⁹

⁷⁸ Srov. Mrhačová, 1999

⁷⁹ Sakamoto 1982, s. 1-2

2. Somatismy v idiomech

Výraz somatismus pochází z řeckého slova *soma* znamenajícího „tělo“ a označuje tedy název části lidského těla. Tento výraz ve tvaru přídavného jména (somatický) se používá především v oblasti psychologie, kde označuje tělo jakožto protiklad k mysli.⁸⁰ V oblasti lingvistiky se somatismy rozumí slova označující části lidského těla. Jelikož idiomy mají mnohdy expresivní zabarvení, jako somatismy jsou zde také chápány jejich příznakové varianty (palice, huba aj.).⁸¹

Somatismy jsou vedle zooapelativ (názvů zvířat) jedněmi z nejvíce zastoupených výrazů v idiomatických vyjádřeních. Proč tomu tak je, může objasnit koncept *antropocentrismu*, což je představa, která staví člověka (*anthropos*) do středu (*centrum*) světa i vesmíru. V oblasti lingvistiky se tato představa projevuje tvrzením, že jazyk je antropomorfní, tzn. mimolidským skutečným se přisuzují lidské rysy či vlastnosti zejména na základě metafory (př. *hlávka zelí, noha stolu*). Člověk je mírou všech věcí a významy fungují vždy v relaci k lidským parametrům.⁸² „Zásadní úloha těla a lidské perspektivy v jazyce (a v hlubších strukturách, k nimž jazyková vyjádření poukazují) je patrná nejen ve slovní zásobě všech jazyků světa⁸³, ale i v utváření jejich gramatických kategorií – např. v gramatice číslovek (...),“⁸⁴ kde se čísla jedna, dvě a pět řídí jiným skloňováním než ostatní číslovky, neboť mají v naší konceptualizaci světa zvláštní postavení. Číslo jedna podle Vaňkové znázorňuje náš prožitek individua a zároveň je to opozice k mnohosti, číslo dvě má k lidskému tělu blízko tím, že mnoho lidských orgánů existuje v párech (oči, uši, ruce, nohy, plíce atd.) a číslo pět odráží počet našich prstů na jedné ruce. Lidské tělo je měřítkem vnímání světa kolem nás, čehož jsou důkazem například staré metrické jednotky jako loket v krejčovství⁸⁵ a některé používané dodnes jako palce při označení velikosti obrazovky.

Někdy je v souvislosti s antropocentrismem vydělován zvlášť pojem *bodycentrismus*, který rovněž staví lidské tělo do středu našeho zájmu, ale zatímco

⁸⁰LEXICO (Powered by OXFORD) URL: <<https://www.lexico.com/definition/somatic#>>

⁸¹Vaňková 2014, s. 73

⁸²Vaňková 2007, s. 56-57

⁸³Jakým způsobem mohou být v jazycích užity somatismy, se zabývá studie *Embodiment Via Body Parts: Studies from Various Languages and Cultures*, John Benjamins B. V. 2011. Studie je rozdělena do tří částí na evropskou perspektivu, východo asijskou perspektivu a středo východní a severo africkou perspektivu, přičemž ve druhé části jsou zahrnuty somatismy břicho (*hara* 腹), boky (*koši* 腰) a oko (*me* 目) v japonštině.

⁸⁴Vaňková a kol. 2005, s. 60

⁸⁵Vaňková a kol. 2005, s. 60-61

principem *antropocentrismu* je prožívání okolního světa prostřednictvím vlastního těla, tedy těla určité stavby a velikosti, principem *bodycentrismu* je promítání našich lidských možností, našeho lidského pohledu do jazyka (př. *je to ve výšce očí* (lidských), *je to neslyšné* (pro člověka)).⁸⁶

*Antropomorfismus*⁸⁷ jazyka vychází z metafor. „Metafora prostupuje celý náš každodenní život, a to nejenom v jazyce, nýbrž i v myšlení a činnosti. Náš obyčejný pojmový systém, v jehož rámci jednak myslíme, jednak i jednáme, má v podstatě metaforickou povahu.“⁸⁸ Díky metafoře jsme schopni nejen vyjádřit, ale vůbec přemýšlet o různých abstraktních, těžko uchopitelných konceptech, které by pro nás byly jinak jen těžko představitelné. Metafora vzniká přenesením jednoho konceptu do druhého, tzv. mapováním (zdrojová oblast (tělesná, smyslová) se přenáší do oblasti cílové (abstraktní – emoce, procesy intelektuální povahy, vnímání času aj.)).⁸⁹

Lakoff a Johnson (2002) poukázali na podobnost slovní zásoby užívané při mluvení o různých dějích a na to, že metaforické výrazy našeho jazyka jsou vázány na metaforické pojmy systematicky, a že je tedy možné tímto způsobem postihnout metaforickou povahu našich činností. Jejich známým příkladem je metaforický pojem „čas jsou peníze“, který se promítá do našeho slovníku, když mluvíme o čase (př. *Plytváš mým časem. Děkuji vám za všechny čas, který jste mi věnoval.*)⁹⁰ Toto schéma nazývají strukturální metaforou, což znamená, že jeden pojem je metaforicky strukturován na základě jiného pojmu.⁹¹

K somatismům se však spíše vztahují orientační metafory, u kterých metaforický pojem organizuje celý systém pojmů vůči sobě navzájem. Nazývány jsou orientační metafory, protože většina z nich souvisí s orientací v prostoru. Tento typ metafory vychází z toho, že máme těla, která specifickým způsobem fungují v našem fyzickém prostředí, a zakládají na naší fyzické a kulturní zkušenosti. Mohou tedy být v různých kulturách různé⁹². U těchto metafor vystupují opozice nahoru - dolů, vpředu - vzadu, směrem k - pryč od, centrální - periferní a blízko - daleko. Poskytují nám tedy bohatou bázi pro

⁸⁶Čížková 2015, s. 13

⁸⁷ Myšlenkový a řečový postup, kdy se přisuzují lidské vlastnosti nebo chování bohu, zvířeti nebo předmětu. LEXICO (Powered by OXFORD) URL
<<https://www.lexico.com/definition/anthropomorphism>>

⁸⁸Lakoff, Johnson 2002, s. 15

⁸⁹Vaňková 2007, s. 69

⁹⁰ Lakoff, Johnson 2002, s. 19-21

⁹¹Lakoff, Johnson 2002, s. 26

⁹²O rozdílech kategorizace pojmů v různých kulturách více v knize „Linguistic Relativity: Evidence Across Languages and Cognitive Domains“ od C. Everetta, De Gruyter Mouton: 2013.

chápaní pojmů na základě orientace. Příkladem nám může být schéma „nahore je dobrý“, které se projektuje do propozice *Konečně se mi zvedla nálada*.⁹³, potažmo povzbuzení typu *hlavu vzhůru*.

Další skupinou metafor jsou tzv. *ontologické metafory*, které jsou užívány k tomu, abychom porozuměli událostem, činnostem, dějům a stavům. Bázi pro porozumění poskytuje zkušenost s fyzikálními objekty a látkami, které využíváme jako reference pro identifikaci entit a substancí, na které potom dovedeme odkazovat. Ontologické metafory nám tedy slouží jako reference (př. *Propracováváme se k míru*.), kvantifikace (př. *K dokončení této knihy bude zapotřebí velké množství trpělivosti*.), identifikace aspektů, příčin, stanovení cílů a motivace činností ad. V rámci ontologické metafory je možné dostat se až ke konkrétnímu schématu, např. „vědomí je stroj“, které se v jazyce projevuje vyjádřením jako *Moje inteligence dnes prostě nefunguje*. aj. nebo schématu „vědomí je křehká věc“, které se projektuje do prohlášení *Dá se snadno zlomit*. (o člověku). Pro ontologickou metaforu je důležitá představa, že každý jsme nádobou s povrchem, který ji omezuje, a s orientací uvnitř - vně. Tuto orientaci promítáme i na jiné fyzické objekty a na své prostředí. Tyto ohraničené objekty–nádoby mají vždy nějakou velikost a ta umožňuje jejich kvantifikaci v termínech množství látky, kterou obsahují (př. *V Kansasu je mnoho zemědělské půdy*). Jako ohraničené území je také vnímáno naše zorné pole a to, co vidíme, se potom nachází uvnitř (př. *Mám ho v dohledu*.). V rámci ontologické metafory jsou události a činnosti konceptualizovány jako objekty, děje jako substance a stavy jako nádoby. Pokud má ale děj jasně vymezené hranice (začátek a konec), pohlíží se na něj také jako na nádobu (př. *Uprostřed závodu mi došly síly*.).

Dalším projevem ontologické metafory je personifikace, tedy kdy je fyzický objekt dále specifikován jako lidská bytost. Umožňuje nám pochopit naše zkušenosti s ne-lidskými entitami na základě lidských motivací, charakteristik, cílů a činností (př. *Rakovina ho nakonec dostihla*.).⁹⁴

Od metaforických pojmů se potom liší metonymie, kde je jedné entity využíváno k tomu, aby odkazovala na jinou, která má vůči ní jistý vztah. (Př. *Timesy ještě na tiskovou konferenci nedorazily*. (= zpravodaj Timesů)). Zvláštním případem metonymie je synekdocha, kde část zastupuje celek nebo naopak (Př. *Nebyla tam ani noha*. (= lidé)).⁹⁵ Metonymie je čteně uplatňována v teorii pojmových profilů I. Vaňkové, kde je

⁹³Lakoff, Johnson 2002, s. 26

⁹⁴Lakoff, Johnson 2002, s. 39-48

⁹⁵Lakoff, Johnson 2002, s. 49-50

somatismus užit pouze na základě některé své vlastnosti, kterou zastupuje, a zároveň je stěžejní v pojetí rozšíření významu somatismů v rámci idealizovaných kognitivních modelů Arizono.

V praxi je však běžné, že se metafora a metonymie kombinují. Pro tento jev existuje název metaftonymie a rozlišují se čtyři typy: metafora z metonymie, metonymie uvnitř metafor, demetonymizace uvnitř metafor a metafora uvnitř metonymie. Bulak (2014) se zabývá typem metafor z metonymií, kde zdrojová oblast pro metaforu je metonymického charakteru. Konkrétně se věnoval zdrojové oblasti dechu, který často referuje ke stavu člověka. Cílovou oblastí potom může být emoční stav (př. *se zatajeným dechem*) nebo případně vyjádření stavu prostředí (atmosféry) v idiomu *špatně se tu dýchá*. Příkladem takového somatického idiomu, kde se uplatňuje metaftonymie, by mohl být výraz *byla tam hlava na hlavě*, kde somatismus hlava zastupuje člověka a *hlava na hlavě*, potažmo „člověk na člověku“ metaforicky odkazuje k velkému množství. Obecně je však tento přístup nahlížení na obrazná pojmenování poměrně nový a není zatím příliš uplatňován. Poprvé o kombinacích metafor a metonymie, metaftonymií, mluví Louis Goossens ve svém článku *Metaphonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action* pro časopis *Cognitive Linguistic*, 1 (3), s. 323-340, 1990.

U somatismů v idiomech se mohou uplatnit výše zmíněná schémata podle Lakoffa a Johnsona. Čížková (2015) v souvislosti s hlavou zmiňuje zejména schémata nádoba (př. *vypadlo mi to z hlavy*), centrum - periferie (př. *hlava rodiny*) a část - celek (př. *nemá to hlavu ani patu*)⁹⁶ a některá tato schémata rovněž korelují s pojmovými profily I. Vaňkové (zejm. lokalizace u schémat nahoře - dole, vpředu - vzadu, část - celek ad., ale i funkce u schématu centrum - periferie, kde je exponována funkce hlavy jako hlavního řídicího centra) (viz níže).⁹⁷

⁹⁶Čížková 2015, s. 19-20

⁹⁷Vaňková, Vitkovskaya 2014

2.1 Východisko pro přístupy k idiomům

Východiskem pro následující přístupy k idiomům, obrazným pojmenováním a jejich kategorizace je kognitivní lingvistika, která je v podstatě tou metodologií, která zkoumá vliv myšlení na jazyk a vice versa. Kognice je to, díky čemu jsme schopni vnímat, zažívat a chápat některé koncepty prostřednictvím jiných konceptů. „Jazyk je součástí poznávání a poznání (cognition), podílí se na tom, jak světu rozumíme, jak ho kategorizujeme, jaký obraz světa si vytváříme a jak ho předáváme dál.“⁹⁸

Kognitivní lingvistika se vydělila v rámci kognitivních věd. „Kognitivní věda je interdisciplinární aktivitou zabývající se myšlením a inteligencí a zahrnující filozofii, psychologii, umělou inteligenci, neurovědy, lingvistiku a antropologii. Její kořeny sahají do padesátých let 20. století, kdy se badatelé z několika oborů pustili do vývoje teorie myšlení založené na komplexních reprezentacích a výpočetních procedurách.“⁹⁹

Kognitivní lingvistiku je možné rozdělit na tři velké skupiny. První skupina souvisí s neurolingvistikou a je tedy orientovaná na zkoumání mozku, kam by se řadily výzkumy spojené s umělou inteligencí. Druhá skupina souvisí s kognitivní psychologií a psycholingvistikou a zkoumá, co jazyk vypovídá o různých aspektech lidské mysli. Třetí skupina souvisí s kulturním hlediskem a bere v úvahu to, co je dáno antropocentrismem, a je tedy všem jazykům společné, ale také se zaměřuje zejména na to, co je příznačné pro obraz světa¹⁰⁰ zprostředkovaný konkrétním jazykem, případně dva či více obrazů světa porovnává.¹⁰¹

Pro jazykový obraz světa stejně jako pro kognitivní lingvistiku obecně je stěžejní kategorizace a pojetí významu. Schopnost kategorizovat nám umožňuje vnímat různé skutečnosti jako druhy něčeho. „Lidská kategorizace je v podstatě záležitost jak lidské zkušenosti, tak představitivosti – vnímání, motorické činnosti a kultury na jedné straně a metafory, metonymie a mentální představitivosti na straně druhé.“¹⁰² Pro kognitivní vědu jsou důležité přirozené kategorie založené na teorii prototypů, která se staví do opozice ke klasické kategorizaci, v níž jsou vlastnosti typické pro danou kategorii sdíleny všemi

⁹⁸Vaňková a kol. 2005, s. 21

⁹⁹Thagard 2001, s. 11

¹⁰⁰Jazykový obraz světa je přístup podobný americkému kognitivismu, který se začal v Polsku formovat v 80. letech 20. st. a stejně jako americká kognitivní lingvistika jako základní princip utváření obrazu světa v jazyce považuje tělesnost, pojmovou metaforu i teorii kategorizace na základě prototypu/stereotypu. Na rozdíl od americké kognitivní lingvistiky je studium jazykového obrazu světa v přímé souvtažnosti národního jazyka s národní kulturou. (Vaňková 2007, s. 47)

¹⁰¹Vaňková a kol. 2005, s. 34-35

¹⁰²Lakoff 2006, s. 22

členy. Naopak teorie prototypů naznačuje asymetrii mezi členy kategorie, v níž člen se všemi vlastnostmi charakterizujícími kategorií je nazýván prototypem.¹⁰³

Co se týče pojetí významu, existuje několik přístupů. Strukturalistické pojetí významu směřuje k jeho denotaci a uvádí ty informace, na jejichž základě je možné dané předměty identifikovat a odlišit od ostatních. Nejdříve se u předmětu stanoví nadřazená kategorie a v rámci ní se potom daný předmět specifikuje, aby jej bylo možné odlišit od ostatních členů kategorie. Toto pojetí se zabývá uzavřeným popisem, nikoli rozsahem významu. Například sestra je takto definována jako sourozenec ženského rodu.¹⁰⁴

Na druhou stranu kognitivní pojetí významu se zajímá o konotace, to znamená vše, co si vybavíme ve spojitosti s danými pojmy. Chápe se „jako prototypový způsob pojetí předmětu v lidské mysli, jako (jazykový) obraz daného jevu, tak jak se vynořuje z různých metonymických, metaforických aj. modelů, jak se větví do různých významových rovin a celků.“¹⁰⁵ Zatímco strukturalistické pojetí významu popisuje vědecký obraz světa, kognitivní pojetí je spjato s lidskou zkušeností a prožíváním přirozeného světa tělesně a smyslově. To, jak určitou věc vnímá průměrný rodilý mluvčí daného jazyka, čím pro něho je, které aspekty jejího vzhledu a funkce, které vlastnosti, činnosti a stavy s ní spjaté chápe jako charakteristické a podstatné, by měla ukázat kognitivní definice významu^{106, 107}. Pro přístup k významu somatismů v idiomech je důležité právě toto kognitivní pojetí.

Metodou typickou pro zkoumání jazyka zejména v souvislosti s idiomy je introspekce, která se „opírá o vlastní jazykové povědomí či tzv. jazykový cit. V předkorporové éře byla hojně využívána mj. pro nedostupnost většího množství dat, v současnosti se k ní opět přiklání především diskurzivně zaměřením korpusoví lingvisté. (...) Roli introspekce v celém procesu popisu jazyka se však korpusová lingvistika snaží programově minimalizovat.“¹⁰⁸ Přesto je zatím nejpřesnější metodou identifikace idiomu znalost a cit rodilého mluvčího, který je dále schopen tento idiom analyzovat.

Níže představím dva proudy, z nichž první je založený na metodě introspekce (Vaňková, Arizono) a druhý na výzkumu korpusů (Čermák, Lin).

¹⁰³Lakoff 2006, s. 51

¹⁰⁴Vaňková a kol. 2005, s. 77-79

¹⁰⁵Vaňková a kol. 2005, s. 80

¹⁰⁶Kognitivní definice významu hlavy byla cílem diplomové práce K. Čížkové (2015) a můžeme ji nalézt v jejím závěru.

¹⁰⁷Vaňková a kol. 2005, s. 80-82

¹⁰⁸<<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:introspekce>>

2.2 Somatismy v idiomech zkoumané introspekci

Pojmové profily

Pojmové profily I. Vaňkové představují výzkum konceptualizace pojmů vycházejících ze zkušenosti s lidským tělem, neboť, jak bylo zmíněno již v kapitole o antropocentrismu, tělesnost je východiskem lidského vztahu ke světu a centrem kognitivních procesů. Význam je zde chápán jako kognitivní struktura uložená ve vědomí mluvčích. „Konceptualizace (kognitivní uchopení „věci“ v podobě „pojmu“) se může uskutečňovat v různých variantách. Těmito variantami pojmu jsou tzv. profily¹⁰⁹. Prostřednictvím toho či onoho profilu vystupuje do popředí jeden sémantický prvek, který je součástí zkoumané pojmové struktury – a který ztvárňuje jistý aspekt denotátu. Lze tedy říci, že profily utvářejí strukturu pojmu.“¹¹⁰ Pojem (vázan k rovině myšlení)/význam (vázan k rovině jazyka) je zde viděn jako „sít“, jejíž uzly poukazují ke klíčovým místům rozšiřování významu, k tzv. významovým extenzím.“¹¹¹ Podle Vaňkové je cílem lingvistů tyto uzlové body na základě jazykového a textového materiálu i empirického studia nalézt a popsat, a tím nalézt logiku rozvíjení významu a směry jeho metaforického a metonymického rozšiřování. Výsledkem této teorie vznikla struktura pojmu a vytvoření zmíněných pojmových profilů.

Rozdělení do pojmových profilů vychází z předpokladu, že v různých frazémech je daný pojem užit na základě motivace některou jeho vlastností prostřednictvím metaforu nebo metonymie. Vaňková toto vysvětluje u slova *krev*, kdy v obrazném vyjádření *krev červánků* a frazému *být jedné krve* do popředí vystupuje vizuální vlastnost krve v prvním případě a biologické příbuzenství v druhém případě.¹¹² V profilech se nejedná o různé významy slova, ale různé aspekty/varianty významu, kdy je exponován právě jeden profil – vlastnost dané části těla.

Myšlenka, že jednotlivé somatismy (pojmy) mohou mít společné pojmové profily (významové kategorie) vychází z toho, že „oblast pojmenování částí lidského těla je vymezena na základě společného sémantického okruhu. Lze tedy předpokládat, že profilování jednotlivých somatismů bude vykazovat podobné rysy. Výzkum několika

¹⁰⁹ Základem teorie pojmových profilů se stala adaptace pojetí Jerzyho Bartmińskiego a lublinské entolingvistické školy. (Vaňková 2014 in Didaktické studie roč. 6, č. 1, s. 67)

¹¹⁰ Vaňková 2014, s. 68

¹¹¹ IBID

¹¹² IBID, s. 69

somatismů potvrzuje, že významové profily uplatňující se na pozadí každého z nich jsou skutečně do značné míry podobné. Člověk zakouší jednotlivé části svého těla i těl jiných osob podobně: Vnímá je smysly zvnějšku, vlastní prožívá zevnitř, ale také s tělem a jeho částmi nějak zachází a užívá jich jako nástrojů každodenního fungování ve světě; části těla jsou pro člověka často měřítkem či ukazatelem velikosti, míry, směru či umístění v prostoru.¹¹³

Vaňková vyděluje čtyři profily. Prvním je VZHLED/MANIFESTACE, kam spadají vlastnosti části těla vnímatelné prostřednictvím smyslů, zejména zraku.¹¹⁴ S tímto pojmem se spojují prototypické vizuální či jinak smyslově vnímatelné vlastnosti částí těla, které jsou v idiomu užity. Vaňková a Vitkovskaya (2014), podrobně Čížková (2015) v této souvislosti zmiňují vzhled vlasového porostu (př. *mít prokvetlou hlavu*), tvar a velikost hlavy (př. *být o hlavu větší*), tvrdost hlavy (př. *mít tvrdou hlavu*), teplotu hlavy (př. *zachovat si chladnou hlavu*), váhu hlavy (př. *mít z něčeho těžkou hlavu*) aj.¹¹⁵

Druhým profilem je LOKALIZACE, kde se daná část těla chápe jako jedinečně lokalizovaná vzhledem k celému tělu nebo vzhledem k okolnímu prostoru, a to ve stabilní poloze i pohybu.¹¹⁶ Konkrétně hlava je tedy vnímána jako nejvyšší část lidského těla a také je viděna jako část těla, k níž mají nejbližše předměty umístěné nad našimi těly (př. *mít střechu nad hlavou*). Zároveň z pozice části nejvýše položené na našem těle do ní mohou věci stoupat (př. *krev mu stoupla do hlavy*). U idiomů spadajících pod profil LOKALIZACE je také možné aplikovat výše zmíněná konceptuální schémata jako „nahore - dole“, kdy opačné umístění hlavy je vnímáno příznakově až jako nežádoucí (př. *být na hlavu postavený*). Z hlediska metonymie hlava spolu s patou představuje celek ve své úplnosti, který jedinečně tak dává smysl (př. *mít hlavu a patu*).¹¹⁷ U srdce je například z hlediska profilu LOKALIZACE exponována vlastnost jeho centrálnosti (př. *být srdcem něčeho*).

Třetím profilem je FUNKCE, která vychází z povahy části těla umožňující, že se s ní obvykle nějak zachází, že člověku k něčemu slouží.¹¹⁸ V rámci profilu funkce u somatismu hlava Čížková dále vyděluje subprofily, které korelují s konceptuálními schématy Lakoffa a Johnsona. Nejvíce je v profilu funkce u somatismu hlava zastoupen

¹¹³ IBID, s. 73

¹¹⁴ IBID, s. 70-73

¹¹⁵ Čížková 2015, s. 33-35

¹¹⁶ Vaňková 2014, s. 70-73

¹¹⁷ Čížková 2015, s. 36-39

¹¹⁸ Vaňková 2014 s. 70-73

subprofil pojmání obsahu - „nádooba“. Hlava tak může být prázdná nebo plná k prasknutí, může v ní docházet k mnoha dějům, něco se dostávat dovnitř i ven.¹¹⁹ Dalším subprofilem v rámci funkce hlavy je hlava jakožto specifický orgán – orgán myšlení (př. *lámat si s něčím hlavu*). Třetím subprofilem je důležitost a centrálnost, kde se často projevuje téma ohrožení a zranitelnosti hlavy (př. *jít někomu o hlavu*). Co se centrálnosti týče, zde jde především o vyjádření *být hlavou něčeho*. V rámci dalšího subprofilu zastoupení osoby, kde se uplatňuje konceptuální schéma „centrum - periferie“, hlava jako centrální část těla často zastupuje celého člověka (př. *byla tam hlava na hlavě*).¹²⁰

Čtvrtým a posledním profilem je GESTO, ve kterém jde o využití části těla v kontextu sémiotického chování v širokém smyslu slova, tedy verbalizace neverbálního chování znakového charakteru, v němž se jedná primárně o referenci k postoji či emoci – nikoli k faktickému chování (gesta v pravém smyslu slova), a verbalizace fyziologicko-psychických pochodů, které metonymicky poukazují k určité emoci či stavu (ať už se projevují navenek, anebo jsou pouze prožívány z vnitřní perspektivy subjektu).¹²¹ Mezi gesta v pravém smyslu slova se řadí např. idiomy *kroutit nad něčím hlavou*, *sypat si popel na hlavu* a jsou to taková gesta, která jsou určena pro druhou osobu nebo poukazují na její přítomnost. Metonymicky k emocím či psychickému stavu na druhou stranu odkazují např. idiomy *chytat se za hlavu*, *trhat si vlasy z hlavy*.¹²²

Vaňková podotýká, že u některých pojmů jsou jednotlivé profily zastoupeny víceméně rovnoměrně (např. hlava), ale u některých může v jejich sémantické struktuře některý profil zcela chybět, zatímco nějaký jiný výrazně vystupuje do popředí.¹²³ Do jaké míry jsou jednotlivé významové kategorie (nikoli profily Vaňkové, ale podobné) uplatněny u konkrétních somatismů (hlava, oko, nos, ústa, srdce) v porovnání s japonským jazykem se zabývá I. Doucková (2018).

Zároveň může dojít k průniku profilů, tedy somatismus v idiomu může být užit na základě motivace více vlastností. Např. u idiomu *hodit něco za hlavu* je bezesporu uplatněn profil GESTO, neboť věc, kterou se již nechceme zabývat, pomyslně házíme za hlavu, a zároveň se zde uplatňuje profil LOKALIZACE, konkrétně předozadní orientace hlavy, kdy danou věc už nemáme na očích.

Exponace některé z vlastností somatismu, na základě které jsou utvořené

¹¹⁹ Podrobněji Čížková 2015, s. 39-43

¹²⁰ Čížková 2015, s. 39-46

¹²¹ Vaňková 2014, s. 70-73

¹²² Čížková 2015, s. 46-49

¹²³ Vaňková 2014, s. 75

jednotlivé profily, se také projevuje u derivátů¹²⁴ vzniklých z částí těl a v oblasti synonym, která do svého tematického frazeologického slovníku řadí rovněž Mrhačová (2000). Vaňková uvádí jako příklad derivátu somatismu srdce – *srdčitý* (profiluje se VZHLED/MANIFESTACE).¹²⁵ V seznamu frazeologických jednotek Mrhačové je uveden např. derivát *krevní* v idiomech *být/nebýt něčí krevní skupina* nebo *jsme stejná/jedna krevní skupina*.¹²⁶ Co se týče synonym, Čížková u somatismu hlava k profilu VZHLED/MANIFESTACE uvádí *meloun, cibule, dýně* aj., k profilu FUNKCE (myšlení) *myslivna, mozkovna* aj. a k profilu LOKALIZACE *věž, maják* aj.¹²⁷ Ve slovníku Mrhačové bychom mohli najít idiomy se synonymy hlavy jako *mít v kouli* nebo *nabít si kouli/kebuli/kokos* aj.¹²⁸

Idealizovaný kognitivní model děje

Pojmové profily, které byly vytvořeny a aplikovány v souvislosti se slovanskými jazyky, zejména českým, potažmo polským a ruským, dělí somatismy v idiomech do čtyř skupin na základě toho, která vlastnost původního označení části lidského těla byla exponována, a je ji tak možné zařadit do jednoho z pojmových profilů, případně ještě některého ze subprofilů.

Dalším možným pojetím rozšiřování významu somatismů je posun významu na základě tzv. idealizovaného kognitivního modelu (dále IKM) děje (ang. action ICM), ze kterého vychází Arizono Tomomi (2013).

„Obsah našeho myšlení se uspořádává prostřednictvím struktur nazývaných idealizované kognitivní modely neboli IKM a (...) struktury kategorií a prototypové jevy jsou vedlejšími produkty tohoto uspořádávání.“¹²⁹ IKM předpokládá idealizovaný model, v jehož rámci je možné identifikovat jeho části na základě ostatních částí a celého rámce. Například pátek můžeme v rámci sedmidenního cyklu charakterizovat jako pátý den, který je zároveň posledním pracovním dnem a po kterém následuje víkend. Model je idealizovaný z toho důvodu, že ne všude je sedmidenní cyklus, ne všude týden začíná pondělím a ne všude se pracuje pouze do pátku.

¹²⁴ derivace (ve slovtvorbě) – morfologické tvoření slov pomocí afixace a dalších postupů (Lotko 2003, s. 26)

¹²⁵ Vaňková 2014, s. 74

¹²⁶ Mrhačová 2000, s. 75

¹²⁷ Čížková 2015, s. 68

¹²⁸ Mrhačová 2000, s. 71

¹²⁹ Lakoff 2006, s. 78

Pro nás z hlediska idiomů jsou zde důležité svazkové modely, což znamená, že jeden pojem se zakládá na více modelech. Prototyp do sebe zahrnuje všechny modely, ale v běžných situacích se s tímto ideálem setkáváme řídkěji a mluvčí musí upřednostnit některý z modelů. Lakoff (2006) svazkové modely vysvětluje na pojmu *matka*, který v sobě zahrnuje model zrození, genetický model, model výchovy, model manželství a genealogický model. Lidé však často některému z modelů dávají přednost před jiným. Např. *Tato žena mě sice porodila, ale nikdy mi nebyla skutečnou matkou, protože mě opustila jako malé dítě.* V tomto příkladu je patrné, že autor výroku upřednostňuje model výchovy před modelem zrození.

Zároveň upřednostnění některého z modelů může být základem pro rozšíření významu. Například model zrození je základem pro anglický idiom *Necessity is the mother of invention.* (Nutnost je matkou vynalézavosti.) nebo v dalším příkladu je výraz *mother* užit idiomatically na základě modelu výchovy: *He wants his girlfriend to mother him.* (Chce, aby ho přítelkyně hýčkala.)¹³⁰

Dále je v rámci IKM běžné, že některý člen IKM může zastupovat jiný člen IKM případně celý model. Lakoff (2006) tyto zástupné vztahy nazývá metonymickými modely.¹³¹

Arizono (2013) stejně jako výše zmínění jazykovědci vychází z faktu, že somatismy vyjadřují význam částí lidského těla, ale navíc se na základě kognitivních procesů metafory a metonymie rozšiřují na různé další významy. Týká se to především částí těla, které jsou pro nás prominentní, což jsou zejména naše smyslové orgány.

Celé pojetí rozšíření významu podle IKM děje prostřednictvím metonymie vychází z kognitivního procesu, ve kterém v rámci stejné oblasti IKM (tedy stejného děje), konceptuální subjekt (prostředek – tedy původní denotát) získává mentální přístup¹³² k jinému konceptuálnímu subjektu (cíli). Jednou z možností IKM děje je „děj za výsledek“ (ACTION FOR RESULT), ve kterém sloveso *to cut* – řezat (něco) je použito jako podstatné jméno *a deep cut* – hluboký řez, tedy výsledek děje.¹³³ Když se podíváme na již použitý příklad *He wants his girlfriend to mother him.*, můžeme si všimnout, že zde je patrné schéma „agent (konatel děje) za děj“ (AGENT FOR ACTION). V češtině se tento jev týká slova hlídka, které je užíváno původně jako děj (*Kdo má teď hlídku?*) nebo

¹³⁰ IBID, s. 85-86

¹³¹ IBID, s. 88

¹³² srov. mentální lexikon – slovník v našem mozku, ve kterém máme k různým pojmům přiřazené různé vlastnosti (př. pták – má křídla, umí létat, má peří, patří mezi zvířata aj.)

¹³³ Arizono 2013, s. 124

přeneseně na vykonavatele děje (*Stojí tam policejní hlídka.*), tedy „děj za agenta“ (ACTION FOR AGENT).

Když však IKM aplikujeme do oblasti somatismů smyslových orgánů, je třeba IKM děje chápat jako IKM vnímání (perception ICM), v jehož rámci somatismus představuje nástroj a uvnitř rámce děje se jeho význam asociativně rozšiřuje na jiné prvky. V rámci IKM děje má nástroj velkou tendenci stávat se referenčním bodem, protože ve chvíli, kdy máme problém nějak přímo uchopit svůj cílový objekt, použijeme jako referenční bod jiný snadno uchopitelný objekt, kterým je právě nástroj. V rámci metonymie původně označovaná věc funguje jako referenční bod, který získává mentální přístup ke skutečně označované věci, přičemž je zachován princip vztahující se ke kognitivní prominenci životný > neživotný, celek > část, konkrétní > abstraktní, funkční > nefunkční, interaktivní > neinteraktivní. Znamená to tedy, že části těla jakožto nástroje jsou pro nás kognitivně nejvíce prominentní, a proto mají tendenci stávat se referenčními body a získávat mentální přístup k ostatním prvkům ve stejném rámci.¹³⁴

Pro oko, ucho a nos v japonštině existují následující metonymické rámce.

<oko>	nástroj užitý v aktu vidění
→ <objekt vidění>	objekt aktu vidění
→ <zrak>	schopnost vyžadována pro akt vidění
→ <způsob vidění>	metoda vyžadována pro akt vidění
→ <směr pohledu>	produkt jakožto výsledek aktu vidění
→ <oblast vidění>	rozsah, který poskytuje schopnost vycházející z aktu vidění
<ucho >	nástroj užitý v aktu slyšení
→ <sluch>	schopnost vyžadována pro akt slyšení
→ <rozsah slyšitelnosti>	rozsah, který poskytuje schopnost vycházející z aktu slyšení
<nos >	nástroj užitý v aktu cítění (čichem)
→ <čich>	schopnost vyžadována pro akt cítění (čichem)

¹³⁴ IBID, s. 126-127

Nerovnoměrnost prvků jednotlivých rámců je způsobena rozdílem, jak jsme vystaveni danému stimulu. U sluchu a čichu nemůžeme rozhodnout směr našeho vnímání, a tedy ani to, co bude naším objektem, tzn. stimuly na nás působí nezávisle na naší vůli. Zatímco u zraku můžeme ovládat směr našeho pohledu a rozhodnout se, co bude naším objektem.

V daných rámcích jsou somatismy jakožto původní označení nástroje, tedy konkrétní části těla, schopné zastoupit kterýkoli další prvek i samotný akt. Pro každou uvedenou část těla existuje ekvivaletní idiom: *mít dobré oči* (*me ga ii* 目がいい), *mít dobré uši* (*mimi ga ii* 耳がいい) a *mít dobrý nos* (*hana ga ii* 鼻がいい). Daný somatismus zde vyjadřuje schopnost potřebnou pro daný akt a přídavné jméno „dobrý“ určuje kvalitu této schopnosti.

Rozšíření významu se však nezastavuje pouze u metonymického posunu na jinou část rámce. Prvky se uvnitř daného rámce mohou dále významově rozšířit pomocí metafory a metonymie do oblasti vyšších kognitivních funkcí jako je schopnost úsudku a hodnocení. Somatismy se zde stávají referenčními body pro abstraktní koncepty.¹³⁵

Následující příklad by bylo možné přeložit jako

„I když jde o samotného majitele podniku, uvažování lidí, kteří zažili vzestupy i pády, je naprosto odlišné. Lidé, kteří okusili dno, si osvojili příslušné uvažování, které se v jednu chvíli stalo jejich součástí. Jen díky tomu mají dobré oko v podnikání a problematika je jim jasnější.“

個人事業主さんといっても”山あり谷あり”を歩んできた人は考え方が全然違いますね。谷を味わった方は、それなりの考え方が身につき、それがいつの間にか自身に繋がっています。それだけ事業に対する目が肥え、課題も明確になっているんでしょうね。

*Kodžin džigjónuši san to ittemo „jama ari tani ari“ wo ajundekita hito wa kangaekata ga zenzen čigaimasu ne. Tani wo adžiwatta kata wa, sorenari no kangaekata ga mi ni cuki, sore ga icu no ma ni ka džišin ni cunagatteimasu. Sore dake džigjó ni tai suru me ga koe, kadai mo meikaku ni natte irun dešó ne.*¹³⁶

V českém jazyce k japonskému idiomu *me ga koeru* existuje ekvivalent *mít dobré oko* (*na něco*), kde ani v jednom případě nejde o schopnost vidění jako spíš o schopnost

¹³⁵ IBID, s. 131

¹³⁶ IBID, s. 132

dobrého odhadu, úsudku.

I v případě ucha a jeho schopnosti slyšet je možné další rozšíření do vyšších kognitivních funkcí. V následujícím příkladu ucho opět nevyjadřuje pouhou schopnost slyšet, ale rozšiřuje se na vytříbený cit pro hudbu.

„O lidech, kteří dobře zpívají, se říká „Ten člověk, ten má ale dobry sluch, co?“ Ale v tomto případě „mít dobrý sluch“ se liší od toho, jak je jednoduše dobrá naše schopnost slyšet. (...) „Když někdo nemá hudební sluch, znamená to, že není schopný správně přizpůsobit hlas ke slyšenému zvuku. Je to tedy problém jak vstupu, tak výstupu a jenom pouhý trénink hlasu na výstupu nestačí, důležitý je také 'způsob poslechu' a 'přístup ke zvuku'.“

歌がうまい人のことを「あの人、耳がいいんだろうね」なんていうことがある。とはいえ、この場合の「耳がいい」は単純に聴力の良さとは違う気がする。[中略]「音痴とは、聴いた音にうまく声を合わせられない状態を言います。これは、インプットとアウトプットの問題で、アウトプットのヴォイストレーニングを訓練するだけでは不十分で、『聴き方』『音のとらえ方』も大切なのです」

Uta ga umai hito no koto wo [ano hito, mimi ga iin daró ne] nante iu koto ga aru. To wa ie, kono baai no [mimi ga ii] wa tandžun ni čórjoku no josa to wa čigau ki ga suru. (...) [Onči to wa, kiita oto ni umaku koe wo awaserarenai džótai wo iimasu. Kore wa, inputto to autoputto no mondai de, autoputo no voisu toréningu wo kunren suru dake de wa fudžúbun de, [kikikata] [oto no toraekata] mo taisecu desu]¹³⁷

Tento posun významu je patrný i u nosu, kde se schopnost cítit rozšiřuje na schopnost vyhodnocení či intuice, jak je patrné v následujícím příkladu.

„Vrátil jsem se do školy a zamířil k paní Jošie. Tam jsem jí pomohl s dozorem a potom se vydal do nedaleké restaurace specializované na pohankové nudle. Nevím jak, ale jako by to čuchal¹³⁸, dorazil i Jóhei.“

学校に戻って芳枝さんのいるところに向かう。そこで監視のお仕事を手伝って近くのおそばやさんに向かう。なぜかわかんないけど、鼻が良いらしく洋平が合流。

¹³⁷ IBID, s. 134

¹³⁸ V českém jazyce se v podobném významu hovorově používá výraz „(něco) vyčmuchat“ případně „mít na něco nos“.

*Gakkó ni modotte, Jošie san no iru tokoro ni mukau. Soko de kanši no ošigoto wo tecudatte čikaku no osobaja san ni mukau. Naze ka wakannai kedo, hana ga joi rašiku Jóhei ga górxjú.*¹³⁹

Níže můžeme vidět schéma metonymického rozšíření významu somatismů a následně jejich metaforického rozšíření. Dalo by se říct, že jde o schéma metaftonymického rozšíření významu somatismů.

Diagram 3: IKM aktu vidění (originální graf v příloze)

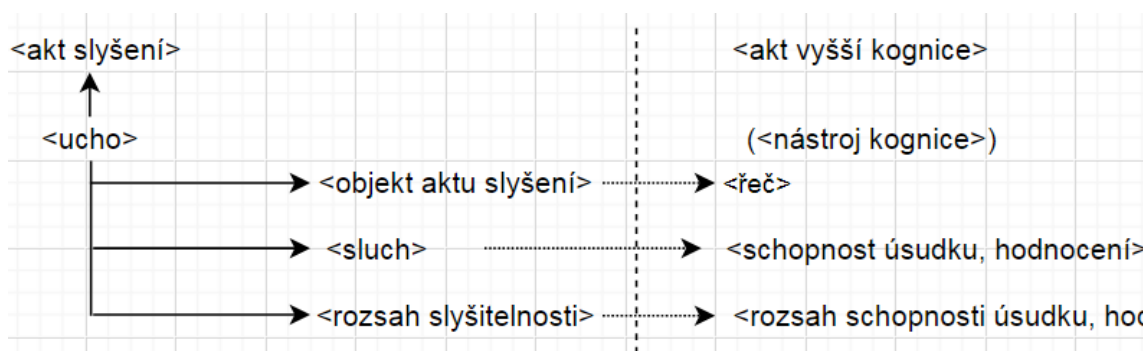

Diagram 4: IKM aktu slyšení (originální graf v příloze)

¹³⁹ IBID, s. 136

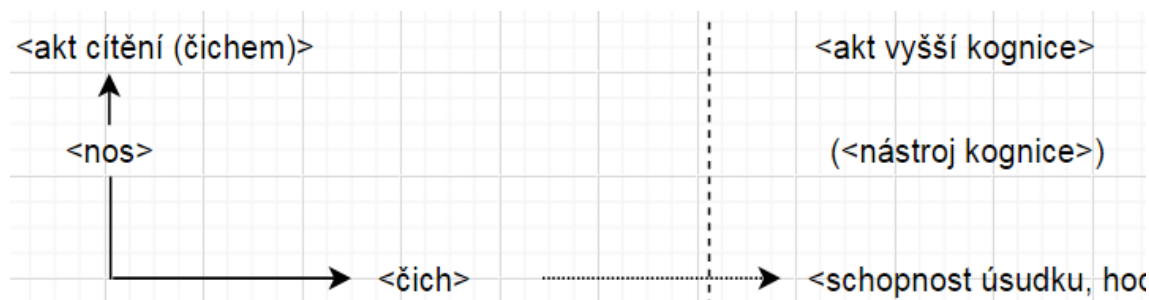

Diagram 5: IKM aktu cítění (čichem) (originální graf v příloze)

V rámci aktu vidění objekt zůstává pouze prvkem metonymie a nerozšiřuje se dále metaforicky, zatímco u aktu slyšení se ucho metonymicky na objekt nepřenáší, ale metaforicky se může stát referenčním bodem pro řeč, která je ovšem zároveň posluchačem nějakým způsobem interpretována, jak je patrné u příkladu níže.

„Když WHO tvrdí, že BMI 22 je nejzdravější, to nedokážete poslouchat (co se říká)?“

BMI22がもっとも健康的って世界保健機関が言っているのに耳を聞く事は出来ないのかな。¹⁴⁰

*BMI22 ga mottomo kenkóteki tte sekai hoken kikan ga itte iru no ni mimi wo kiku koto ga dekinai no ka na.*¹⁴¹

Výsledkem studie Arizono (2013) je, že význam somatismů se metonymicky rozšiřuje v rámci IKM děje a dále se rozšiřuje do oblasti vyšších kognitivních funkcí pomocí metafory a synekdochy. Jaké mají jednotlivé somatismy možnosti rozšiřování významu, je omezeno charakteristikami vjemu související s objektem a tím, zda je děj aktivní či pasivní. Největší variabilitu rozšíření významu vykazuje oko, neboť tím, že děj je aktivní, je možné měnit jeho směr či způsob. Tento výsledek je možné vidět i v závěru studie Douckové, kde je význam oka v japonských idiomech rozdělen do sedmi kategorií, zatímco význam ucha pouze do dvou a nosu do tří.¹⁴² Tato studie však nevysvětluje posun významu somatismů například u idiomu *me wo kagajakasu* 目を輝かす - rozzářit oči (radostí, nadějí...), ve kterém oko představuje nějaký emoční stav. Nebo u idiomu *me to hana no saki* 目と鼻の先 - přímo před očima/pod nosem, ve kterém oko a nos nejsou

¹⁴⁰Příklad pochází z blogu <<https://bluecheeler.exblog.jp/17924756/>> a celá propozice zní následovně:

デブはデブで健康に良くないのよ。別にモデル見たいになれなんて言うわけがないけどもうちょっと BMI22がもっとも健康的って世界保健機関が言っているのに耳を聞く事は出来ないのかな君たちは

¹⁴¹ IBID, s. 135

¹⁴² Doucková 2018, s. 87-90

součástí rámce děje.

2.3 Korpusový přístup k idiomům

Automatická identifikace idiomů

Jak již bylo zmíněno, s nástupem korpusové lingvistiky se projevila snaha omezit metodu introspekce, která je založená na jazykových znalostech a citu rodilého mluvčího, neboť tato manuálně prováděná metoda je neefektivní při zpracovávání velkého množství dat. S korpusovým zpracováním idiomů je však ten problém, že automatické zpracování textu nedokáže idiomy jednoznačně určit. Čermák jako jednu z možností řešení pro automatický přístup navrhuje využití dvou rysů frazémů, jejich anomálnost a opakovaný výskyt jako základ jejich ustálenosti. Pro svůj výzkum použil český národní korpus SYN2000, který je tvořen současnými psanými texty, je morfologicky označován na úroveň slovních druhů a jejich kategorií a je lemmatizovaný. Problémem tohoto korpusu je, že obsahuje psané texty, zatímco idiomy jsou typicky součástí mluveného jazyka. Pro hledání idiomů v korpusu použil nástroje asociační míry, což jsou matematické postupy používané pro detekci kolokací v korpusu. Asociační míry „typicky pracují s frekvencí celé kolokace, jejich jednotlivých členů (slov) a velikostí korpusu, dosazují je do kontingenčních tabulek a na jejich základě počítají podle určeného vzorce výslednou číselnou hodnotu.“¹⁴³ Čermák konkrétně využívá MI-score a T-score. MI-score neboli index vzájemné informace se užívá ke zjištění skutečné souvztažnosti mezi dvěma slovy a zakládá se na srovnání pravděpodobnosti nalezení komponentů ve vzájemné společnosti v korpusu s pravděpodobnostmi nalezení komponentů nezávisle na sobě. Čím je MI-score vyšší, tím větší je pravděpodobnost nalezení daných komponentů spolu v porovnání s jejich celkovým výskytem. T-score ukazuje frekvenci výskytu komponentů společně a je užitečný pro určování vysoce frekventovaných kolokací. Čermák zkoumal výskyt idiomů v korpusu na binárních kombinacích adjektivum – substantivum a z hlediska MI-score určil relevantní úsek, ve kterém se idiomy vyskytují nejčastěji jako škálu indexu od 7 do 22,7. Čím je MI-score vyšší, tím však klesá frekventovanost kolokace. Problémem u somatických idiomů je jejich nízké MI-score, neboť jednotlivé komponenty jsou samy o sobě velmi frekventované a zároveň zde splývá idiomatický význam s významem doslovným (př. *horká hlava* - „horečkou rozpálená hlava“ proti „člověk jednající ukvapeně“).¹⁴⁴ Některé z těchto problémů, zejména nízké MI-score, by se daly vyřešit,

¹⁴³<https://www.czechency.org/slovník/ASOCIA%C4%8CN%C3%8D%20M%C3%8DRA> >

¹⁴⁴Čermák 2007, s. 206

pokud by tato metoda byla rozšířena na hledání idiomů o více než dvou komponentech.

Skupina lingvistů kolem Hašimota (2006) k této problematice přistupuje nikoli pomocí nástrojů asociační míry, ale vytvořením nástroje na rozpoznávání idiomů. V prvním kroku si vytvoří slovník idiomů a následně zhotoví nástroj, který naučí set lexikálních znalostí sloužících k rozpoznávání idiomů.

Problém v automatickém rozpoznávání idiomů leží v jejich transformaci a nejednoznačnosti, tzn. zda je uplatněn doslovný, nebo idiomatický význam fráze. Na základě tohoto dělí japonské idiomy do tří tříd. Třída A je složená z idiomů, které neprochází ani transformacemi, ani nemají doslovný význam. Jsou tedy jednoduše rozpoznatelné. Mezi takový idiom patří např. *mizu mo šitataru* 水も滴る = být velmi pohledný, ve kterém řetězec komponentů bude následovat vždy po sobě a nehrozí zde záměna za doslovný význam. Třídou B tvoří idiomy, které již mohou procházet transformacemi typu vložení dalšího členu nebo časováním slovesa, ale opět zde není obava ze záměny za doslovnou interpretaci. U této třídy je již potřeba uplatnit nástroje na normalizaci transformací, které idiom mohl podstoupit. Mezi takové transformace patří rozdělení komponentů, transformace predikátu a změna partikule. Tento nástroj nazývají *znalost závislosti (dependance knowledge)* a jeho úkolem je vyhledat všechny komponenty idiomu a přitom ignorovat přípony predikátu a partikule. Do třídy B patří např. idiom *jaku ni tacu* 役に立つ = být užitečný. Třídou C tvoří idiomy s možností transformace a zároveň je tato skupina problematická kvůli riziku doslovné interpretace idiomů. Zde již bylo nutné aplikovat další nástroj, kterým je *znalost odhalení nejednoznačnosti (disambiguity knowledge)* pro slovesné idiomy.¹⁴⁵ Ten je postaven na gramatických rozdílech v použití u doslovného a idiomatického významu. Těmito rozdíly můžou být omezení adnominální modifikace, omezení tematické/vytýkáci partikule, omezení slovesného rodu, omezení modality, omezení oddělení komponentů a další vybraná omezení. Příkladem třídy C je idiom *hone wo oru* 骨を折る = dosl. zlomit kosti, idiom. vynakládat úsilí. Pokud u této fráze nalezneme genitivní rozvití *kare no hone wo oru* = zlomit mu kosti (jeho kosti), nejedná se o idiom, ale doslovný význam. Tímto způsobem je nástroj schopen u mnoha frází vyloučit idiomatický význam. Pokud se však fráze bude vyskytovat v kauzativu *kare ni hone wo oraseru*, doslovný význam (*nechali ho zlámat si kosti*) i idiomatický význam (*přiměli ho snažit se*) jsou oba možné. Pokud

¹⁴⁵ Hašimoto a spol. (2006) pracují se slovesnými idiomy, protože jsou v japonském jazyce nejfrekventovanější.

tedy mezi doslovným a idiomatickým významem není lexikální rozdíl, nástroj nedokáže určit správnou interpretaci.

Výsledkem experimentu s tímto nástrojem je, že je schopen s 90% přesností určit 90 % idiomů, ale byl úspěšný pouze ze 35,71 % ve vyloučení frází, které nebyly idiomy (15 frází ze 42). Důvodem je nelexikální povaha rozdílu, který vede ke správné interpretaci významu. Tento rozdíl je kontextuální povahy a s tím si zatím korpusové nástroje neumí stoprocentně poradit. Pokud vynecháme chyby, ke kterým během pokusu došlo, ze 309 idiomů nástroj neumí vyhodnotit 22 idiomů, což tvoří pouhých 7 %.

Hašimoto a Kawahara (2008.1) se tento problém pokusili vyřešit ve svém následujícím experimentu, kde se zaměřili pouze na nejednoznačné idiomy. Vytvořili korpus o 146 idiomech a shromáždili celkově 102 846 příkladových vět a u každé z nich manuálně určili, zda je fráze užitá idiomaticky, nebo doslovně. Následně použili metodu WSD (word sense disambiguation), která je schopna určit nadřazená slova ke slovům v okolním kontextu, domény slov v okolním kontextu apod. Zároveň implementovali morfologický analyzátor japonštiny k určení rysů specifických pro idiomy (gramatická omezení zmíněná výše). Samotný pokus byl zaměřen na 90 idiomů, z nichž každý byl zastoupen více než 50 příkladovými větami pro idiomatický i doslovný význam. Výsledkem experimentu byla 89,25% přesnost v určení, zda se jedná o idiomatické, nebo doslovné užití fráze.

Hašimoto a Kawahara (2008.7) experiment téhož roku zopakovali, když byl korpus navýšen na 113 460 příkladových vět a experiment se týkal 93 idiomů. Výsledkem byla srovnatelná přesnost 89,19 %.

Tento nástroj, aplikován na český korpus, by měl být schopen vyřešit problém s identifikací idiomů, které mají nízké MI-score a ztrácí se tak mezi běžnými kolokacemi.

Další možnosti korpusu

Lin (2017) za využití vyváženého korpusu současné psané japonštiny BCCWJ (Balanced Corpus of Contemporary Written Japanese) a korpusu složeného z novinových článků zkoumá hned několik aspektů, z nichž jedním je frekvence užití idiomů a v jaké významové oblasti se daný idiom používá (přírodní vědy, společenské vědy apod.). V BCCWJ mezi 190 často používaných idiomů patří mnoho somatických, z nichž 25 má jako jeden z komponentů *oko* 目 (お目にかかる、人目に付く、目に浮かぶ、目にする、目に付く、目に留まる、目に入る、目に見えて、目もくれない、目を疑う、

目を奪う、目を落とす、目を掛ける、目を配る、目を凝らす、目を背ける、目を付ける、目を通す、目を離す、目を光らす、目を引く、目を丸くする、目を見張る、目をむく、目をやる), ve 20 je somatickým komponentem *ruka* 手 (手が掛かる、手が込む、手が付けられない、手が届く、手に入れる、手に負えない、手にする¹⁴⁶、手にする¹⁴⁷、手を合わせる、手を入れる、手を打つ、手を掛ける、手を貸す、手を差し伸べる、手を出す、手を付ける、手を抜く、手を引く、手を焼く、手を休める), v 8 figurují *ústa* 口 (口にする¹⁴⁸、口にする¹⁴⁹、口を利く¹⁵⁰、口をそろえる、口を出す、口おつぐむ、口をとがらせる、口を挟む), v 7 idiomech je jedním z komponentů *ucho* 耳 (聞き耳を立てる、耳にする、耳に入る、耳を疑う、耳を貸す、耳を傾ける、耳を澄ます).¹⁵¹ Co se týče rozložení somatických idiomů v novinových článcích, mezi 185 často používanými idiomy jich 22 mělo *oko* 目 jako jeden z komponentů. Od výše uvedených se navíc objevily idiomy 長い目で見ると、日の目を見る、目が高い、目をつぶす. S komponentem *ruka* 手 se objevilo 20 idiomů, z nichž navíc byly 手を借りる、手を尽くす、手を伸ばす、手を広げる. Komponent *ústa* 口 byl zahrnut v 7 idiomech, z nichž se navíc objevil idiom 口火を切る.¹⁵²

Na tomto korpusovém výzkumu je možné vidět, že ve frekventovaných somatických idiomech v japonštině je nejčastěji zastoupen somatismus oko a ruka, následované ústy, zatímco v českých somatických idiomech je pořadí hlava, oko/oči, ústa, nohy, nos, jazyk, ruce/ruka, krk, srdce, nervy¹⁵³.

Lin dále demonstruje, že na základě rozsáhlých korpusových dat je možné sledovat rozšiřování případně zužování významu idiomů a v jakém významu se idiom používá nejčastěji ve kterém období. Jako příklad rozšíření významu idiomu byl použit somatický idiom *aši o arau* 足を洗う, který se posunul od významu „odejít z gangu“, „přestat krást“, spojeného s násilnou protizákonnou činností, k významu „odejít ze špatné práce“, spojené s politikou, uměleckými kruhy či sportem atd.¹⁵⁴

¹⁴⁶zde nabytí

¹⁴⁷zde pohyb končetiny

¹⁴⁸zde akt řeči

¹⁴⁹zde stravování

¹⁵⁰zde akt řeči (druhý možný význam je zprostředkování)

¹⁵¹Lin 2017, s. 29-30

¹⁵²Lin 2017, 49-50

¹⁵³Čermák 2007, s. 236

¹⁵⁴Lin 2017, s. 121

Takto v korpusu je tedy možné zjistit pomocí kontextu, v jakém významu rodilí mluvčí idiomy používají. Kvůli problémům uvedeným výše však i toto prozatím vyžaduje manuální vyhodnocení.

II. Praktická část

Cílem praktické části této diplomové práce je komparace kompetence rodilých mluvčích českého a japonského jazyka, tedy srovnání reálného chápání významu somatismů v idiomech. Otázkou je, zda rodilí mluvčí těchto dvou jazyků vnímají rozdíl ve významu slov označujících stejnou část těla v různých idiomech. Jejich úkolem bude tvorba libovolného počtu kategorií, do kterých budou řadit libovolný počet idiomů z předem připraveného seznamu na základě pocíťované podobnosti významu části těla v idiomu. Hodnoty budou dále zpracovány metodou multidimenzního škálování a výsledkem by měla být vizuální projekce shluků idiomů na základě podobnosti. Čím větší bude shoda mezi mluvčími v kategorizaci idiomů, tedy čím více mluvčích bude určité idiomy řadit k sobě, tím blíže k sobě se budou tyto idiomy v grafu nacházet. Takto bude možné zjistit, jakým způsobem mluvčí vnímají významy částí těla v idiomech. Zda vidí nějaké podobnosti, či nikoli.

1. Multidimenzí škálování (MDS)

MDS je technika, která slouží k vizualizaci vztahů mezi daty, která jsou podobná v mnoha dimenzích. MDS se používá již přes půl století v psychologii pro analýzu lidské kategorizace včetně lingvistické a může být použito pro mnoho typů fenoménů lingvistické kategorizace.¹⁵⁵ Data musí mít mnoho úrovní a být proměnlivá, neboť data jsou vyhodnocována jako podobná nebo rozdílná na mnoha různých úrovních. Pokud jsou data podobná pouze na několika úrovních, můžou se shluknout nezajímavým způsobem a vzorec bude možné zachytit i bez použití MDS. Pro MDS je potřeba vytvořit algoritmus rozdílnosti, kde bude čtvercová matice, která porovnává každý pár. Cílem MDS je vytvořit prostorový model data bodů (těch, jejichž podobnost chceme změřit) takovým způsobem, že všechny kategorie použité pro určení podobnosti rozseknou data body co nejpřesněji tak, že body zahrnuté v kategorii jsou na jedné straně a mimo kategorii na druhé straně. Algoritmus progresivně odhaduje nejlepší umístění všech data bodů v prostorovém modelu a nejlepší umístění rozdělovacích bodů/linií, dokud nedosáhne optimálně správné klasifikace dat do kategorií. MDS analyzuje multidimenzionální data

¹⁵⁵Croft, Timm 2013, s. 1

za použití nesupervizované distanční metody, tzn. nejsou předem specifikovány kategorie nebo skupiny, do kterých data spadnou. MDS využívá tzv. Euklidovských vzdáleností¹⁵⁶ v prostorovém modelu.¹⁵⁷

K získání dat pro MDS je vhodná metoda *card sorting*, která umožňuje respondentům rozřadit karty do libovolného počtu kategorií. Výstupem je matice podobnosti, která určuje vzdálenosti mezi jednotlivými kartami. Z tohoto výstupu je možné získat hierarchickou sdružovací analýzu (hierarchical cluster analysis) nebo výstup dále vizualizovat pomocí MDS. Ve vizualizaci pomocí MDS je lépe patrné, pokud nějaké karty nezapadají mezi ostatní. Důvodem může být, že skutečně nezapadají nebo jsou stahovány do dvou či více skupin najednou. Obvykle jsou pro *card sorting* využívány dvě dimenze, neboť přidání další již nebývá příliš užitečné.¹⁵⁸ MDS se získává pomocí programu R¹⁵⁹ a existuje několik typů. Hlavní rozdělení je na metrické MDS a nemetrické MDS. Nemetrický model se používá v situacích, kdy není úplně jasná vzdálenost mezi jednotlivými body a vzdálenost je zde reprezentována pouze maticí nepodobnosti. U nemetrické MDS se zároveň vypočítávají různé chyby měření, zkreslení apod., tzv. *stress*.¹⁶⁰

Nejčastějším způsobem na změření, jak dobře MDS reflektuje původní data (goodnes-of-fit) je právě *stress*. Ten udává hodnotu, jak moc se liší vzdálenost každého páru na mapě MDS se vzdáleností v původní matici. Čím menší hodnota, tím je zobrazení přesnější. Dobrá hodnota je od 0,1 níže.¹⁶¹

Co se týče potřebného počtu respondentů, podle studie korelace výsledků od 2 do 70 respondentů při 46 kartách korelace činila 0,9 u 15 respondentů a vystoupala na 1,0 zhruba u 29 respondentů. Dále byla víceméně neměnná.¹⁶²

¹⁵⁶ podrobně viz Jung 2013 URL <https://www.stat.pitt.edu/sungkyu/course/2221Fall13/lec8_mds_combined.pdf?fbclid=IwAR1XGC1YqfSvISA_hOD6X4jCoNqBuh35LMXcHQ9t2N4AfWDHZFYVuBILnOg>

¹⁵⁷ Croft, Timm 2013, s. 1-3

¹⁵⁸ Theodoridis, Koutroumbas 2009 <URL https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/dissimilarity-matrix?fbclid=IwAR06Lw4xPAlm12NIYubbuooVCTBnDR6GT0iV8F4EY-4vxIVK0_5L0a9ikpk#B9780124157811000091-p0410>

¹⁵⁹ Návod viz Croft, Timm 2013

¹⁶⁰ URL <https://ncss-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/themes/ncss/pdf/Procedures/NCSS/Multidimensional_Scaling.pdf?fbclid=IwAR2pkFmWjzBXiSdADP1D8HloE1mpcFh9SjIddcSXIEEOHXthU4a5UF3Vd8s>

¹⁶¹ URL <https://ncss-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/themes/ncss/pdf/Procedures/NCSS/Multidimensional_Scaling.pdf?fbclid=IwAR2pkFmWjzBXiSdADP1D8HloE1mpcFh9SjIddcSXIEEOHXthU4a5UF3Vd8s>

¹⁶² IBID

2. Provedení průzkumu

Somatické idiomy existují napříč téměř všemi, ne-li přímo všemi jazyky, distribuce jednotlivých somatismů v idiomech se však může lišit. Pro tento výzkum byly zvoleny somatismy hlava, oko, nos, ucho, ústa a srdce v českém jazyce a jejich ekvivalenty *atama* 頭, *me* 目, *hana* 鼻, *mimi* 耳, *kuči* 口 a *kokoro* 心 v japonském jazyce.

Dalším krokem bylo sestavení seznamu idiomů obsahujících tyto části těla v obou jazycích, se kterými následně budou mluvčí pracovat. Pro sjednocení formy idiomů, která by mohla mluvčí ovlivňovat, a zároveň kvůli četnosti v obou jazycích byly pro český jazyk vybrány pouze slovesné idiomy a pro japonský jazyk téměř všechny idiomy slovesné¹⁶³. Většina českých idiomů pochází ze slovníku somatických idiomů *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice* (Mrhačová, 2000), pokud není uvedeno jinak v seznamu použitých idiomů v příloze.

Japonské somatické idiomy byly vybrány převážně z korpusového výzkumu Lina (2017), který zkoumal frekventovanost jejich užití. Zvoleny byly idiomy spadající zejména do skupiny „používány často“. Další japonské somatické idiomy byly vybrány z japonského výkladového slovníku somatických idiomů *Weblio*¹⁶⁴. Výklad byl porovnán se slovníkem *Kódžien* (広辞苑 第六版、岩波書店 2008, 2013).

Jak v českém, tak v japonském jazyce mohou mít některé idiomy více idiomatických významů. V tomto případě je na každém mluvčím, kterým se bude řídit.

Sestavený seznam idiomů byl následně v excelu rozeslán třem rodilým mluvčím z každého jazyka, jejichž úkolem bylo idiomy rozřadit do libovolného počtu kategorií podle toho, jakým způsobem vnímají význam dané části těla v idiomech. Idiomy, v nichž význam vnímají podobně, měli zařadit do stejné kategorie. Idiomy, které neznají, měli ponechat nezařazené. Na základě výsledků byly vyřazeny idiomy, které rodilí mluvčí neznali.

V následujícím kroku byla zvolena platforma pro zhotovení výzkumu a jeho distribuci. K tomuto účelu posloužila webová aplikace UXtweak¹⁶⁵, která umožňuje funkci *card sorting*, tzn. třídění jakéhokoli seznamu do libovolného počtu kategorií, které respondenti mohou a nemusí pojmenovat. Každá část těla obsahovala minimálně 23

¹⁶³ Tzn. idiomy ve tvaru podmět-pádová partikule + přísudek

¹⁶⁴ URL < https://www.weblio.jp/phrase/%E8%BA%AB%E4%BD%93_1 >

¹⁶⁵ URL < <https://app.uxtweak.com/> >

idiomů a maximálně 45 idiomů v jednom případě. Průměrný počet idiomů na část těla byl 26,75. Seznam idiomů se nachází v příloze. Pro každou část těla bylo nutné vytvořit samostatný průzkum, na jehož konci se průzkum automaticky přesměroval na další část těla. Takto bylo vyhotoveno šest po sobě jdoucích průzkumů v obou jazycích. Respondenti měli možnost průzkum kdykoli ukončit a následně se k němu vrátit. Odkaz na průzkum byl šířen mezi japonskými a českými uživateli sociální sítě *Facebook*. Průzkum probíhal ve dnech 24.7. – 30.7.2020.

Z důvodu, že se jednalo o šest po sobě jdoucích průzkumů v každém jazyce, je počet respondentů na jednotlivé části těla nekonzistentní. První průzkum byl zaměřen na *hlavu* v obou jazycích a počet respondentů činil 39 pro český jazyk a 42 pro japonský. Poslední průzkum byl zaměřen na *srdce* a počet respondentů klesl na 24 pro český jazyk a 22 pro japonský.

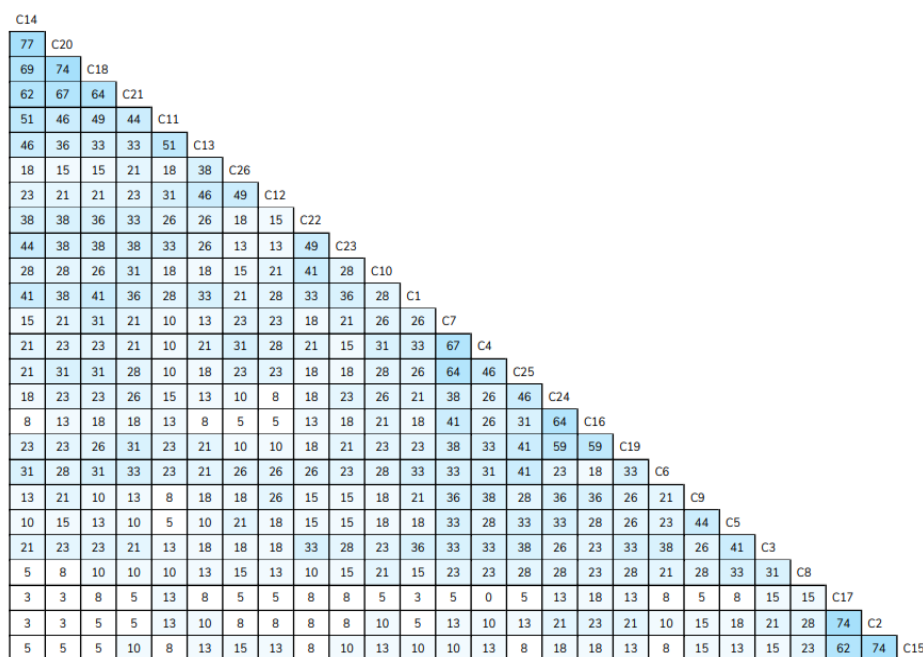
Výsledkem průzkumu byla matice podobnosti pro všechny části těla v obou jazycích, která určovala podobnost všech idiomů mezi sebou podle toho, kolikrát se tyto idiomy ocitly ve stejné kategorii.

Analysis - Similarity Matrix

Total respondents: 39

0% 100%

Obrázek 1 Matice podobnosti HLAVA

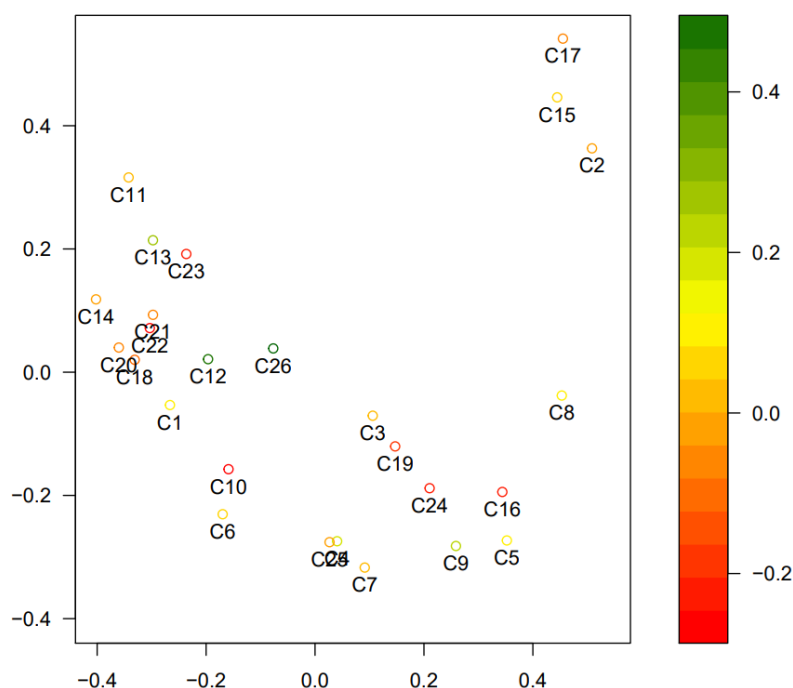
Každý idiom má přiřazené své označení. Čím vyšší je číslo, tím větší je shoda mezi respondenty, že právě tyto idiomy patří do stejné kategorie. Významné shody jsou označeny tmavší barvou. Z matice je možné vyčíst, že 77 % respondentů (30 respondentů) dalo C14 (*nasadit někomu brouka do hlavy*) a C20 (*dělat si s něčím těžkou hlavu*) do stejné kategorie.

Tato matice podobnosti pak byla převedena na matici nepodobnosti pomocí vzorce $\text{dissim}(x,y) = \text{maxsim} - \text{sim}(x,y)$, kde $\text{dissim}(x,y)$ je hodnota nepodobnosti, $\text{sim}(x,y)$ je hodnota podobnosti. Maxsim, nejvyšší možná hodnota podobnosti, byla určena jako porovnání hodnoty se sebou samou, tedy 1.

Vzniklá matice nepodobnosti byla zpracována funkcí `metaMDS()` dostupné v knihovně `vegan`, `isoMDS()` dostupné v knihovně `MASS`. Pro obě metody byla získána dvou a třídímní data ($k=2$, $k=3$). Na základě hodnoty *stress* pak byla metoda `metaMDS` s hodnotou $k=3$ určena jako nejpřesnější.

Výsledkem bylo pole karteziánských souřadnic jednotlivých idiomů, které byly následně vyneseny do grafu. Cílem bylo analyzovat podobnost jednotlivých idiomů na základě shluků, které jednotlivé body v grafu MDS tvoří.

Výsledný graf pro *hlavu* v českých idiomech vypadá následovně. Hodnota *stress* je 0,087.

Obrázek 2 metaMDS pro HLAVU v českých idiomech

3. Vyhodnocení

České idiomy¹⁶⁶

HLAVA

Počet idiomů: 26

Počet respondentů: 39

Idiomy se somatismem HLAVA byly respondenty rozděleny do zhruba tří shluků s některými idiomy separátně. Jeden shluk značně oddělený od ostatních tvoří idiomy

mít na hlavě vrabčí hnízdo

dát si udělat hlavu

mít hlavu jako koleno

a respondenti kategorii pojmenovávali jako „fyzický vzhled“, „vzhled vlasů“, „vzhled“, „účes“, „úprava části těla hlava“, „o vlasech“, „téměř doslovný význam“, „související s vlasy“, „část těla (samotná hlava ale není použita v přen. význ.)“.

Do dalšího většího shluku některé idiomy zapadaly blíže, jiné více vzdáleně. Jádrem tohoto shluku tvoří idiomy

dělat si s něčím těžkou hlavu

lámat si s něčím hlavu

nasadit někomu brouka do hlavy

jde mi z toho hlava kolem

o trochu vzdálenější, ale stále blízko jsou idiomy

blesklo mi hlavou

dát hlavy dohromady

mít hlavu v oblacích

¹⁶⁶ Významy všech idiomů se nachází v příloze 3. Grafické zobrazení MDS pro všechny části těla v obou jazycích se nachází v příloze 4.

a respondenti kategorii dávali jména jako „spojeno s myšlenkovými pochody“, „myšlení“, „přemýšlet nad něčím“, starosti a psychika“, „starosti a podněty k přemýšlení“, „chování/jednání osoby“, „usilovně přemýšlet“, „vyjádření emocí“, „mysl“, „myšlenky v hlavě“.

Další shluk byl tvořen idiomy

chytat se za hlavu

rvát si vlasy z hlavy

tlouct se do hlavy

v blízkosti byly také idiomy

mít máslo na hlavě

budou padat hlavy

mlátit někoho hlava nehlava

a respondenti kategorii pojmenovávali jako „fyzické projevy“, „násilné idiomy“, „zoufalství“, „nepochopení“, „vyčítat si něco“, „vyjádření emocí“.

Menší těsnou skupinu tvořily idiomy

vrhnout se do něčeho po hlavě

jít hlavou proti zdi

ani kdyby se na hlavu postavil

s názvy kategorie jako „spojení myšlenky a akce“, „chování/jednání osoby“, „vyjádření emocí“.

Znatelně oddělený od ostatních se jeví idiom *nemít střechu nad hlavou*, který se objevil v kategorii pojmenované „problémy“.

U idiomů s HLAVOU je patrné oddělení shluku souvisejícího se vzhledem či porostem

hlavy a shluků souvisejících s abstraktnějšími kategoriemi jako myšlení či emoce.

NOS

Počet idiomů: 23

Počet respondentů: 27

Idiomy se somatismem NOS byly respondenty spíše řazeny do menších shluků o několika idiomech. Velmi těsnou dvojici tvořily idiomy

nosit nos vysoko

odejít se zdviženým nosem

dále od nich se nacházela dvojice

udělat na někoho dlouhý nos

závidět i nos mezi očima

a nedaleko byla rovněž dvojice

ohrnovat nad něčím nos

tahat někoho za nos.

Těsný shluk idiomů tvořila trojice

ujet někomu před nosem

proklouznout někomu před nosem

strkat někomu něco pod nos (o něco vzdálenější)

a respondenti kategorii pojmenovávali „přítomen pohyb“, „nos jako ukazatel směru nebo určité osoby“, „nějaký pohyb“.

U NOSU jsou idiomy spíše oddělenější, než aby tvořily výraznější shluky. Přesto bylo patrné vydělení idiomů souvisejících s nosem jako ukazatelem vzdálenosti.

OKO

Počet idiomů: 27

Počet respondentů: 25

Idiomy se somatismem OKO se jeví jako rozdělené do dvou větších oddílů, v nichž vznikají těsné menší shluky. V prvním oddílu je velmi blízký shluk idiomů

lahodit oku

být pastva pro oči

byl tak krásný, až oči přecházely

a relativně blízko stále v prvním oddílu se objevily idiomy

házet po někom okem

dělat na někoho oči

Pro kategorii vyvstávala pojmenování jako „lichotky“, „zamilovanost“, „flirtování a sympatie“, „vnímání zrakem“, „líbit se“, „krásný na pohled“, „vzhled“, „vizuální“, „vizuální krása“.

Trochu dále od nich v prvním oddílu se nacházely idiomy

měřit si někoho očima

blýskat po někom očima

padnout si do oka

se jmény kategorie „chování/jednání osoby“, „podezřívání“, „nevole“, „pojmenování typu pohledu“, „hodnotit dle vzhledu“.

V blízkosti také byla dvojice

je to jako pěst na oko

bije to do očí.

Ve druhém oddílu se blízko sebe nacházely idiomy

podívat se na něco očima někoho jiného

vidět něco novými očima

otevřít někomu oči

s názvy kategorie „hodnocení“, „opatrnost a prozíření“, „komunikace“, „ukázat nový pohled“, „pohled/názor“, „nápad“, „myšlenka“, ideový“, „oko jako hlavní prostředek vědomí a vnímání“.

Dále v blízkosti byly idiomy

mít oči na stopkách

střežit jako oko v hlavě

s názvy kategorie „nedůvěra“, „chování/jednání osoby“, „být v pohotovosti“, „chránit“, „přenesený“, „opatrnost a prozíření“.

Výrazně odděleně se nachází idiom *dělat něco od oka*.

Zdá se, že v idiomech s OKEM měli respondenti tendenci oddělovat od sebe idiomy související se vzhledem a navazujícími sympatiemi a idiomy související s hodnocením, názory, chováním a myšlenkami.

UCHO

Počet idiomů: 23

Počet respondentů: 26

Idiomy se somatismem UCHO respondenti opět rozdělili do dvou větších oddílů, v rámci nichž se objevily menší shluky. První oddíl se však zdá relativně konzistentní a je tvořen idiomy

zaslechnout něco jedním uchem

sedět si na uších

i stěny mají uši
být jedno ucho
mít uši všude
slyšet něco na vlastní uši
mít dobré uši
jde mu to jedním uchem tam a druhým ven
nevěřit svým uším
rve mi to uši

se jmény kategorie „vnímání“, „pozornost“, „slyšet“ a velmi často se objevoval název „sluch“.

Druhý oddíl je tvořen shlukem s idiomy

být podělaný až za ušima
vězet v něčem až po uši
zamilovat se až po uši
projít s odřenýma ušima

s pojmenováním kategorie „pocit“, „trable“, „problémové situace“, „chování/jednání osoby“, „uši jako symbol celku“, „množství“, „část těla (celé přeneseně)“.

Ve stejném oddílu o něco dál se nachází shluk s idiomy

dát někomu za uši
být špinavý až za ušima
vytáhat někoho za uši
jedl, až se mu udělaly boule za ušima

se jmény kategorie „akce“, „trable“, „vynadat“, „problémové situace“, „chování/jednání osoby“, „uši jako symbol celku“, „množství“, „pokárat“, „část těla (celé přeneseně)“.

Velmi separátně se potom nacházel idiom *zastříhat ušima*.

U idiomů s UCHEM měli respondenti velkou tendenci rozdělovat idiomy do kategorií podle toho, zda souvisí se sluchem, nebo s abstraktnějším konceptem jako chování či přeneseně množství.

ÚSTA

Počet idiomů: 24

Počet respondentů: 25

Idiomy se somatismem ÚSTA byly respondenty rozděleny do jednoho většího shluku a zbytek idiomů tvoří pomyslné S přes celou plochu grafu. Žádný z idiomů není vyloženě oddělený od ostatních. Shluk tvoří idiomy

(říct) na plnou pusu/hubu

vypustit něco z huby

mít hubu jako břitva

mít plnou hubu něčeho (keců)

otevírat si na někoho pusu/hubu

vložit někomu něco do úst

brát si někoho do huby

nevidí si do úst/pusy/huby

dostat se někomu do huby

se jmény kategorie „přehnaná výřečnost“, „nenávisť, faleš“ „chování/jednání osoby“, „ústa-symbol výmluvnosti“, „mluvit neomaleně“, „mluvení“.

Blízko se ještě nachází idiomy

mít ústa na zámeček

držet hubu/pusu

huba ti neupadne

zavřít někomu hubu

s názvy kategorie „nemoc říct“, „drby i opatrnost“, „chování/jednání osoby“, „mlčet“, „mluvení“.

Další idiomy se nachází různě v návaznosti na sebe, přičemž pevnou dvojici tvoří ještě idiomy

dát někomu přes ústa

rozbít někomu hubu

s pojmenováním kategorie „boj“, „někoho zmlátit“, „nenávisť a faleš“, „chování/jednání osoby“, „udeřit“, „zbít – obrazně i doslovně“, „souviset s práním“.

U idiomů s ÚSTY je patrná velká tendence respondentů řadit do jedné kategorie idiomy související s mluvením či mlčením a potom ty ostatní.

SRDCE

Počet idiomů: 26

Počet respondentů: 24

Idiomy se somatismem SRDCE tvoří několik shluků blízko sebe a dva idiomy jsou výrazně odděleny od ostatních. První shluk je tvořen idiomy

rve mi to srdce

krvácí mi srdce

zломit někomu srdce

sevřelo se mi srdce

cítit srdce až v krku

a blízko ještě

milovat celým srdcem

s pojmenováním kategorie „bolest“, „lásky a úzkost“, „zraňuje ho to“, „city“, „emoce“, „utrpení“, „negativní“.

Další shluk nacházející se velmi blízko se skládá z idiomů

přirůst někomu k srdci
chytat někoho za srdce
vylévat někomu své srdce
hřát někoho u srdce

se jmény kategorie „láska a úzkost“, „chování/jednání osoby“, „zvnitřnění“, „city“, „emoce“, „pozitivní“, „péče“, „láska“.

Další shluk tvoří idiomy

mluvit někomu ze srdce
klást někomu něco na srdce
vzít si radu k srdce
mít něco na srdci
leží mu to na srdci

s názvy kategorie „upřímnost“, „pohnutka“, „svěřovat se“, „chování/jednání osoby“, „chtít se svěřit“, „city“, „emoce“.

Ve stejném oddílu, ale dále od ostatních můžeme nalézt idiomy

mít srdce z kamene
mít srdce na dlani
mít srdce na pravém místě

s názvy kategorie „dobrosrdečnost“, „upřímnost“, „charakter člověka“, „vztah k lidem“.

a potom dvojici

nemít srdce něco udělat
nedokázat něco přenést přes srdce

s pojmenováním kategorie „charakter člověka“, „má problém něco udělat“, „zraňuje ho

to“, „utrpení“, „negativní“, „emoce“, „city“.

Naprosto oddělené od ostatních i od sebe navzájem jsou idiomy *nacházet se v samém srdci něčeho* a *nosit dítě pod srdcem*.

U idiomů se SRDCEM je patrná velká souvislost s emocemi a city, které respondenti dělí na pozitivní a negativní. Dále je trochu patrná tendence seskupovat k sobě idiomy související s charakterem člověka.

Japonské idiomy

HLAVA (*atama* 頭)

Počet idiomů: 25

Počet respondentů: 42

Idiomy se somatismem *ATAMA* vytvořily více menších shluků a některé idiomy se nacházely spíše odděleně. Jeden shluk je tvořen idiomem

atama ga katai

atama ga kireru

atama ga furui

s názvy kategorie „vyjádření charakteru“, „vyjádření charakteru člověka“, „schopnosti“, „hlava jako myšlení“, „myšlení“, „hlava jako metafora paměti“, „paměť a myšlení“, „negativní“, „negativní idiomy“, „inteligence“ apod.

Další shluk idiomů nedaleko od prvního shluku tvoří

atama wo nayamasu

atama wo kakaeru

atama wo itameru

atama ga itai

atama ga omoi

s pojmenováním kategorie „trápit se“, „mít problémy“, „myslet“, „hlava jako centrum pocitů“, „negativní“, „hlava jako nástroj myšlení“, „trápení“.

Dalším blízkým shlukem jsou idiomy

atama kara juge wo tateru

atama ni či ga agaru

atama ni kuru

atama wo hijasu

s názvy kategorie „být naštvaný nebo idiomy související s hněvem“, „vyjádření pocitů“, „hlava jako centrum pocitů“, „emoce“, „hlava jako emoce“, „negativní idiomy“.

Vzdálenější shluk idiomů tvoří

atama ga sagaru

atama ga agaranai

atama ga hikui

s názvy kategorie „vyjádření úcty a pokory“, „vyjádření pocitů“, „chování“, „vyjádření respektu“, „postoj“, „hlava jako metafora autority“, „slušnost, vyjádření nadřazenosti a podřazenosti“, „zdvořilé chování“, „lidské vztahy“.

Dalším vzdáleným shlukem jsou idiomy

atama wo marumeru

atama wo kaku

atama kara aši no cumasaki

atama wo tate ni furu

s pojmenováním kategorie „fyzická hlava sama o sobě“, „fyzická hlava“, „fyzický jev“, „část těla“.

Respondenti měli tendenci rozlišovat idiomy související s myšlením, kde ještě rozdělovali souvislost s charakterem člověka a negativním myšlením – trápením. Dále respondenti vydělovali idiomy související s vyjadřováním emocí a idiomy související s vyjádřením úcty. Respondenti zároveň vydělili idiomy, kde hlava znamenala fyzickou část těla.

OKO (*me* 目)

Počet idiomů: 45

Počet respondentů: 29

Idiomy se somatismem *ME* tvoří mnoho shluků, které na sebe bezprostředně navazují. První těsnou dvojici tvoří idiomy

me ga koeru

me ga takai

s názvy kategorie „odhad hodnoty, který provádí oko“, „mysl pro krásu, hodnocení“, „něco, co není ve skutečnosti před očima“, „preference“.

Dalším větším shlukem jsou idiomy

me ga hanasenai

me ni todomaru

me wo kubaru

me wo hiku

me ni cuku

me wo cukeru

me ni fureru

me wo jaru

s názvy kategorie „mít starost o něco“, „oko jako zorné pole“, „pohled, zaostření“, „vidět“, „pořádně se dívat“.

Další pevnou dvojici tvoří idiomy

me wo maruku suru

me wo širokuro saseru

s názvy kategorie „význam související s emocemi“, vyjádření emocí“, „metafora“, „překvapení“, „zlost nebo zmatení“.

Další blízkou trojicí jsou idiomy

me to hana no saki

me no mae

me to hana no aida

s pojmenováním kategorie „vyjádření času nebo vzdálenosti“, „místo“, „vzdálenost“, „fyzické oko“, „něco je velmi blízko“.

Ostatní idiomy jsou rozestaveny různě v blízkosti těchto shluků.

Respondenti měli tendenci vydělit oko jako nástroj hodnocení, oko jako nástroj zraku, dále vyjádření emocí a nakonec vzdálenosti.

UCHO (*mimi* 耳)

Počet idiomů: 25

Počet respondentů: 25

Idiomy se somatismem *MIMI* jsou rozděleny do jednoho většího shluku a další idiomy se nachází různě v prostoru. Tento větší shluk je tvořen idiomy

mimi ni suru

mimi ni hairu

mimi ni cuku

mimi wo katamukeru

mimi wo kasu

kikumimi wo tateru

kikumimi wo motanai

mimi wo sobadateru

s pojmenováním kategorie „akt slyšení“, „schopnost ucha sbírat informace“, „vzhledem k informacím“, „v souvislosti se sluchem“, „ucho jako nástroj pro získávání informací“, „poznání věcí, získávání informací“, „vyjádření slyšení“, „slyšet“.

Další idiomy se nedají příliš považovat za shluky. Výrazně vydělen od ostatních je idiom *mimi wo soroeru*.

Respondenti měli tendenci shluknout k sobě idiomy s významem sluchu, kde zároveň zdůraznili sluch jako nástroj pro získávání informací. Dále příliš nebyla tendence shlukovat idiomy v jiných souvislostech.

NOS (*hana* 鼻)

Počet idiomů: 25

Počet respondentů: 24

Stejně jako u nosu v českých idiomech ani zde v japonských idiomech nejsou příliš patrné shluky. Můžeme vidět pouze jeden, který je více rozprostřený po ose y. Velmi těsnou dvojici tvoří idiomy

hana wo kamu

hana wo susuru

s názvy kategorie „fyzický nos“, „skutečnost“, „jako část těla“, „fyzická činnost“, „funkce nosu“.

Větším shlukem rozprostřeným po ose y jsou idiomy

hana de aširau

hana wo oru

hana de warau

hana ni kakeru

hana ga takai

hana wo akasu

hanamoči naranai

hana ni cuku

hana mo hikkakenai

s názvy kategorie „negativní výraz“, „chování“, „nos jako pýcha“, „negativní“, „špatný pocit“, „nos jako symbol domýšlivosti“, pro poslední idiomy ještě „pach, smrad“.

U respondentů byla tendence dělit idiomy na ty, které související fyzicky s nosem, a na ty, které souvisí s abstraktnějšími kategoriemi jako pýcha, ke kterým byly přiřazovány rovněž idiomy související s čichovými vjemy.

ÚSTA (*kuči* 口)

Počet idiomů: 26

Počet respondentů: 22

Idiomy se somatismem *kuči* tvoří jeden větší rozptřenější shluk a další idiomy se od něj postupně vzdalují. V tomto shluku jsou idiomy

ookina kuči o kiku

ookuči o tatau

kuči ga heranai

kuči ga suberu

kuči ga karui

kuči wo waru

kuči wo dasu

kuči wo hasamu

kuči ni suru

kuči wo kiku

kuči kara saki ni umareru

s pojmenováním kategorie „přehánět“, „chování“, „mluvení“, „ústa jako orgán mluvení“, „výrazy spojené s mluvením“, „ústa ve významu úst“, „povídat“, „množství promluvy“. v blízkosti také idiomy

kuči ga omoi

kuči ga katai

kuči wo cugumu

kuči wo musubu

kuči ga saketemo

s názvy kategorie „neříct“, „nemluvit“, „tajemství“, „slib“, „ústa jako mluvení“, „výrazu spojené s mluvením“, „množství promluvy“.

Vzdálenější je potom menší shluk

kuči ga magari

kuči wo togaraseru

hiraita kuči ga fusagarana

s pojmenováním kategorie „pocity“, „ústa jako symbolická část pro výraz obličeje“, „fyzická ústa“.

Respondenti měli velkou tendenci shlukovat idiomy související s mluvením a dále idiomy, které souvisejí s výrazem v obličeji jakožto zobrazení emocí.

SRDCE (*kokoro* 心)

Počet idiomů: 26

Počet respondentů: 22

Idiomy se somatismem *kokoro* tvoří mnoho shluků v celém prostoru. Jeden z nich tvoří idiomy

kokoro ga itamu

kokoro wo itameru

kokoro ga cukareru

s názvy kategorie „negativní“, „pocity“, „láskyplnost, smutek“, „city“, „emocionální význam“, „výraz pro pocity“.

Dalším shlukem jsou idiomy

kokoro wo ucu

kokoro wo ubawareru

kokoro wo toraeru

kokoro ga hikareru

kokoro wo hiku

s pojmenováním kategorie „atraktivní“, „pocity“, „zájem“, „pozornost, atraktivita“.

Následný shluk je tvořen idiomy

kokoro wo icu ni suru

kokoro wo jurusu

kokoro ga kajou

kokoro ga hiroi

kokoro wo cukusu

kokoro wo komeru

kokoro wo irekaeru

kokoro ga hareru

s názvy kategorie „pozitivní význam“, „pocity“, „lidské vztahy“.

Všechny shluky idiomů se srdcem měly souvislost s emocemi, respondenti však ještě měli tendenci toto blíže rozdělit na negativní pocity, pozitivní pocity a zájem.

4. Shrnutí výsledků

U HLAVY na obou stranách vznikly kategorie související s hlavou jako fyzickou částí těla případně jejím vzhledem a kategorie související s myšlením a emocemi. Japonským specifikem je kategorie vyjádření úcty, kde snížení hlavy vyjadřuje úctu vůči druhému člověku. Což samozřejmě s největší pravděpodobností souvisí s japonským zvykem klanění. Idiomy vychází z tradice daného jazykového prostředí.

U NOSU se v obou jazycích vydělila abstraktní kategorie zahrnující čich a také označující nos jako symbol pýchy. V českých idiomech se vydělila kategorie vzdálenosti, kterou je však možné předpokládat i u japonských idiomů s nosem. Ty však byly zařazeny do idiomů s okem, neboť obsahovaly obě části těla zároveň.

U OKA se v českých idiomech vydělily kategorie související se vzhledem a sympatiemi a kategorie související s hodnocením, chováním, názory a myšlenkami. Japonské idiomy neobsahovaly kategorii vzhledu, naopak zde byla vydělena kategorie zraku a kategorie vzdálenosti.

U UCHA v obou jazycích vznikla kategorie pro sluch. V českém jazyce se zároveň objevily i abstraktnější koncepty zahrnující chování a přeneseně velké množství.

U ÚST jednoznačně převládala na obou stranách kategorie mluvení/mlčení a dále ostatní abstraktnější koncepty.

Co se týče SRDCE, v obou jazycích převládaly idiomy vyjadřující emoce. Mluvčí obou jazyků měli stejné tendence tyto idiomy dělit podle toho, zda vyjadřují pozitivní emoce či negativní emoce.

Závěr

Idiomatické výrazy jsou dlouhodobě předmětem lingvistického studia, jak bylo nastíněno v prvních kapitolách. Z hlediska jejich analýzy jsou možné dva přístupy.

Lexikologický přístup se zakládá na práci se samotnými idiomy bez přítomnosti mluvčích. Analýza významu založená na lexikologickém přístupu probíhá zvážením co možná nejkompletnějšího seznamu idiomů a je prováděna metodou introspekce případně podpořenou teorií o mechanismech rozšiřování významu. Výsledkem je tedy teoretický konstrukt struktury významu. V rámci tohoto přístupu byl představen výzkum I. Vaňkové, která u somatismů v idiomech vydělila čtyři pojmové profily podle toho, která vlastnost dané části těla je v idiomu exponována. Těmito profily jsou VZHLED/MANIFESTACE, LOKALIZACE, FUNKCE a GESTO. Dalším představeným výzkumem byla studie Arizono T. o rozšiřování významu somatismů na základě idealizovaného kognitivního modelu děje. Kromě metody introspekce se v lexikologickém přístupu uplatňují i nástroje korpusu, jejichž hlavním cílem z hlediska idiomů je jejich automatické rozpoznání. Co se týče zkoumání významu idiomů, korpus je užitečným nástrojem, ale konečná analýza významu je stejně prováděna introspekci.

Psycholingvistický přístup se zakládá na práci s mluvčími se zaměřením na to, jakým způsobem zpracovávají idiomy. V úvodu byl nastíněn výzkum zabývající se tím, zda je upřednostňováno doslovné nebo figurativní čtení idiomů, případně jak dlouho trvá mluvčímu uvědomit si v závislosti na kontextu, zda se jedná o idiom či doslovný význam. Chápání kontextu je podmíněno tacitní znalostí jazyka, tedy kompetencí mluvčího rozpoznat význam, který v daném kontextu dává smysl.

Cílem této diplomové práce je komparace kompetence mluvčích, tedy srovnání reálného chápání významu somatismů mluvčími českého a japonského jazyka. Mluvčím byl předložen seznam idiomů, jejichž klíčovým komponentem byl somatismus. Pro idiomy byly vybrány somatismy hlava, oko, ucho, nos, ústa a srdce a jejich ekvivalenty v japonštině (頭、目、耳、鼻、口、心). Každý seznam obsahoval vždy jeden somatismus. Úkolem mluvčích bylo rozřadit idiomy do libovolných kategorií podle toho, jak vnímají významu somatismu v jednotlivých idiomech. Idiomy, kde význam somatismu vnímají podobně, měli řadit do stejné kategorie. Výsledná data byla zpracována pomocí metody multidimenzního škálování a následně vyhodnocena.

Výsledkem výzkumu je, že mluvčí obou jazyků měli tendenci význam somatismů dělit na fyzický koncept a abstraktní koncepty, související s funkcí dané části těla, případně emocemi a charakterem člověka. Zajímavostí jsou podobnosti mezi kategoriemi vytvořenými mluvčími češtiny a japonštiny.

Kategorie vytvořené mluvčími obou jazyků jsou velmi podobné významovému zastoupení jednotlivých částí těla v idiomech podle výzkumu Douckové (2018). Avšak tam, kde jsou u Douckové abstraktnější kategorie rozděleny do dalších skupin, měli mluvčí tendenci dávat tyto idiomy dohromady. Velmi zajímavé na tomto srovnání jsou dvě věci. První z nich je, že u UCHA v českém jazyce vznikla kategorie související s vyjádřením „přeneseně množství“ u idiomů, které znamenají, že je něčeho mnoho nebo už příliš. Doucková tuto kategorii nazývá „prostorovou orientací“ a podle teorie pojmových profilů by byla nazvána „lokalizací“. Druhou je, že u SRDCE v obou jazycích převládá kategorie u Douckové nazvána „city“. Mluvčí obou jazyků vydělují pozitivní a negativní city, přestože SRDCE samotné zde představuje pouze city a zbytek idiomu specifikuje, zda se jedná o pozitivní nebo negativní emoce. Z těchto dvou informací by bylo možné odvodit, že jakmile název části těla přestal představovat danou fyzickou část těla, mluvčí se zaměřili spíše na význam celého idiomu, podle kterého následně idiomy řadili do kategorií. S ohledem na vzniklé kategorie je však daná část těla pro význam idiomu ve většině případech klíčová.

Nunberg et al. (1994) určují tři sémantické dimenze, na základě kterých se idiomy mohou lišit, rozložitelnost, konvenci a transparentnost. Rozložitelnost odkazuje k tomu, do jaké míry může být idiomatický význam rozebrán na části post hoc. Konvence je spojená s frekventovaností setkání se s daným idiomem. Transparentnost souvisí s tím, do jaké míry je původní motivace idiomů okamžitě pochopitelná, do jaké míry souvisí s doslovnou interpretací.¹⁶⁷ Pokud tedy klesla míra rozložitelnosti a transparentnosti u idiomů, mohli mluvčí přepnout od vnímání významu somatismu ke vnímání významu idiomu jako celku.

Co se týče srovnání reálného chápání významu somatismů v idomech u japonských a českých mluvčích, s ohledem na rozdíly ve významech samotných idiomů na základě srovnání výsledků průzkumu není patrný rozdíl.

¹⁶⁷ Nunberg et al. (1994) in Titone, Connine (1999), s. 1663-1664

Seznam použité literatury

- Arizono, Tomomi (2007). *Šintai buiši wo kousei jóso ni mocu nihongo kanjóku hjógen no tógoteki toukecusei* 身体部位詞を構成要素に持つ日本語慣用句表現の統語的凍結性, *Issues in language and culture* (8), 139-156, 2007-03, University of Nagoya
- Arizono, Tomomi (2013). *Kói no furému ni motozuku „me“, „mimi“, „hana“ no imi kakuó: Čikaku kói kara kódži ninšiki kói he* 行為フレームに基づく「目」、「耳」、「鼻」の意味拡張：知覚行為から高次認識行為へ、名古屋学院大学論集 言語・文化篇 25, 1, p. 123-141, 2013-10-31
- Croft W. (2012). *Relativity, linguistic variation and language universals, Unison in multiplicity: Cognitive and typological perspectives on grammar and lexis, Volume 4*
- Croft W., Timm J. (2013). *Using Optimal Classification for multidimensional scaling analysis of linguistic data*, University of New Mexico
- Čermák, František (1982). *Idiomatika a frazeologie češtiny*, Univerzita Karlova v Praze
- Čermák, František (2007). *Frazeologie a idiomatika: česká a obecná = Czech and general phraseology*. Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum
- Černá, Eliška (2014). *Nos v českém jazykovém obrazu světa*, Univerzita Karlova v Praze
- Čížková, Klára (2015). *Hlava v českém jazykovém obrazu světa*, Univerzita Karlova v Praze
- Čurdová, Veronika (2011). *Jazykový obraz nohy/nohou v češtině*, Univerzita Karlova v Praze
- Doucková, Ilona (2018). *Srovnání užití somatismů v idiomatických výrazech v českém a japonském jazyce*, Univerzita Karlova v Praze
- Gascoigne, N., & Thornton, T. (2014). *Tacit Knowledge*. Routledge.
- Hashimoto Ch., Kawahara D. (2008/1). *Construction of an Idiom Corpus and its Application to Idiom Identification based on WSD Incorporating Idiom-Specific*

Features, 2008 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing, 10.3115/1613715.1613844

- Hashimoto Ch., Sato S., Utsuro T. (2006). *Japanese idiom recognition*, Main Conference Poster Sessions, pages 353-360, Sydney, July 2006
- Hašimoto Č., Kawahara D. (2008/7). *Nihongo kanjōku kōpasu no koučiku to kanjōku aimaisei kaišō no kokoromi* 日本語慣用句コーパスの構築と慣用句曖昧性解消の試み, IPSJ SIG Technical Reports, 2008/7/17
- Kódžien 広辞苑 第六版、岩波書店 2008, 2013
- Kovaleva, Anastasia (2016). *Frazémy s náboženskými motivy v češtině a ruštině (na základě korpusového výzkumu)*, Univerzita Karlova, Praha
- Lakoff G. (2006). *Ženy, oheň a jiné nebezpečné věci: co kategorie vypovídají o naší mysli*. Triáda.
- Lakoff G., & Johnson M. (2002). *Metaforý, kterými žijeme*. Host
- Lin, Wu (2017). *Kōpasu ni motozuku nihongo kanjōku no kenkjū* コーパスに基づく日本語慣用句の研究, 北海道大学, 2017-03-23
- Lotko, Edvard (2003). *Slovník lingvistických termínů pro filology*, Olomouc: Univerzita Palackého
- Mrhačová, Eva (2000). *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice*, Ostravská univerzita Ostrava
- Sakamoto, Cutomu (1982). *Kanjōku to hiju: Kanjōka no doai no kanten kara* 慣用句と比喩: 慣用化の度合の観点から, 言語学研究 (1), 1-21, 1982-12-01, 京都大学言語学研究会
- Saussure, Ferdinand de (1996). *Kurs obecné lingvistiky*, Academia, Praha, c1989
- Širaiši D. (1977). *Kokugo kanjōku džiten* 国語慣用句辞典. Tókjódó šuppan
- Thagard P. (2001). *Úvod do kognitivní vědy*. Portál
- Titone, Debra A., Connine, Cynthia M (1999). *On the Compositional and noncompositional nature of idiomatic expressions*, Journal of Pragmatics 31, Elsevier Science B.V.
- Vaňková I. (2007). *Nádoba plná řeči: (člověk, řeč a přirozený svět)*. Karolinum

- Vaňková I., Čurdová V. (2014). *Čelem k teorii pojmových profilů: Nové možnosti slovníkového výkladu somatismů*, Didaktické studie, ročník 6, číslo 1, 2014, Praha
- Vaňková I., Nebeská I., Saicová Římalová L., & Pacovská J. (2005). *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Karolinum
- Vaňková I., Vitkovskaya V. (2014). *HLAVA: Profily, subprofily, konceptuální schémata (Český somatismus v částečném porovnání s ruštinou)*, Didaktické studie, ročník 6, číslo 1, 2014, Praha

Internetové prameny

- Anglický výkladový slovník LEXICO <<https://www.lexico.com/>>
- Aplikace pro *card sorting* <<https://app.uxtweak.com/>>
- Česká přirovnání <<https://www.prirovnej.cz/>>
- Distance Similarity, and Multidimensional Scaling <<https://pages.mtu.edu/~shanem/psy5220/daily/Day16/MDS.html?fbclid=IwAR2v7ggYrn5MUzG73tV3iwuRjNwK5Ak5xbRG8npSKmNUwuS5oTw7cLvPa2s#similarity-distance-and-dissimilarity-measures>>
- Japonský výkladový slovník Weblio <<https://ejje.webl.io.jp/>>
- Jung S. (2013). Lecture 8: Multidimensional scaling <https://www.stat.pitt.edu/sungkyu/course/2221Fall13/lec8_mds_combined.pdf?fbclid=IwAR1XGC1YqfSvISA_hOD6X4jCoNqBuh35LMXcHQ9t2N4AfWDH ZFYVuBILnOg>
- Lidový slovník pro chalupáře <<http://lidovyslovník.cz/index.php?dotaz=%E8ern%E1%20hodinka>>
- NCSS Statistical Software, Chapter 435, Multidimensional Scaling <https://ncss-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/themes/ncss/pdf/Procedures/NCSS/Multidimensional_Scaling.pdf?fbclid=IwAR2pkFmWjzBXiSdADP1D8HloE1mpcFh9SjIddcSXIEOHXthU4a5UF3Vd8s>
- NMDS Tutorial in R <https://jonlefcheck.net/2012/10/24/nm-ds-tutorial-in-r/?fbclid=IwAR0L9J-pPh_wA8PHKTYvki22SrXLpt0jT4vHeE0orCrIcG4TxM5pSCwpOno>
- Slovník czechEncy <<https://www.czechency.org/slovník/ASOCIA%C4%8CN%C3%8D%20M%C3%8DRA>>
- Theodoridis S., Koutroumbas K. (2009) Clustering Algorithms II: Hierarchical Algorithms <https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/dissimilarity-matrix?fbclid=IwAR06Lw4xPAIm12NIYubbuoVCTBnDR6GToiV8F4EY-4vxIVK0_5L0a9ikpk#B9780124157811000091-p0410>

- Výkladový slovník japonských idiomů Weblio
<https://www.weblio.jp/phrase/%E8%BA%AB%E4%BD%93_1>
- Wiki Korpus <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:introspekce>>

Přílohy

Příloha 1 – původní diagramy k IKM děje

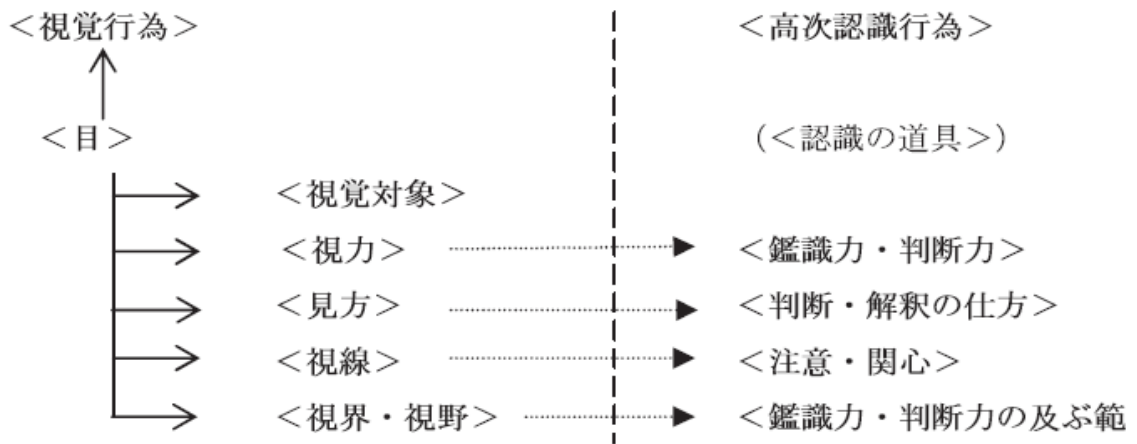

図6. 視覚行為から高次認識行為への拡張 (cf. 図2)

Diagram 3: IKM aktu vidění (Arizono 2013, s. 134)

図7. 聴覚行為から高次認識行為への拡張 (cf. 図3)

Diagram 4: IKM aktu slyšení (Arizono 2013, s. 135)

図8. 嗅覚行為から高次認識行為への拡張 (cf. 図4)

Diagram 5: IKM aktu cítění (čichem) (Arizono 2013, s. 136)

Příloha 2 - Seznamy idiomů s kódy

České idiomy

HLAVA

C1	hodit něco za hlavu
C2	mít na hlavě vrabčí hnízdo
C3	mít máslo na hlavě
C4	vrhnout se do něčeho po hlavě
C5	budou padat hlavy
C6	přerůst někomu přes hlavu
C7	jít hlavou proti zdi
C8	nemít střechu nad hlavou
C9	mlátit někoho hlava nehlava
C10	chodit jako tělo bez hlavy
C11	blesklo mi hlavou
C12	má to hlavu a patu
C13	dát hlavy dohromady
C14	nasadit někomu brouka do hlavy
C15	dát si udělat hlavu
C16	tlouct se do hlavy
C17	mít hlavu jako koleno
C18	lámat si s něčím hlavu
C19	chytat se za hlavu
C20	dělat si s něčím těžkou hlavu
C21	jde mi z toho hlava kolem
C22	mít hlavu v oblacích
C23	harašit mu v hlavě
C24	rvát si vlasy z hlavy
C25	ani kdyby se na hlavu postavil
C26	být hlavou něčeho

NOS

C1	mít na nose hejla
C2	skrkat do něčeho nos
C3	mít na něco dobrý nos
C4	přeletělo mu něco přes nos
C5	ohrnovat nad něčím nos
C6	padnout na nos
C7	praštilo ho to přes nos
C8	dát někomu do nosu
C9	nevidět si ani na špičku nosu
C10	udělat na někoho dlouhý nos
C11	mít něco u nosu
C12	nosit nos vysoko
C13	psát nosem
C14	proklouznout někomu před nosem
C15	dávat si do nosu
C16	utřel nos
C17	bručet si něco pod nosem
C18	tahat někoho za nos
C19	ujet někomu před nosem
C20	odejít se zdviženým nosem
C21	skrkat někomu něco pod nos
C22	závidět i nos mezi očima
C23	jít rovnou za nosem

OKO

C1	je jako by mu z oka vypadl
C2	házet po někom okem
C3	podívat se na něco očima někoho jiného
C4	nemocť někomu přijít na oči
C5	je to jako pěst na oko
C6	mít oči na stopkách
C7	vidět něco novýma očima
C8	střežit jako oko v hlavě
C9	bije to do očí
C10	ani okem o něco nezavadit
C11	dělat něco od oka
C12	lhát někomu do očí
C13	blýskat po někom očima
C14	nevěřit vlastním očím
C15	kouká mu to z očí
C16	dělat na někoho oči
C17	být pastva pro oči
C18	promluvit si mezi čtyřma očima
C19	div mu oči nevylezly z důlků
C20	lahodit oku
C21	měřit si někoho očima
C22	byl tak krásný, až oči přecházely
C23	probodávat někoho očima
C24	otevřít někomu oči
C25	obrátit oči v sloup
C26	padnout si do oka
C27	nevědět, kam s očima

UCHO

C1	zaslechnout něco jedním uchem
C2	dát někomu za uši
C3	zapsat si něco za uši
C4	sedět si na uších
C5	poškrábat se za uchem
C6	být špinavý až za ušima
C7	být jedno ucho
C8	je ještě ucho
C9	mít za ušima
C10	jde mu to jedním uchem tam a druhým ven
C11	zastříhat ušima
C12	být podělaný až za ušima
C13	mít uši všude
C14	vytahat někoho za uši
C15	vězet v něčem až po uši
C16	nevěřit svým uším
C17	zamilovat se až po uši
C18	rve mi to uši
C19	projít s odřenýma ušima
C20	i stěny mají uši
C21	slyšet něco na vlastní uši
C22	mít dobré uši
C23	jedl, až se mu udělalý boule za ušima

ÚSTA

C1	(říct) na plnou pusu/hubu
C2	mít ústa na zámek
C3	otevírat si na někoho pusu/hubu
C4	vypustit něco z huby
C5	mazat někomu med kolem huby
C6	mít v ústech knedlík
C7	brát si někoho do huby
C8	mít něco hned u huby
C9	dostat se někomu do huby
C10	držet hubu/pusu
C11	utřít někomu hubu
C12	zamrzla mu huba
C13	huba ti neupadne
C14	nemít co do huby
C15	nevidí si do úst/pusy/huby
C16	zavřít někomu hubu
C17	mít hubu jako břitva
C18	vložit někomu něco do úst
C19	dát někomu přes ústa
C20	držet někoho u huby
C21	zůstat stát s otevřenou hubou
C22	rozbít někomu hubu
C23	mít plnou hubu něčeho (keců)
C24	padnout na hubu

SRDCE

C1	leží mu to na srdci
C2	nacházet se v samém srdci něčeho
C3	mít srdce na pravém místě
C4	nosit dítě pod srdcem
C5	mít srdce z kamene
C6	sevřelo se mi srdce
C7	položme si ruku na srdce
C8	milovat celým srdcem
C9	vložit do něčeho své srdce
C10	rve mi to srdce
C11	chytat někoho za srdce
C12	hřát někoho u srdce
C13	jít za svým srdcem
C14	kámen mi spadl ze srdce
C15	klást někomu něco na srdce
C16	mít něco na srdci
C17	cítit srdce až v krku
C18	mít srdce na dlani
C19	mluvit někomu ze srdce
C20	nemít srdce něco udělat
C21	nedokázat něco přenést přes srdce
C22	přirůst někomu k srdci
C23	krvácí mi srdce
C24	vylévat někomu své srdce
C25	vzít si radu k srdci
C26	zlomit někomu srdce

Japonské idiomy s kódy

HLAVA

C1: 頭を丸める	
C2: 頭から湯気を立てる	
C3: 頭に血が上がる	
C4: 頭をかく	
C5: 頭から足のつま先	
C6: 頭から水を浴びたよう	
C7: 頭に入れる	
C8: 頭を縦に振る	
C9: 頭が痛い	
C10: 頭が下がる	C18: 頭をもたげる
C11: 頭をひねる	C19: 頭が固い
C12: 頭にくる	C20: 頭を痛める
C13: 頭をかかえる	C21: 頭を冷やす
C14: 頭が重い	C22: 頭が切れる
C15: 頭を下げる	C23: 頭が古い
C16: 頭を悩ます	C24: 頭が低い
C17: 頭が上がらない	

OKO

	C18: 目が肥える	
C1: 目を赤らめる		
	C19: 目を皿にする	
C2: 目と鼻の先		
	C20: 目に入れても痛くない	
C3: 目を奪う		
	C21: 目が離せない	
C4: 目に見えて		
	C22: 目に浮かぶ	
C5: 目を三角にする		
	C23: 目もくれない	
C6: 目の前		
	C24: 目に留まる	
C7: 目を丸くする		C35: 目を見張る
	C25: お目にかかる	
C8: 目に触れる		C36: 目をむく
	C26: 目を落とす	
C9: 目の色を変える		C37: 目をやる
	C27: 目を掛ける	
C10: 目と鼻の間		C38: 長い目で見ると
	C28: 目を配る	
C11: 目を回す		C39: 目が高い
	C29: 目を凝らす	
C12: 目に付く		C40: 大目に見ると
	C30: 目を背ける	
C13: 目の前が暗くなる		C41: 抜け目がない
	C31: 目を付ける	
C14: 目を引く		C42: 目が覚める
	C32: 目を通す	
C15: 目を疑う		C43: 目がない
	C33: 目を離す	
C16: 目も当てられない		C44: 目に余る
	C34: 目を光らす	
C17: 目に入る		C45: 目を白黒させる

UCHO

C1: 耳につく	
C2: 小耳に挟む	
C3: 耳が遠い	
C4: 耳が早い	
C5: 耳を貸す	
C6: 耳を傾ける	
C7: 耳がかゆい	
C8: 耳が痛い	
C9: 耳が汚れる	
C10: 耳に入れる	C18: 空耳を潰す
C11: 耳に残る	C19: 聞く耳を持たない
C12: 耳に逆らう	C20: 耳を揃える
C13: 壁に耳あり	C21: 耳をつんざく
C14: 耳にたこができる	C22: 寝耳に水
C15: 耳を疑う	C23: 耳にする
C16: 耳を澄ます	C24: 耳に入る
C17: 聞き耳を立てる	C25: 耳をそばだてる

NOS

C1: 鼻があぐらをかいている	
C2: 鼻に当てる	
C3: 鼻が高い	
C4: 鼻にかける	
C5: 鼻を撮まれても分からない	
C6: 鼻に付く	
C7: 鼻の下が長い	
C8: 鼻であしらう	
C9: 鼻を明かす	
C10: 鼻が利く	
	C18: 鼻を突く
C11: 鼻を突き合わせる	
	C19: 鼻をすする
C12: 鼻が曲がる	
	C20: 鼻持ちならない
C13: 鼻の下を伸ばす	
	C21: 鼻をつまむ
C14: 鼻を鳴らす	
	C22: 鼻をうごめかす
C15: 鼻を打つ	
	C23: 鼻で笑う
C16: 鼻もひっかけない	
	C24: 鼻を折る
C17: 鼻をかむ	
	C25: 鼻血も出ない

ÚSTA

C1: 大きな口を利く	
C2: 口が重い	
C3: 口から先に生まれる	
C4: 口を割る	
C5: 大口を叩く	
C6: 口が堅い	
C7: 口が減らない	
C8: 口が軽い	
C9: 口が裂けても	C18: 開いた口が塞がらない
C10: 口が滑る	C19: 人の口に乗る
C11: 口火を切る	C20: 口にする
C12: 口を結ぶ	C21: 口を利く
C13: 口が曲がる	C22: 口をつぐむ
C14: 口を極めて	C23: 口をとがらせる
C15: 口を揃える	C24: 口を扶む
C16: 口を出す	C25: 口に合う
C17: 口が酸っぱくなるほど	C26: 口を切る

SRDCE

C1: 心が通う

C2: 心を打つ

C3: 心を奪われる

C4: 心を入れ替える

C5: 心に留める

C6: 心を尽くす

C7: 心をとらえる

C8: 心が引かれる

C9: 心が広い

C10: 心が痛む

C11: 心に任せる

C12: 心が晴れる

C13: 心が残る

C14: 心に付く

C15: 心にもない

C16: 心を一にする

C17: 心を引く

C18: 心を寄せる

C19: 心が疲れる

C20: 心を破る

C21: 心を傾ける

C22: 心を痛める

C23: 心を置く

C24: 心を込める

C25: 心を砕く

C26: 心を許す

Příloha 3 – Významy idiomů

České idiomy

HLAVA

hodit něco za hlavu – přestat na určitý problém myslet

mít na hlavě vrabčí hnízdo – být neučesaný, neupravený

mít máslo na hlavě – v důsledku své minulé činnosti nebo chyby být zkompromitovaný a tudíž snadno napadnutelný

vrhat se do něčeho po hlavě – bez váhání se pustit do nějaké činnosti nebo řešení nějakého problému

budou padat hlavy – lidé odpovědní za nezdar v určité oblasti jsou obvykle voláni k odpovědnosti a suspendování

přerůst někomu přes hlavu – a) o práci nebo problémech: nakupilo se to tak, že to nelze zvládnout, b) o podřízených – dětech, žácích: vypověděli poslušnost, dělají si, co chtějí

jít hlavou proti zdi – usilovat o nemožné, předem ztracené

nemít střechu nad hlavou – nemít kde bydlet; nemít bezpečné útočiště

mlátit někoho hlava nehlava – nelítostně někoho tlouct; rozdávat rány kolem sebe

dát si udělat hlavu – dát si u kadeřníka upravit účes

tlouct se do hlavy – silně něčeho litovat, vyčítat si nějaký svůj krok, který se ukázal jako chybný

mít hlavu jako koleno – být holohlavý, plešatý

lámat si s něčím hlavu – usilovně o něčem přemýšlet ve snaze dobrat se řešení nebo pravdy

chodit jako tělo bez hlavy – být zamyšlený, duchem nepřítomný, nereagovat na okolí; chodit jako ve snách

blesklo mi hlavou – náhle mne napadlo

má to hlavu a patu – o smysluplném a velmi dobře logicky uspořádaném ústním nebo písemném slovním projevu

chytat se za hlavu – prudce sevřít hlavu do dlaní a dávat tak najevo své zoufalství nebo pohoršení nad něčím

dát hlavy dohromady – společně něco promyslet

nasadit někomu brouka do hlavy – vnuknout někomu nějakou znepokojivou myšlenku, vyrušit jej tak z klidu a přinutit k přemýšlení o nějakém problému

dělat si s něčím těžkou hlavu – pořád muset na určitý problém myslet

jde mi z toho hlava kolem – postesknutí nad nadměrně náročnými úkoly, povinnostmi nebo situací, jež člověkovu přerůstají přes hlavu; jsem z toho zmaten; jsem z toho jelen

mít hlavu v oblacích – být snílek, nebýt realista

haraší mu v hlavě – o někom, kdo zmatkaří, blázní

rvát si vlasy z hlavy – obrazné gesto vyjadřující zoufalství

ani kdyby se na hlavu postavil – v žádném případě; za žádnou cenu; za nic na světě

být hlavou něčeho – být vůdčí osobností nějakého hnutí

NOS

mít na nose hejla – mít červený nos: a) omrzlý, b) jako výsledek požívání alkoholu

strkat do něčeho nos – plést se do cizích věcí, zasahovat rušivě do záležitostí jiných lidí

mít na něco dobrý nos – mít velmi dobrou intuici, odhad; mít na něco čich

přeletělo mu něco přes nos – má špatnou náladu, je nevrlý, podrážděný

ohrnovat nad něčím nos – dívat se na něco/někoho přezíravě, pohrdlivě, spatra
praštilo ho to přes nos – ucítil silný zápach
padnout na nos – dopadnout špatně, pohořet, spálit se
dát někomu do nosu – uhodit někoho pěstí do obličeje; dát někomu ránu do nosu
nevidět si ani na špičku nosu – být pyšný, nafoukaný, omezený
udělat na někoho dlouhý nos – gesto vyjadřující v češtině rozpustilou škodolibost, vítězoslavný posměch
mít něco u nosu – mít něco nebo někam blízko; co by kamenem dohodil
nosit nos vysoko – chovat se povýšeně, pyšně; chodit jako páv
dávat si do nosu – popřát si dobrého jídla a pití, pomět se
utřel nos - nepochodit; ostrouhat kolečka; přijít zkrátka; vyjít naprázdno
bručet si něco pod nosem – a) mluvit potichu, nezřetelně, b) tiše projevoval nesouhlas, reptat
tahat někoho za nos – klamat někoho, informovat jej nepravdivě; dělat si z někoho blázna
ujet někomu před nosem - těsně
odejít se zdviženým nosem – pyšně nebo uraženě odejít, odkráčat
psát nosem – v příliš velkém předklonu¹⁶⁸
závidět i nos mezi očima – závidět všechno, každou maličkost¹⁶⁹
proklouznout někomu před nosem – tiše, nepozorovaně kolem někoho projít nebo proběhnout; proklouznout jako myš
jít rovnou za nosem – jít přímo kupředu, bez odbočování; jít furt pryč
strkat někomu něco pod nos – připravit něco pro někoho do nejmenších detailů; dělat někomu pomyšlení

OKO

je jako by mu z oka vypadl – je někomu velmi podoben; je celý někdo
házet po někom okem – vrhat na někoho svádivé pohledy; dělat cukrbliky
podívat se na něco očima někoho jiného – vžít se do pocitů jiného člověka
nemocť někomu přijít na oči – o provinilém, který se musí vyhýbat tomu, koho rozhněval a kdo ho nechce vidět
je to jako pěst na oko – užívané v situacích, kdy daná věc kazí celkový dojem nebo úplně vyčnívá a vyloženě se zde nehodí¹⁷⁰
mít oči na stopkách – být ostražitý a vnímavý, všechno kolem sebe bedlivě sledovat
vidět něco novými očima – po nabytí zkušeností posuzovat touž věc jinak
střežit jako oko v hlavě – věnovat něčemu nebo někomu nejvyšší péči, pozornost¹⁷¹
bije to do očí – o něčem, co je příliš nápadné
ani okem o něco nezavádít – nevšímat si něčeho
dělat něco od oka – jen přibližně, pouhým odhadem a tedy nepřesně
lhát někomu do očí – drze, nepokrytě a sebejistě
blýskat po někom očima – nepřátelskými pohledy vyjadřovat zlobu, nesouhlas, hrozbu apod.
nevěřit vlastním očím – být něčím překvapen, šokován, nevěřicně na něco zírat
kouká mu to z očí – něco (zloba, blížící se smrt) je zjevné už z celkového výrazu nějakého člověka

¹⁶⁸Černá 2014

¹⁶⁹Černá 2014

¹⁷⁰ <<https://www.prirovnej.cz/je-to-jak-pest-na-oko/>>

¹⁷¹ <https://cs.wiktionary.org/wiki/st%C5%99e%C5%BEit_jako_oko_v_hlav%C4%9B>

dělat na někoho oči – viz „házet po někom okem“

být pastva pro oči – něco, co je velice příjemné na pohled; pěkná podívána

promluvit si mezi čtyřma očima – v soukromí

div mu oči nevylezly z důlků – byl nějakou skutečností velmi překvapen, ohromeně zíral, žasl; nestačil se divit

lahodit oku – vzbuzovat libý pocit, být pěkný a milý na pohled

měřit si někoho očima – prohlížet si někoho pohoršeně nebo pohrdavě

byl tak krásný, až oči přecházely - velmi

probodávat někoho očima – dívat se na někoho nenávistně; vrhat nenávistné pohledy

otevřít někomu oči – odhalit někomu pravý stav věcí a přimět jej tak změnit názor

obrátit oči v sloup – pohyb očí znamenající krajní pohoršení, nesouhlas nebo posměšný odsudek

padnout si do oka – být si ihned vzájemně sympatičtí, blízcí

nevědět, kam s očima – z pocitu studu nebo trapnosti se odvracet, být v rozpacích, nedívat es na někoho přímo

UCHO

zaslechnout něco jedním uchem – uslyšet nějakou zprávu jen náhodou, mimoděk a neručit proto za její správnost

dát někomu za uši – dát pohlavek (zpravidla rodič dítěti)

zapsat si něco za uši – vštípit, vtisknout si něco do paměti, vzít si z něčeho ponaučení, dobře si to zapamatovat

sedět si na uších – špatně slyšet

poškrábat se za uchem – gesto vyjadřující rozpaky nebo nerozhodnost

být špinavý až za ušima – být celý silně umazaný

být jedno ucho – napjatě, dychtivě, s velkou zvědavostí poslouchat

je ještě ucho – o mladém člověku, který ještě nemá žádné zkušenosti

mít za ušima – být vychytralý

jde mu to jedním uchem tam a druhým ven – poslouchat někoho velice nepozorně, ledabyle

zastříhat ušima – zbystrit pozornost, ožít

být podělaný až za ušima – být zbabělý; být strachy celý bez sebe

mít uši všude – být ostražitý a vědět o všem

vytáhat někoho za uši – potrestat někoho bolestivým zataháním za ucho

vězet v něčem až po uši – dostat se do velice nepříjemné situace (např. se zadlužit), být v něčem zapletený

nevěřit svým uším – nemoci uvěřit slyšenému

zamilovat se až po uši – být velmi zamilovaný, hořet láskou k někomu

rve mi to uši – dráždí mi to sluch, působí to disharmonicky (o falešném zpěvu nebo hudbě)

projít s odřenýma ušima – absolvovat něco (zpravidla jde o školu nebo zkoušku) jen s obtížemi; jen tak tak

i stěny mají uši – když něco sděluješ (zvláště jedná-li se o důvěrné věci), dávej pozor, aby tě někdo neslyšel a tvá slova nezneužil

jedl, až se mu udělaly boule za ušima – s velikou chutí

slyšet něco na vlastní uši – slyšet něco osobně a moct to proto potvrdit

mít dobré uši – dobře slyšet, mít dobrý sluch

ÚSTA

(říct) na plnou pusu/hubu – otevřeně, nezastřeně; říct po lopatě
mít ústa na zámek – ze strachu nebo opatrnosti nemluvit, mlčet, nic neprozradit
otevírat si na někoho pusu/hubu – být k někomu verbálně hrubý, sprostý, jednat s ním urážlivě
vypustit něco z huby – o někom, kdo řekl něco nepatřičného nebo opovážlivého, čeho bude později litovat
mazat někomu med kolem huby – falešně někomu lichotit, pochlebovat
mít v ústech knedlík – mluvit nezřetelně
brát si někoho do huby – mluvit o někom neuctivě, pomlouvat jej
mít něco hned u huby – mít něco nebo někam blízko
dostat se někomu do huby – být někým pomlouván; dostat se do lidských řečí
držet hubu/psu – zpravidla v imperativu: a) nemluv, mlč, b) neodporuj, podříd se
utřít někomu hubu – usadit někoho
zamrzla mu huba – zarytě mlčí; mlčí jako zařezaný
huba ti neupadne – tvoje důstojnost nijak neutrpí, když poprosíš, poděkuješ apod.
nemít co do huby – nemít co jíst; trpět hladu
nevidí si do úst/pusy/huby – mluví jalově, hloupě, nerozvázně; neví, co mluví
zavřít někomu hubu – někoho umlčet hrozbami, násilím nebo pádným argumentem
mít hubu jako břitva – být k lidem hubatý, drzý, neuctivý, popř. sprostý
vložit někomu něco do úst – přiknout někomu slova, která neřekl
dát někomu přes ústa – lehce někoho plesknout
držet někoho u huby – být na někoho přísný, nic mu nepovolovat a stále jej kontrolovat
zůstat stát s otevřenou hubou – zarazit se ohromeně, v němém úžasu stát, zírat nebo poslouchat
rozbít někomu hubu – někoho surově zbít, rozbít mu obličej
mít plnou hubu něčeho (keců) – žvanit, planě mluvit, vyznávat něco jen slovně a neřídit se tím
padnout na hubu – dopadnout špatně, pohořet, spálit se

SRDCE

leží mu to na srdci – nepouští určitý problém ze zřetele, neustále na něj myslí; má něco neustále na paměti
nacházet se v samém srdci něčeho – v centru, ve středu
mít srdce na pravém místě – o dobrosrdečném, laskavém, přejícím, soucitném a obětavém člověku
nosit dítě pod srdcem – být těhotná
mít srdce z kamene – být bezcitný, nemilosrdný až krutý
sevřelo se mi srdce – cítit velkou úzkost, strach nebo napětí
položme si ruku na srdce – buďme upřímní¹⁷²
milovat celým srdcem – opravdově, horoucně
vložit do něčeho své srdce – věnovat se něčemu nadšeně, se zápalem
rve mi to srdce – něco na někoho silně citově působí, bolestně jej to dojíká
chyťat někoho za srdce – silně na někoho citově (za)působit, dojmout jej
hrát někoho u srdce – těší/potěšilo to někoho
jít za svým srdcem – nechat se vést svým citem
kámen mi spadl ze srdce – odpadla mi starost, ulevilo se mi
klást někomu něco na srdce – vést někoho k tomu, aby byl něčeho dbalý, aby se choval

¹⁷² ruku na srdce - <<http://chi.cz/zajimave/idiom>>

podle určitých principů

mít něco na srdci – mít nějakou starost a chtít se s ní svěřit

cítit srdce až v krku – srdce někomu silně tlučte – úzkostí nebo po veliké fyzické námaze

mít srdce na dlani – být přímý, vždy upřímný

mluvit někomu ze srdce – přesně vyjadřovat to, co si někdo myslí

nemít srdce něco udělat – nemoci se odhodlat něco udělat, brání mi v tom soucit

nedokázat něco přenést přes srdce – nemoci se s něčím smířit, stále na to myslet a trápit se tím

přirůst někomu k srdci – mít něco rád

krvácí mi srdce – prožívám veliký žal, cítím silnou lítost

vylévat někomu své srdce – svěřit/svěřovat se někomu se svými problémy

vzít si radu k srdci – vštípit, vtisknout si něco do paměti, vzít si z něčeho ponaučení, dobře si to zapamatovat

zlomit někomu srdce – vyvolat v někom hlubokou lásku a neopětovat ji

Japonské idiomy

HLAVA

atama wo marumeru 頭を丸める – oholit si vlasy dohola; stát se mnichem

atama kara jūge wo tateru 頭から湯気を立てる – velmi se zlobit

atama ni či ga agaru 頭に血が上がる – rozčítit se, rozzuřit se, ztratit klid

atama wo kaku 頭をかく – poškrábat se na hlavě; gesto používané, když se někdo stydí nebo se cítí zahanben

atama kara aši no cumasaki made 頭から足のつま先まで – od hlavy k patě

atama wo hineru 頭をひねる – lámat si s něčím hlavu

atama ni kuru 頭にくる – naštvat se, urazit se

atama wo orosu 頭を下す – ostříhat/oholit si vlasy a stát se mnichem

atama ga omoi 頭が重い – být sklíčený, dělat si starosti

atama wo sageru 頭を下げる – poklonit se; podrobit se, vzdát se

atama wo najamasu 頭を悩ます – trápit se, mít starosti

atama ga agaranai 頭が上がらない – být ohromený něčí silou či autoritou případně se cítit někomu dlužný, a proto toho člověka nemoci brát jako někoho na stejné úrovni

atama wo motageru 頭をもたげる – nabývat moci

atama ga katai 頭が固い – být tvrdohlavý

atama wo itameru 頭を痛める – mít starosti a trápit se

atama wo hijasu 頭を冷やす – uklidnit svůj hněv

atama ga kireru 頭が切れる – být bystrý

atama ga furui 頭が古い – být staromódní, co se týče myšlení, názorů

atama kara mizu wo abitajō 頭から水を浴びたよう – stav jako by nám přeběhl mráz po zádech nebo jsme zaliti studeným potem v nějaké nečekané hrozné situaci

atama ga hikui 頭が低い – být skromný

atama ni ireru 頭に入れる – zapamatovat si něco

atama wo tate ni furu 頭を縦に振る – souhlasit

atama ga itai 頭が痛い – lámat si s něčím hlavu

atama ga sagaru 頭が下がる – velmi obdivovat, smekat před někým/něčím

atama wo kakaeru 頭を抱える – být vyveden z míry

OKO

me wo akameru 目を赤める – vypadat našťvaně, rozezleně¹⁷³

me to hana no saki 目と鼻の先 – velmi blízko

me wo ubau 目を奪う – přitahovat pozornost

me ni miete 目に見えて – pozoruhodně

me wo sankaku ni suru 目を三角にする – probodávat někoho pohledem; být našťvaný

me no mae 目の前 – přímo před očima; za rohem

me wo maruku suru 目を丸くする – být užaslý, zírat úžasem

me ni fureru 目に触れる – přilákat pozornost

me no iro wo kaeru 目の色を変える – být rozrušený; být rozzuřený; změnit výraz v obličeji

me to hana no aida 目と鼻の間 – velmi blízko

me wo mawasu 目を回す – omdlít; být užaslý; být vytížený

me ni cuku 目に付く – být nápadný, přitáhnout pozornost

me no mae ga kuraku naru 目の前が暗くなる – ztratit naději

me wo hiku 目を引く – přitahovat pozornost

me wo utagau 目を疑う – nevěřit vlastním očím

me mo aterarenai 目も当てられない – nesnést pohled na něco

me ni hairu 目に入る – být vidět

me ga koeru 目が肥える – mít na něco dobré oko

me wo sara ni suru 目を皿にする – mít oči široce otevřené; být překvapený

me ni iretemo itakunai 目に入れても痛くない – myslet si o něčem, že je rozkošné

me ga hanasenai 目が離せない – nemoci odtrhnout oči; muset na něco dávat pozor

me ni ukabu 目に浮かぶ – něco si představit; pamatovat

me mo kurenai 目もくれない – nevšímat si něčeho, být nevšímavý

me ni todomaru 目に留まる – být vidět, přitáhnout pozornost

o me ni kakaru お目にかかる – setkat se s někým vyššího postavení; být uznán někým s vyšším postavením

me wo otosu 目を落とす – shlédnout dolů, podívat se na něco dole

me wo kakeru 目を掛ける – starat se o něco; něco upřednostnit; zírat na něco

me wo kubaru 目を配る – dohlížet na něco

me wo korasu 目を凝らす – zírat na něco

me wo somukeru 目を背ける – odvrátit se od něčeho; něco ignorovat

me wo cukeru 目を付ける – zaměřit se na něco

me wo toosu 目を通す – přelétnout něco očima

me wo hanasu 目を離す – odvrátit pohled

me wo hikarasu 目を光らす – ostražitě se na něco dívat

me wo miharu 目を見張る – široce rozevřít oči; být užaslý

me wo muku 目をむく – valit oči

me wo jaru 目をやる – dívat se nějakým směrem

¹⁷³ Doucková 2018, s. 122

nagai me de miru 長い目で見る – dívat se na něco z dlouhodobého hlediska
me ga takai 目が高い – být na něco odborník
oome ni miru 大目に見る – něco přehlédnout (chybu), tolerovat
nukeme ga nai 抜け目がない – prozíravý, mazaný
me ga sameru 目が覚める – vzbudit se; něco si uvědomit
me ga nai 目がない – být na něco levý
me ni amaru 目に余る – neodpustitelný
me wo širokuro saseru 目を白黒させる – být překvapený; zmatený

UCHO

mini ni cuku 耳につく – upoutat něčí pozornost; být otravný na poslech
komimi ni hasamu 小耳に挟む – něco omylem zaslechnout
mimi ga tooi 耳が遠い – špatně slyšet
mimi ga hajai 耳が早い – mít ostrý sluch; být první, kdo o něčem ví
mimi wo kasu 耳を貸す – naslouchat
mimi wo katamukeru 耳を傾ける – pozorně naslouchat
mimi ga kajui 耳がかゆい – očekávat dobré zprávy
mimi ga itai 耳が痛い – dozvědět se nějakou pravdu o sobě nepříjemnou cestou (kritika)
mimi ga jogoreru 耳が汚れる – zaslechnout něco odporného
mimi ni ireru 耳に入れる – omylem něco zaslechnout; říct něco někomu
mimi ni nokoru 耳に残る – zůstat v paměti; doznívat v uších
mimi ni sakarau 耳に逆らう – slyšet něco nepříjemného; říct něco nepříjemného
kabe ni mimi ari 壁に耳あり – i stěny mají uši
mimi na tako ga dekiru 耳にたこができる – slyšet něco příliš často
mimi wo utagau 耳を疑う – nevěřit vlastním uším
mimi wo sumasu 耳を澄ます – pozorně poslouchat
kikimimi wo tateru 聞き耳を立てる – pozorně poslouchat
soramimi wo cubusu 空耳を潰す – předstírat, že neslyším
kikumimi wo motanai 聞く耳を持たない – neposlouchat
mimi wo soroeru 耳を揃える – sehnat potřebné peníze
mimi wo cunzaku 耳をつんざく – rozléhat se, jako by to mělo propíchnout bubínky
nemimi ni mizu 寝耳に水 – velké překvapení, blesk z čistého nebe
mimi ni suru 耳にする – něco zaslechnout
mimi ni hairu 耳に入る – o něčem se doslechnout
mimi wo sobadateru 耳をそばだてる – pozorně poslouchat; snažit se zaslechnout

NOS

hana ga agura wo kaiteiru 鼻があぐらをかいている – nos se širokými nozdrami
hana ni ateru 鼻に当てる – chlubit se, chvástat se
hana ga takai 鼻が高い – být pyšný, hrdý
hana ni kakeru 鼻にかける – chvástat se
hana wo cumamaretemo wakaranai 鼻を撮まれても分からない – je tma, že není vidět ani před sebe

hana ni cuku 鼻に付く – být něčím otrávený; smrdět
hana no šita ga nagai 鼻の下が長い – mít slabost pro ženy
hana de aširau 鼻であしらう – pohrdavě odmítnout
hana wo akasu 鼻を明かす – někoho přelstít, vyzrát na někoho
hana ga kiku 鼻が利く – mít pronikavý čich; mít dobrý nos na něco
hana wo cukiawaseru 鼻を突き合わせる – setkat se velmi zblízka, mít hlavy u sebe (a něco probírat)
hana ga magari 鼻が曲がる – když něco velmi smrdí
hana no šita wo nobasu 鼻の下を伸ばす – mít slabost pro ženy
hana wo narasu 鼻を鳴らす – cukrovat na někoho; chovat se jako spratek
hana wo ucu 鼻を打つ – praštit do nosu (něco ucítit)
hana mo hikkakenai 鼻もひっかけない – naprosto někoho ignorovat
hana wo kamu 鼻をかむ – vysmrkat se
hana wo cuku 鼻を突く – něco je velmi cítit; setkat se velmi zblízka
hana wo susuru 鼻をすする – posmrkávat
hanamoči naranai 鼻持ちならない – smrdět; být nepřipustný
hana wo cumamu 鼻をつまむ – zacpávat si nos
hana wo ugomekasu 鼻をうごめかす – vychloubat se
hana de warau 鼻で笑う – pohrdavě se smát
hana wo oru 鼻を折る – někoho zahanbit
hanadži mo denai 鼻血も出ない – všechno utratit

ÚSTA

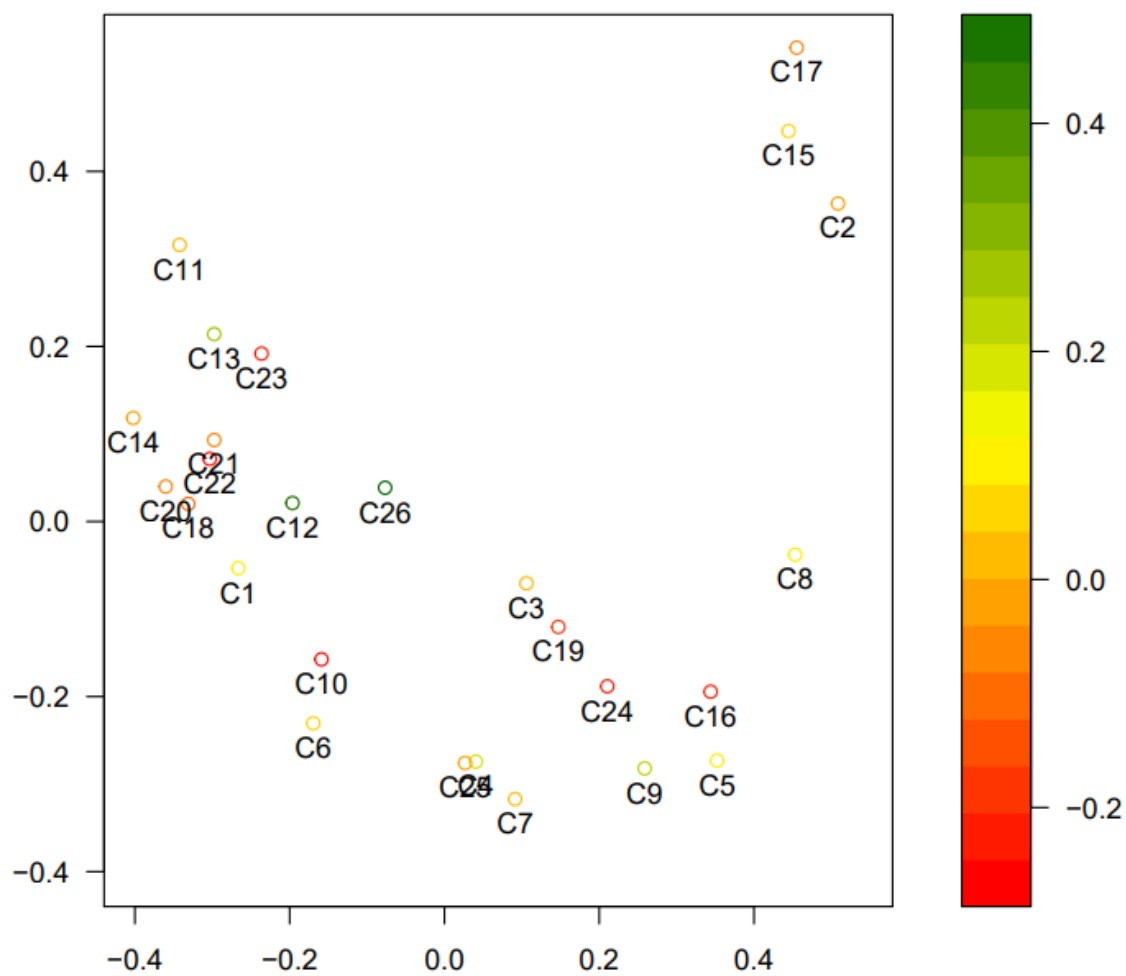
ookina kuči o kiku 大きな口を利く – říkat něco domýšlivého
kuči ga omoi 口が重い – moc nemluvit; být těžký říct
kuči kara saki ni umareru 口から先に生まれる – o někom upovídáném
kuči o waru 口を割る – přiznat se, něco odhalit
ookuči wo tataku 大口を叩く – chvástat se, přehánět
kuči ga katai 口が堅い – tajnůstkářský; schopen udržet tajemství
kuči ga heranai 口が減らない – neschopen přestat mluvit
kuči ga karui 口が軽い – mít rozvázaný jazyk; mluvit bez přemýšlení
kuči ga saketemo 口が裂けても – neříct za žádnou cenu
kuči ga suberu 口が滑る – vyklouznout z pusy, říct něco omylem
kučibi wo kiru 口火を切る – začít konverzaci
kuči wo musubu 口を結ぶ – mlčet
kuči ga magari 口が曲がる – někoho pomlouvát
kuči wo kiwamete 口を極めて – použít nejsilnější možná slova (př. při chválení)
kuči wo soroeru 口を揃える – mluvit jednohlasně, jednomyslně
kuči wo dasu 口を出す – vměšovat se
kuči ga suppaku naru hodo 口が酸っぱくなるほど – opakovat stále stejnou věc dokola
hiraita kuči ga fusagaranai 開いた口が塞がらない – být šokující
hito no kuči ni noru 人の口に乗る – dostat se do řeči
kuči ni suru 口にする – jíst; říct

kuči wo kiku 口を利く – mluvit; něco vyjednat, urovnat; něco prezentovat
kučo wo cugumu 口をつぐむ – zavřít pusy a nic neříkat
kuči wo togaraseru 口をとがらせる – říct s úšklebkem; šklebit se
kuči wo hasamu 口を挟む – skočit někomu do řeči
kuči ni au 口に合う – chutnat někomu
kuči wo kiru 口を切る – začít konverzaci; otevřít nějaké téma

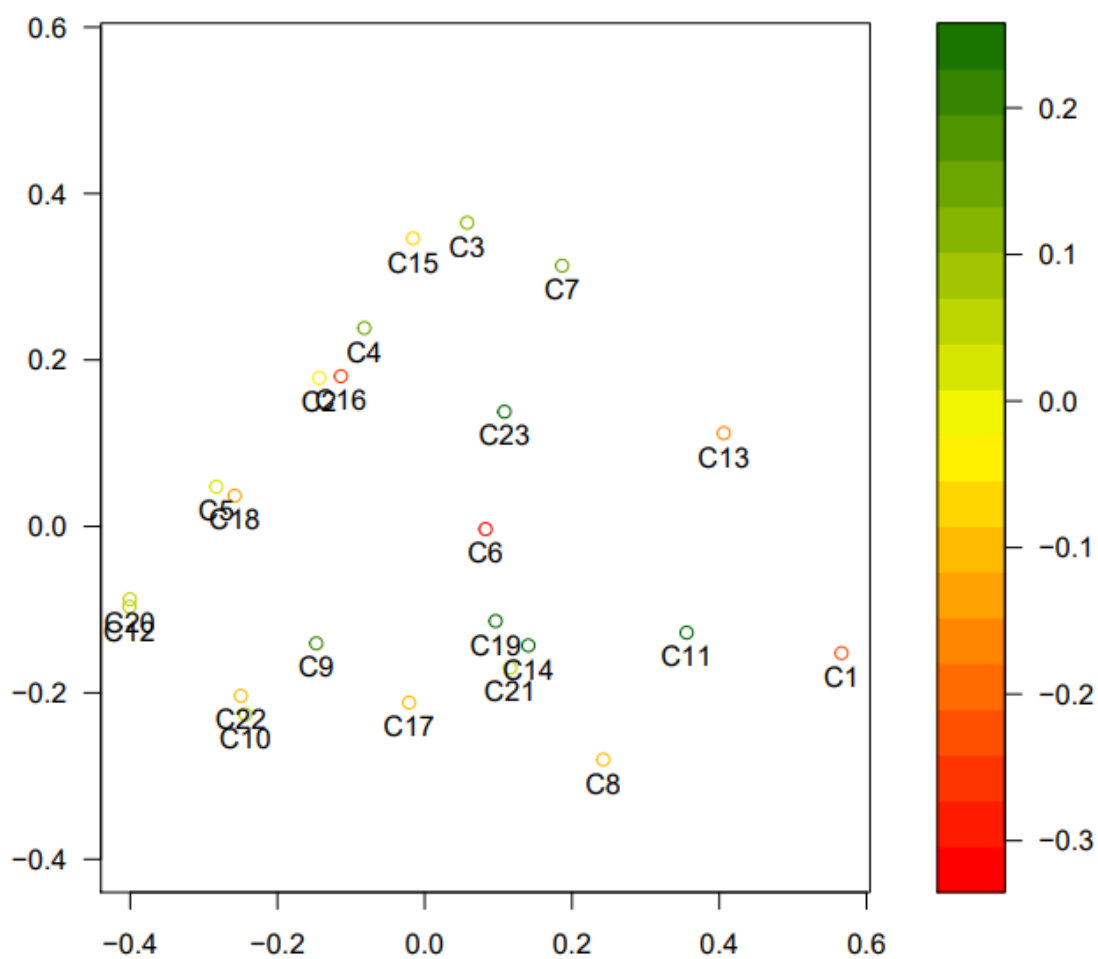
SRDCE

kokoro ga kajou 心が通う – rozumět si
kokoro wo ucu 心を打つ – udělat na někoho dojem; vyvolat soucit
kokoro wo ubawareru 心を奪われる – být něčím uchvácen
kokoro wo irekaeru 心を入れ替える – obrátit list, polepšit se
kokoro ni tomeru 心に留める – mít na paměti
kokoro wo cukusu 心を尽くす – dělat něco oddaně, zaníceně
kokoro wo toraeru 心をとらえる – udělat dojem, okouzlit
kokoro ga hikareru 心が引かれる – něco na někoho silně zapůsobilo
kokoro ga hiroi 心が広い – mít velké srdce
kokoro ga itamu 心が痛む – být někomu něco velmi líto
kokoro ni makaseru 心に任せる – dělat něco podle sebe; udát se podle představ
kokoro ga hareru 心が晴れる – oddechout si, spadl mi kámen ze srdce
kokoro ga nokoru 心が残る – nemoci na něco zapomenout a stále si s tím dělat starosti; litovat něčeho
kokoro ni cuku 心に付く – líbit se; vzít si k srdci
kokoro ni mo nai 心にもない – dělat něco neupřímně; nemyslet to tak
kokoro wo icu ni suru 心を一にする – spolupracovat, sjednotit se
kokoro ho hiku 心を引く – někoho si naklonit; vzbudit v někom zájem
kokoro wo joseru 心を寄せる – věnovat se něčemu; oblíbit si něco
kokoro wo cukareru 心が疲れる – být mentálně vyčerpaný
kokoro wo jaburu 心を破る – zkazit někomu náladu
kokoro wo katamukeru 心を傾ける – soustředit se na jednu věc
kokoro wo itameru 心を痛める – rmoutit se, mít starosti
kokoro wo oku 心を置く – zdráhat se; být obezřetný
kokoro wo komeru 心を込める – dát do něčeho své srdce
kokoro wo kudaku 心を砕く – vynakládat úsilí; dělat si starosti
kokoro wo jurusu 心を許す – důvěřovat někomu

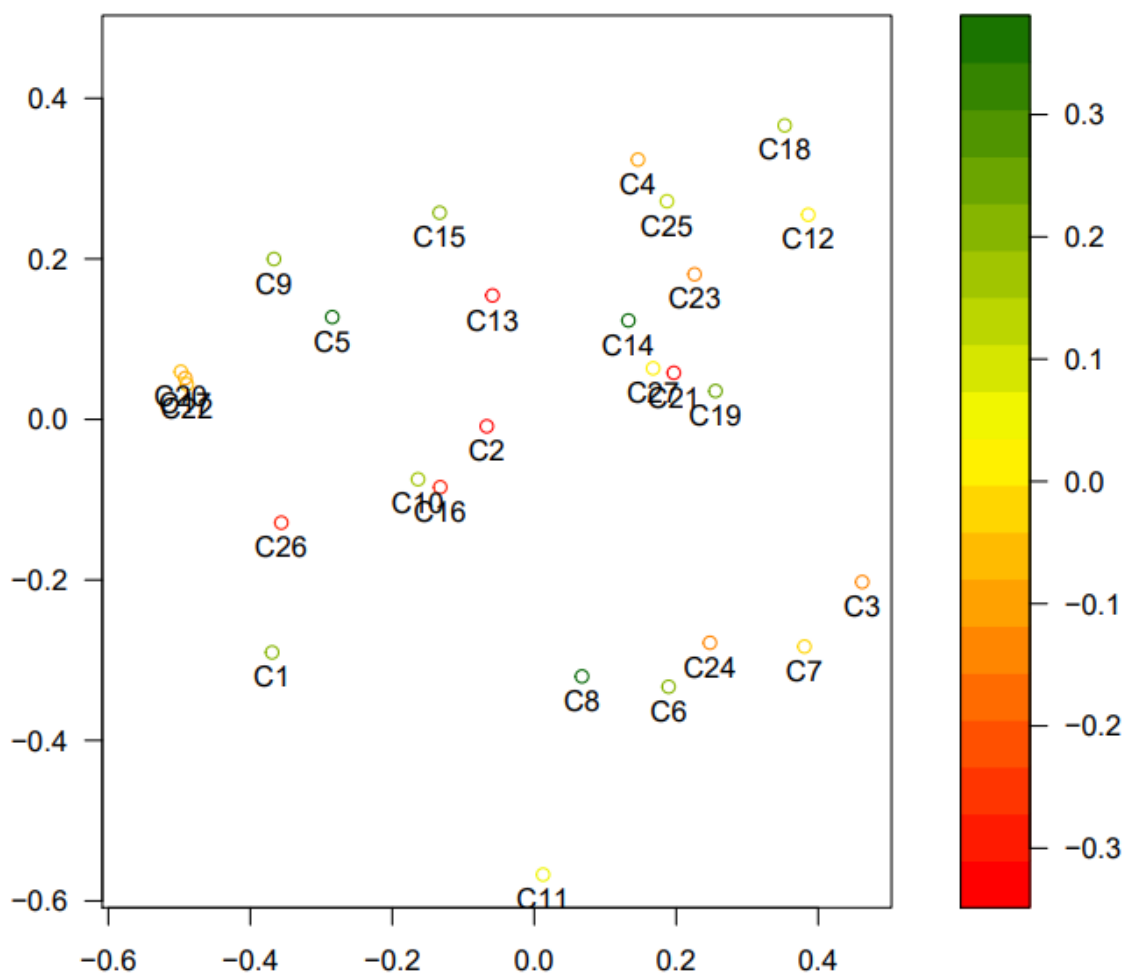
Příloha 4 – Grafy MDS

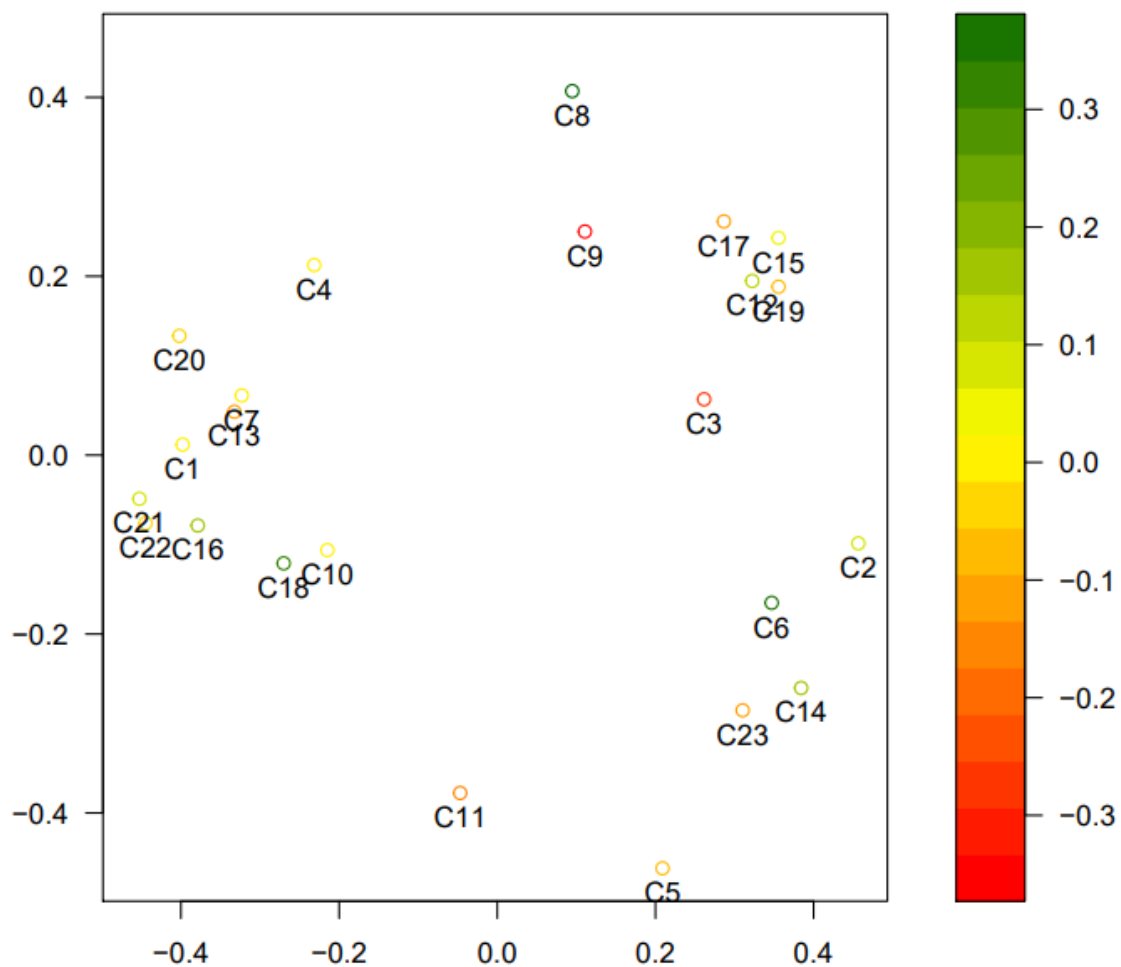
Graf MDS 1 metaMDS HLAVA

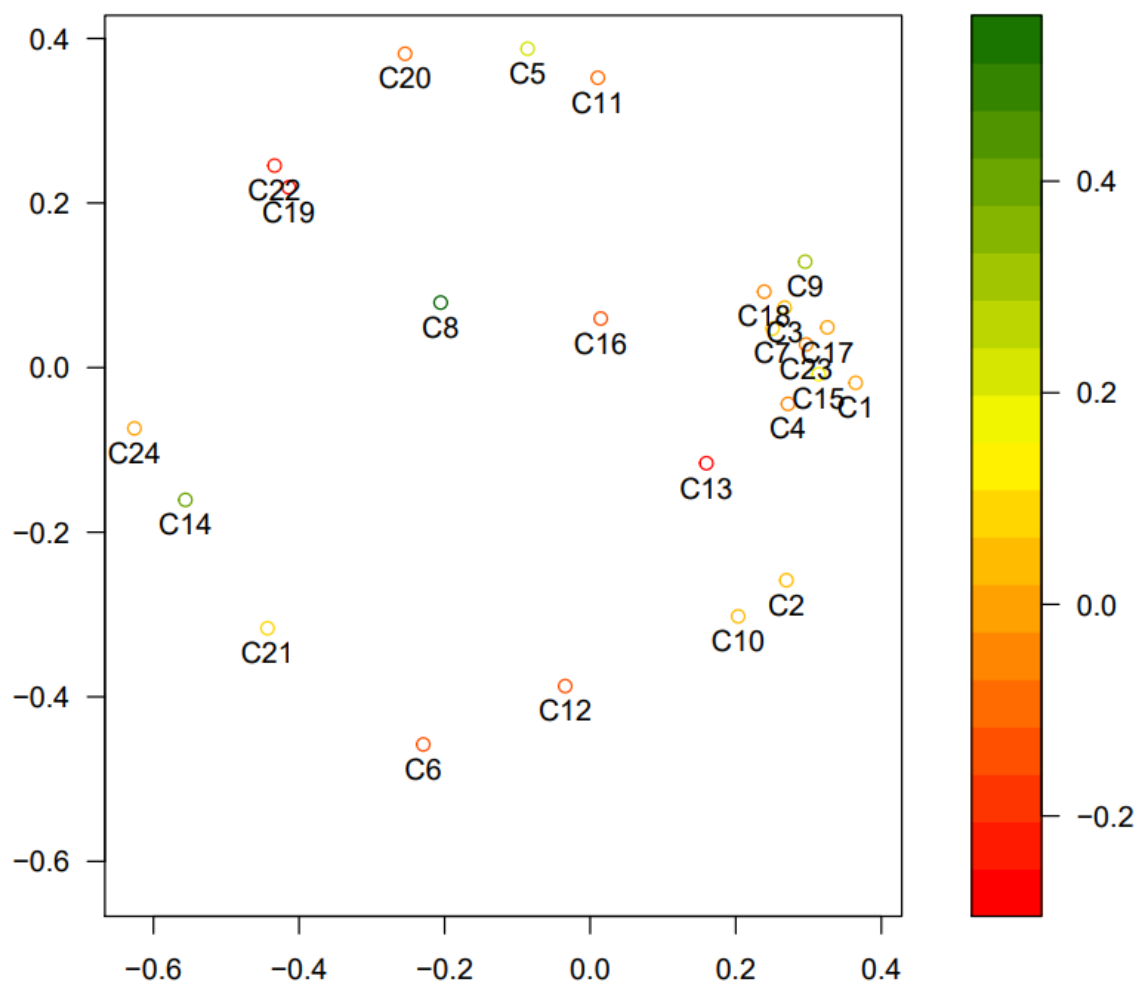
Graf MDS 2 metaMDS NOS

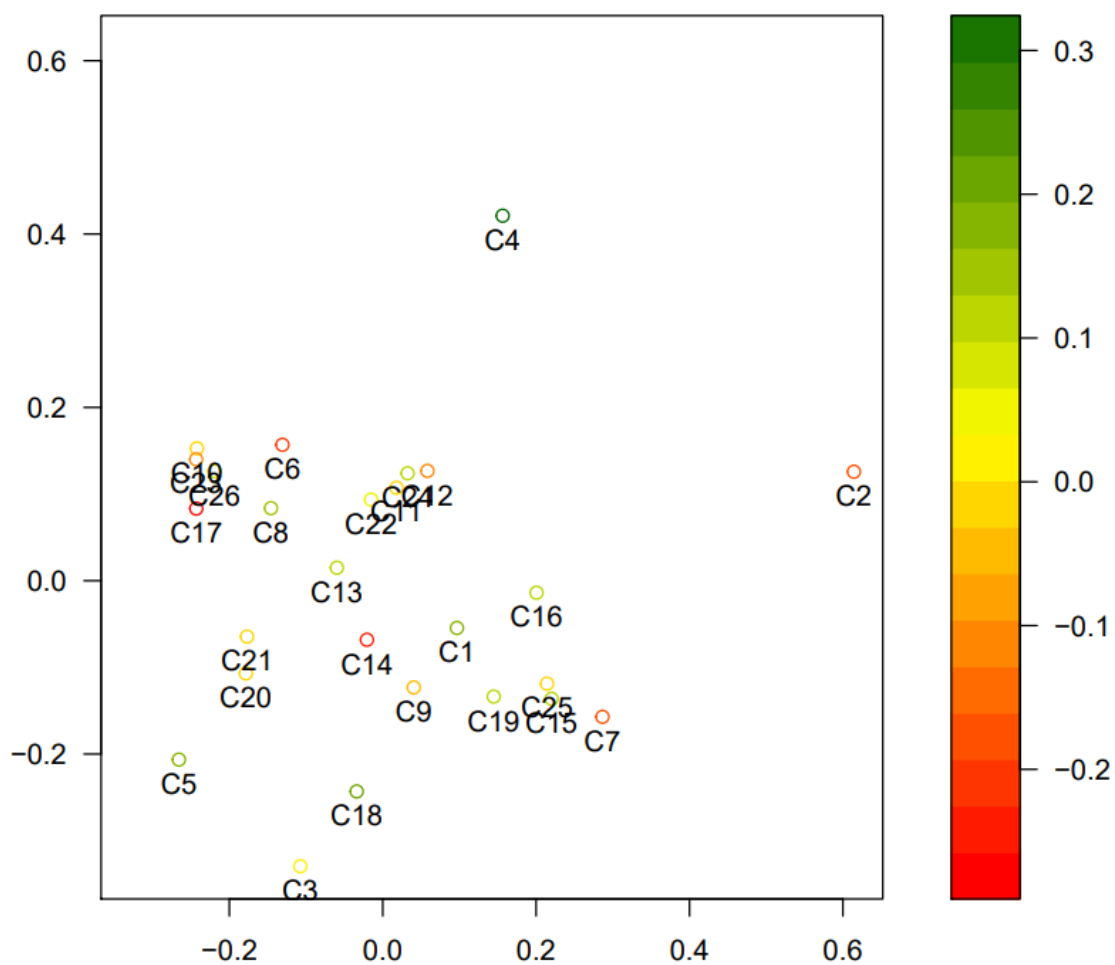
Graf MDS 3 metaMDS OKO

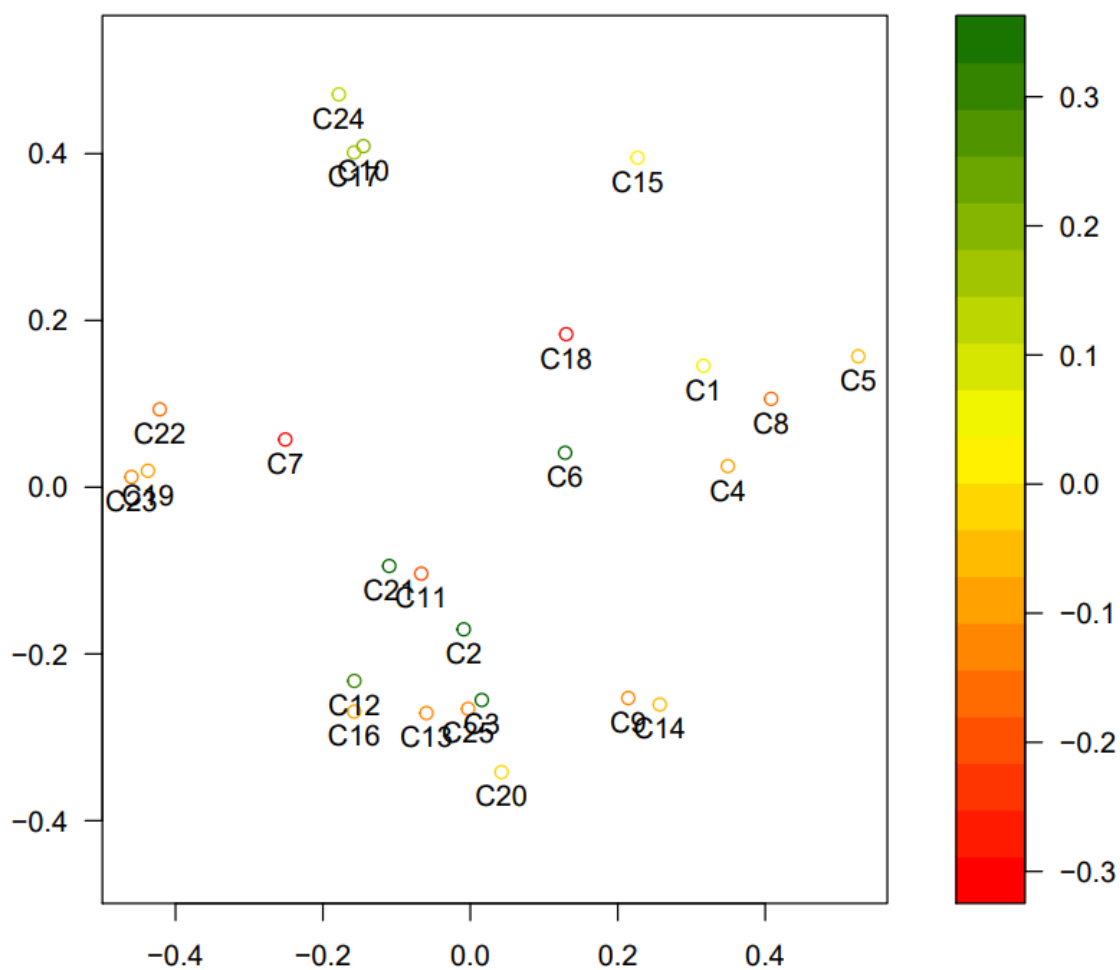
Graf MDS 4 metaMDS UCHO

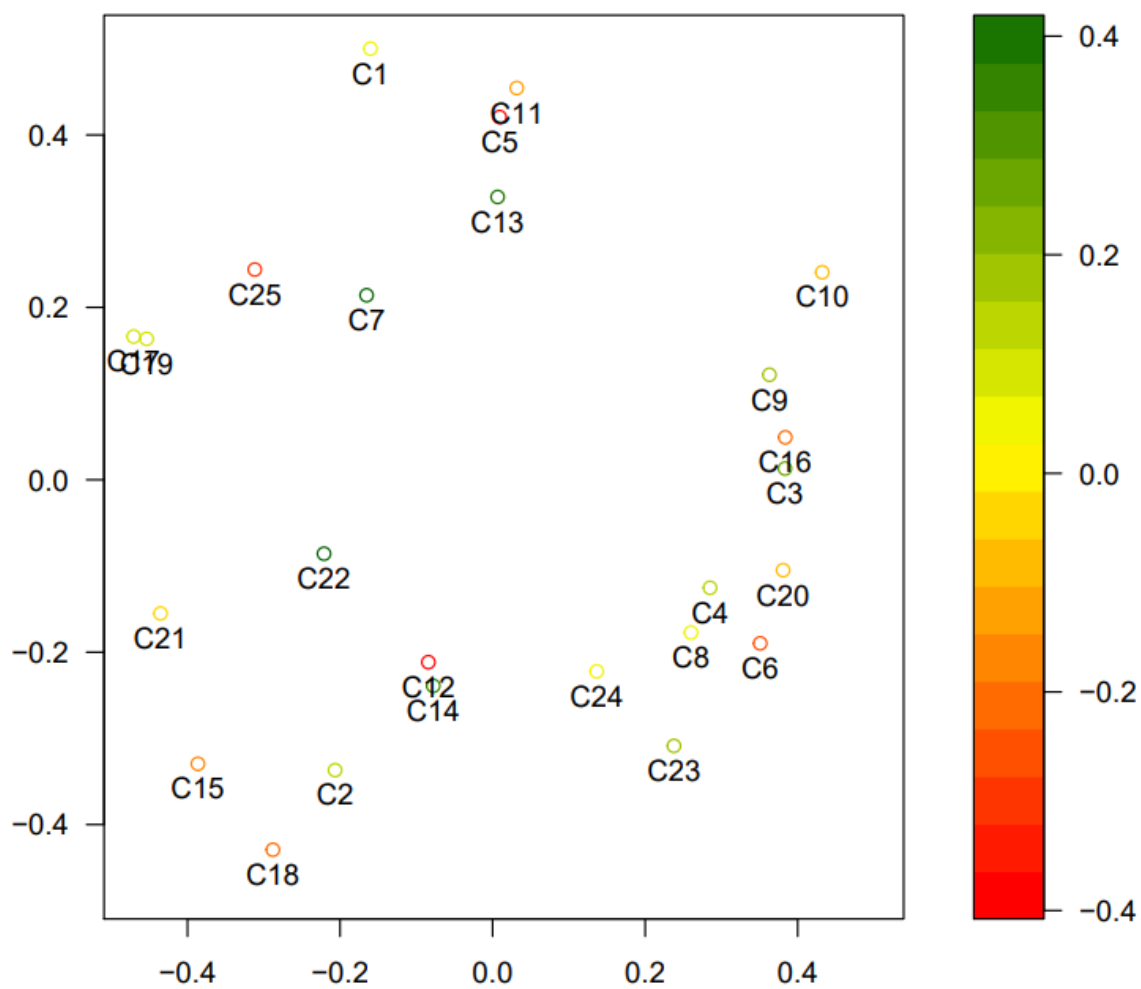
Graf MDS 5 metaMDS ÚSTA

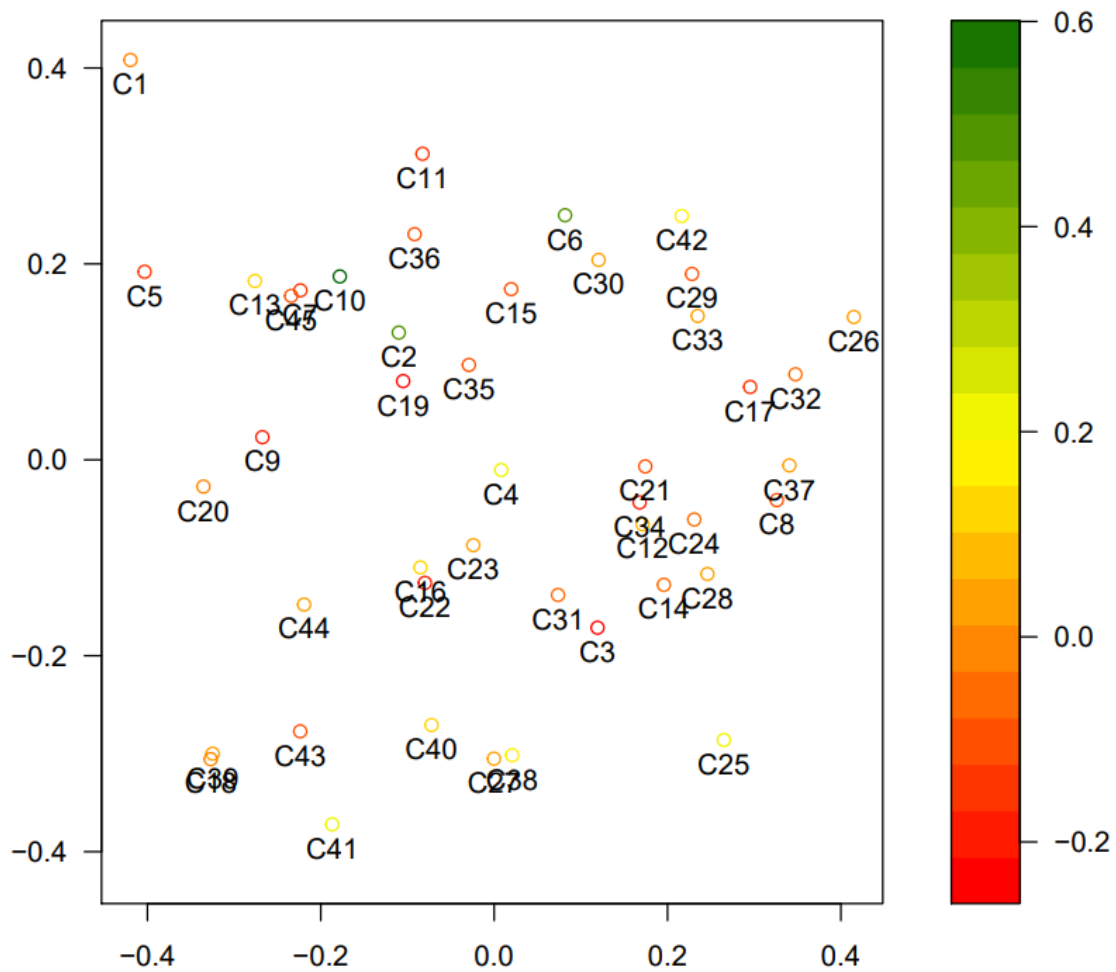
Graf MDS 6 metaMDS SRDCE

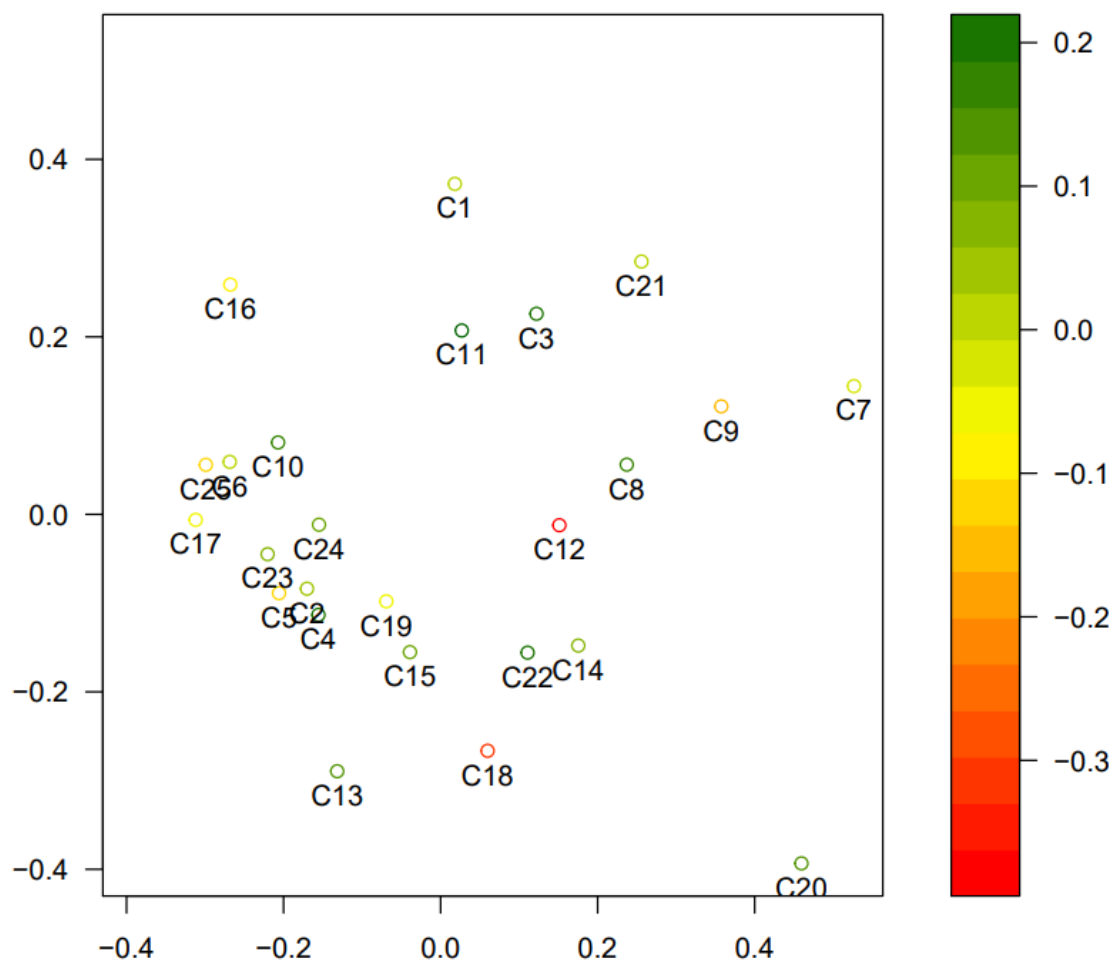
Graf MDS 7 metaMDS ATAMA

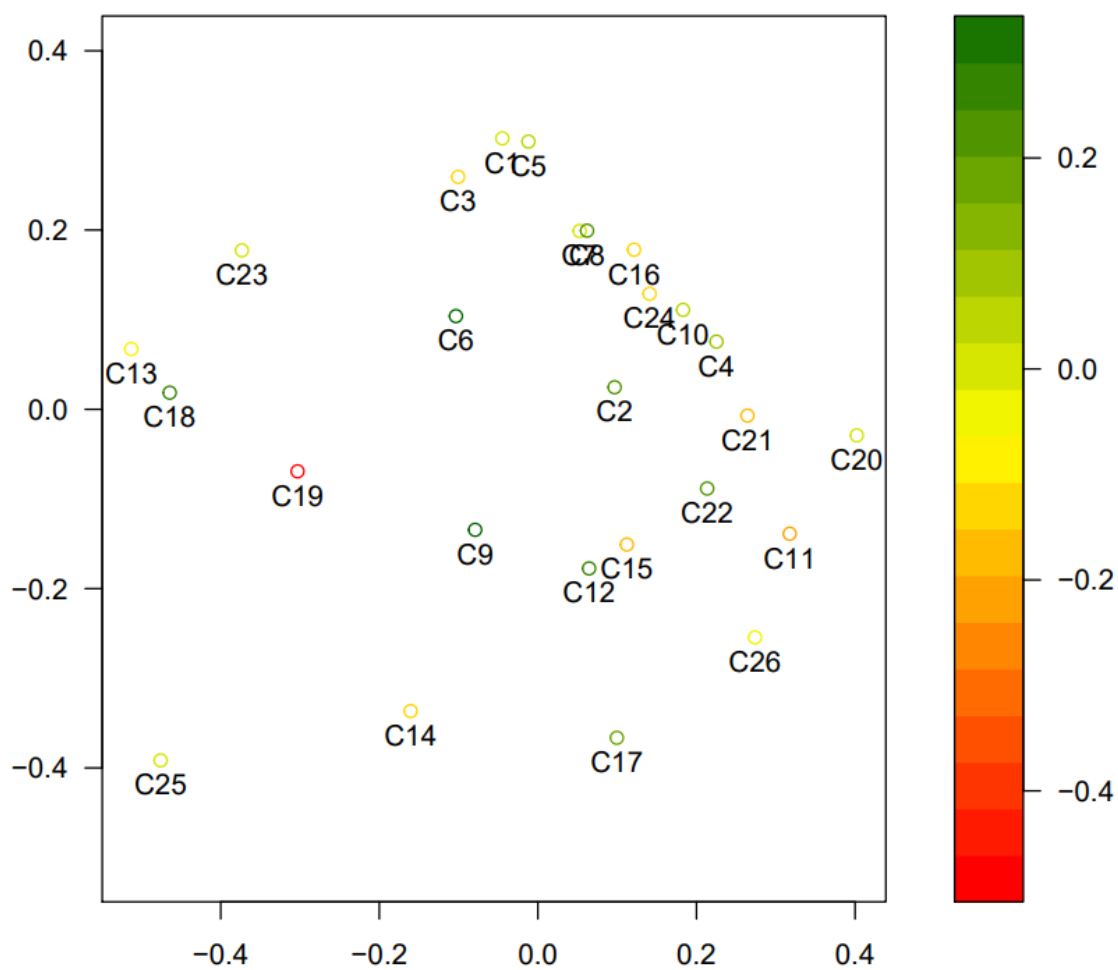
Graf MDS 8 HANA

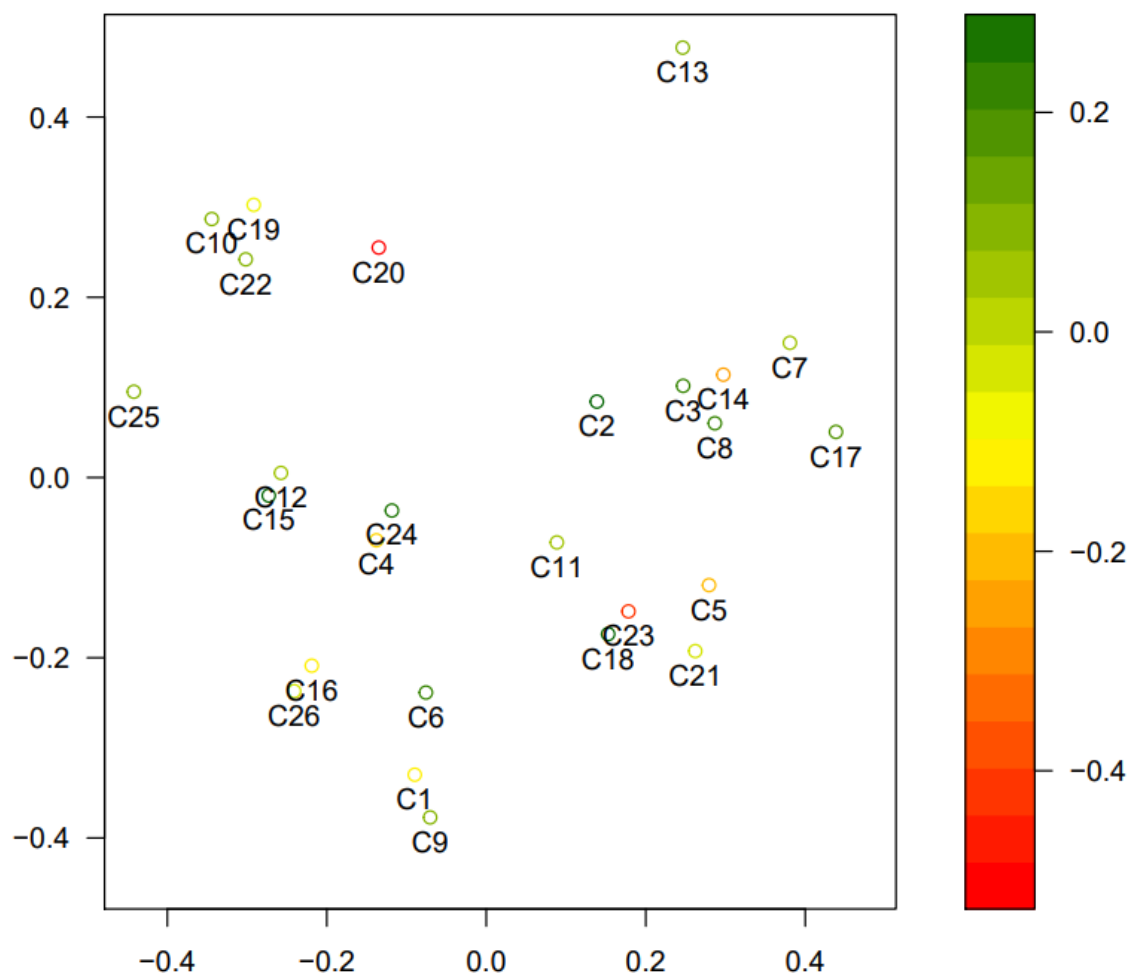
Graf MDS 9 ME

Graf MDS 10 MIMI

Graf MDS II KUČI

Graf MDS 12 KOKORO